SINIF BİLİNCİ

A. Rıza Tura, **Lenin'de Devrimin Aktüelliği**
★ *Michael Löwy,* **Hegel, Lenin, Dünya Devrimi**
★ *Sungur Savran,* **Lenin'i Yakmalı mı?**
★ *Norman Geras,* **Lenin Trotskiy ve Parti** ★
Paul Le Blanc, **Lenin ve Luxemburg**
★ *Selçuk Eralp,* **Nail Satılgan'a Cevap**

14
DEVRİMCİ MARKSİST TEORİK/POLİTİK DERGİ
OCAK 94

SINIF BİLİNCİ 14

Devrimci Marksist Teorik / Politik Dergi
Ocak 1994

İÇİNDEKİLER

	Bu Sayı	**3**
A. Rıza Tura	**Lenin'in Siyaset Teorisinin Özgüllüğü: Devrimin Aktüelliği**	**6**
Michael Löwy	**Hegel'in Büyük Mantığından Petrograd Finlandiya İstasyonuna**	**19**
Sungur Savran	**Lenin'i Yakmalı mı?**	**32**
Norman Geras	**Lenin, Trotskiy ve Parti**	**69**
Paul Le Blanc	**Devrimci Örgüt Üzerine Lenin - Rosa Luxemburg Tartışması (1904 ve Devamı)**	**82**
Selçuk Eralp	**Nail'e Cevap: Anlamamak mı, Anlayamamak mı?**	**99**

SINIF BİLİNCİ

Sayı: 12 Ocak 1994

Sahibi ve Sorumlu Yazı İşleri Müdürü: Sungur Savran
Yönetim Yeri: Himaye-i Etfal Sok. Yıldırım Han No:11 Kat:4/503
İSTANBUL
Telefon: 511 28 32

Dizgi ve Ofset Hazırlık: Mavi Kare Ajans 511 22 18

Baskı: Colorland Matbaası

Yurt Dışı Fiyatı: 10 DM, £3.55, 10 SFR, 35 FF, SEK 40
Yılda 4 sayı çıkar

Banka Hesap No: Akbank Türbe Şb. 7461-7/A00/01

Bu Sayı

Sınıf Bilinci'nin bu sayısının Lenin'in ölümünün 70. yıldönümü olan 21 Ocak 1994 tarihine yetişeceğini umuyoruz. Eski resmi Komünist hareketin kalıntısı olan partiler bir süredir Lenin'i anmak gibi bir "yük"ten kurtulmuş durumdalar: Lenin'in Marksizm içindeki yeri hakkındaki şatafatlı ama boş nutuklar tarihe karışıyor. Bugün koskoca dünyada bırakalım Lenin'in düşüncesine, mumyalanmış bedenine bile yer bulunamıyor.

Gerçekte Leninizm resmi Komünist hareketten çok önce, Sol Muhalefetle birlikte tasfiye edilmişti: "Tek ülkede sosyalizm" sözde teorisi temelinde Stalinizm, kof bir "Marksizm-Leninizm" kültünün arkasına gizlenerek Leninizmin gerçek ilkelerini sistematik biçimde tahrif etmişti. Gorbaçov'la başlayan çözülme süreci ise artık böyle bir külte gerek kalmadığının açık bir ifadesi oldu: Geçmişte ardına sığınılan devasa Lenin heykelleri bir bir yıkılırken, Leninizmin totaliter bir ideoloji olduğu, Stalinizmden Lenin'in teori ve pratiğinin sorumlu olduğuna dair yaygın bir kampanya başlatıldı. Avro-Komünizm'le zaten sivil toplumcu bir yola girmiş bulunan uluslararası resmi Komünist gelenek ve özellikle de Avrupa'nın belli başlı Komünist Partileri için ideolojik plandaki bu "yenilenme" ancak sevindirici olabilirdi: Sosyal Demokratlaşma sürecinde piyasanın "erdemlerini" de keşfeden bu partiler çoktandır içi boş bir retorik ögesi olarak Leninizm sözcüğünü bile sırtlarında bir kambur gibi taşıyorlardı.

Dolayısıyla bu gelişmeler, belki hızı dışında hiç de şaşırtıcı değil. Ne var ki, geçmişte Devrimci Marksist düşüncenin sözcüsü olmuş kimi te-

orisyenlerin de farklı gerekçeler ya da vurgularla da olsa benzer bir yola sürüklendiklerine tanık oluyouz. Bir başka deyişle dünya Solu'nun merkezine yerleşen sol Liberalizmin çekim alanından Marksizmi "kurtarmak" adına Leninizmi atılacak ilk "safra" olarak görme eğilimi yaygınlaşmakta. Kısaca "Leninizmi verip Marksizmi kurtarmak" olarak özetlenebilecek bir anlayış devrimci Marksizm saflarında bile yankı bulabiliyor. Oysa yaşamı boyunca gerek Rusya'daki gerek uluslararası Marksist hareketteki Liberal eğilimlerle kararlı bir biçimde mücadele eden Lenin'in teorik katkılarından yoksun bir "Marksizm"in saldırgan Liberalizm karşısında hiç şansı yok.

İşte bu nedenle, ölümünün 70. yıldönümüne rastlayan bu sayımızı Lenin'e ayırmayı gerekli gördük. **Sınıf Bilinci** için 21. yüzyılın eşiğinde tutarlı, gerçekliği kavrayıp dönüştürebilecek, devrimci bir Marksizm, ancak Lenin'in teorik katkıları ile varolabilir.

İlk yazı Ali Rıza Tura'nın, "Lenin'in siyaset teorisinin özgüllüğü: Devrimin aktüelliği" adlı yazısı. Geçen yıl İstanbul Bilar'da gerçekleştirilen "Leninizm seminerleri"ndeki bir konuşma metninin alıntı ve dipnotlar ile yeniden düzenlenmiş bir versiyonu olan bu yazısında Tura, Lukacs'ın, 1924 yılında yazdığı ve Türkçe'ye **Lenin'in Düşüncesi** adıyla çevrilen kitabındaki tezleri çerçevesinde, Lenin'in düşüncesini dönemin "ortodoks" Marksizm'inden olduğu kadar diğer devrimci Marksist önderlerinden de ayırdetmek üzere, devrim teorisi konusundaki yaklaşım farklılıklarını belirliyor. Yazının ikinci bölümünde ise Leninizmi mümkün kılan özgül tarihsel-toplumsal koşullardan birini öne çıkarıyor. Tura'ya göre bu, ideolojik planda Rusya'da Marksizmin liberal ideolojiden önce gelişmiş olması. Tura, Avrupa'daki gelişme sürecinin tersine Rusya'da Marksizmin liberal burjuva hareketlerinden radikal bir kopuş biçiminde doğmadığı, tersine burjuva liberal düşüncesinin bu ülkede Marksizmin içinden geliştiği saptamasını yaptıktan sonra, Leninizmin teorik ve örgütsel plandaki özgüllüğünün, Marksizm içindeki liberal eğilimlere karşı Lenin'in yürüttüğü mücadele temelinde anlaşılabileceğini belirtiyor. Tura yazısını Rusya'daki bu gelişme tarihinin Türkiye'de 1980 sonrasına gözlenen gelişmeye ışık tuttuğuna işaret ederek noktalıyor.

Lenin üzerine bu sayıda yayımladığımız üç çeviri yazıdan ilki Michael Löwy'e ait. Yazar, **Diyalektik ve Devrim** adlı kitabından aldığımız yazısında, Lenin'in ünlü "Nisan Tezleri"nin II. Enternasyonal Marksizmi'nden bir tür kopuşu temsil ettiğini ileri sürüyor. Löwy'e göre, Lenin'i bu "kopuş"a götüren etkenlerin arasında, tarihsel gelişmelerin yanı sıra **Hegel'in Mantık Bilimi**'nin payı azımsanmayacak kadar önemlidir. Yazar, nedensellik anlayışında "özne"yi devre dışı bırakmayan, "gelişme"yi karşıtların birliği olarak kavrayan, "yasa" kavramını görelileştirerek eğilim yasaları biçiminde kavramlaştıran ve "bütün" kategorisini merkezine yerleştiren bir diyalektik anlayışının, Lenin'in devrimciliği için bir esin kaynağı oluşturduğu kanısında.

Sungur Savran, Lenin'in Marksizmi'ne son dönemde yöneltilen eleştirileri teorik ve yöntemsel düzlemde ele alan yazısında, Lenin'in parti an-

layışının ardında gerek kendiliğinden hareket ile bilinç biçimlerinin ilişkisi, gerek tarihsel gelişmede özne-nesne diyalektiği açısından Markizm'e önemli katkılar getiren bir teorik yapının yattığını savunuyor. Savran bu teorik zeminden hareketle Lenin'in Marksizmi'nin başka ayırıcı yönlerini inceliyor: Politikanın özgül biçimlenişi, proleter hegemonyası, tarihte otomatizmin reddi, gerçeğin somutluğu gibi temalarla örülmüş yazısının sonunda Savran, Lenin'in teorik ve politik yönteminin geleceğin sorunlarının kavranmasında ve devrimci programın ileriye taşınmasında kilit bir role sahip olduğu sonucuna varıyor. Savran'ın yazısı, aynı zamanda, Norman Geras'ın bu sayıda yayınlanmakta olan yazısında parti teorisine ilişkin olarak öne sürülen görüşlerle bir tartışmayı da içeriyor.

Bu sayıdaki ikinci çeviri metni Norman Geras'ın 1977 yılında yaptığı bir konuşmanın metni ve "Lenin, Tortskiy ve Parti" başlığını taşıyor. Bu metnin bir özelliği Sungur Savran'ın bu sayıda yer alan yazısında tartıştığı "dışardan bilinç" sorununa ilişkin yaklaşımı. Geras bu metninde Lenin'in **Ne Yapmalı?** adlı broşüründe dile getirdiği "işçi sınıfına bilinç dışardan götürülür" tezinin birbirinden farklı iki formülasyonu birlikte kapsadığını, bunlardan birinin Kautsky'e ait olduğunu belirttikten sonra, Lenin'e özgü olduğunu düşündüğü formülasyonun doğruluğunu göstermeye çalışıyor. Metnin ikinci ilginç noktası, Parti konusunda Lenin'e karşı Luxemburg ve Trotskiy'in eleştirilerinin temelde haksız ve yanlış olmalarına karşın, ikincil konularda, ancak geriye dönülüp bakıldığında saptanabilecek önemli uyarılar içermiş olduklarını öne sürmesi. Güçlü argümanlarla dile getirilmemiş olsa da bu yaklaşımın tartışmaya değer olduğunu düşünüyoruz.

Paul Le Blanc'nın yazısı, Lenin-Luxemburg ilişkisinin Geras'ınkinden bir ölçüde farklı bir yorumu. Yazara göre, Luxemburg'un Lenin'e yönelttiği eleştiriyi değerlendirirken Rusya, Polonya ve Almanya'nın özgül koşullarını gözönüne almamak, tartışmanın gerçek içeriğini saptırır. Geniş bir sol yelpaze içinde yaygın olan, Luxemburg'un "kendiliğindenci" olduğu yolundaki değerlendirme tam da bu yanılgıyla malûldur. Oysa, Le Blanc'a göre, kendi özgül bağlamları içinde ele alındığında, Luxemburg ile Lenin'in siyasal düşünceleri birbirinin karşıtı olmak bir yana birbirleriyle bütünleştirilebilir niteliktedir.

Savran, Geras ve Le Blanc'ın yazıları Lenin ile Luxemburg arasındaki tartışmayı ele alıyor. Bu vesileyle, 1918-19 Alman devriminde yoldaşı Karl Liebknecht ile birlikte katledilişinin 75. yıldönümünde devrimci Marksist önderlerden Rosa Luxemburg'u da anıyoruz.

Bu sayıdaki son yazı Selçuk Eralp'in "Anlamamak mı Anlayamamak mı?" başlıklı yazısı. Bu yazısında Eralp, Nail Satlıgan'ın bir önceki sayımızda yayımlanan eleştirilerini yanıtlıyor. Eralp ile Satlıgan arasında ırkçılık, Avrupa merkezcilik ve Batı işçi sınıflarının devrimci potansiyelleri temaları etrafında süren bu tartışmanın ilginizi çekeceğini düşünüyoruz ve bu tartışmanın gelecek sayılarda başka katılımlarla da süreceğini umuyoruz. Bir sonraki sayıda buluşmak üzere.

Lenin'in Siyaset Teorisinin Özgüllüğü: Devrimin Aktüelliği.

ALİ RIZA TURA

> Lenin (...) asla zaman ve mekânla sınırlı, yerel Rus deneylerini genelleştirmedi. Tersine, o, dahice bir bakışla zamanımızın temel sorununu, ortaya çıktığı yer ve zaman içinde derhal seçti: Yaklaşan devrim. Ve bundan sonra, gerek Rusya'ya ilişkin gerekse uluslararası tüm olguları bu perspektiften kavradı ve kavranabilir kıldı.
>
> Devrimin Güncelliği: Lenin'in temel düşüncesi ve aynı zamanda onu Marx'a kesin olarak bağlayan nokta budur. Çünkü proleter sınıf mücadelesinin kavramsal ifadesi olarak tarihsel maddecilik, teorik olarak da ancak tarihsel bir anda, devrimin tarihin gündeminde pratik bir güncellik kazandığında anlaşılabilir ve formüle edilebilir[1].

Lukacs'ın 1924 yılında yayımlanan ve Türkçe'ye "Lenin'in Düşüncesi" başlığıyla çevrilen kitabında yer alan bu cümleler iki önemli tezi birlikte içerir. İlk kez zaten belirtik biçimde dile getirilmiştir: Lenin'in siyasal teori ve pratiğini dönemin tüm marksistlerinden ayırdeden temel nokta, gerek Rusya'da gerekse uluslararası plandaki tüm gelişmeleri devrimin güncelliği perspektifi içinde değerlendirmiş ve formüle etmiş olmasıdır. Kitabın her bölümü bu tezle yüklüdür; kapağı bile: "Devrimin Güncelliği" kitabın alt başlığıdır.

İkinci tez örtülü değilse de ilk tezin parıltısının yanında gölgede kalmış gibidir, hemen göze çarpmaz. Buna karşılık ilk tezi mümkün kılacak kadar kapsayıcıdır: marksist tarih teorisinin, kendini de teorisinin nesnesi

1) Georgy Lukacs, **Lenin'in Düşüncesi**, Belge Yayınları, 1979, s.9

olarak ele alabilecek bir teori olduğunu, başka bir deyişle tarihin dinamiğini sınıf mücadeleleriyle açıklayan teorinin, kendi varoluş ve evrimini de aynı yöntemle açıklayabileceğini ileri sürer.

Lenin'in siyaset teorisinin özgüllüğü üzerinde yoğunlaşacak olan bu yazı, bu iki tezi eksen edinecek. İlk bölümde Lenin'i çağdaş marksistlerden ayırdeden hattı belirlemek üzere, devrime ilişkin, birbirlerinin içine de geçebilen dört kavramı ayıracağım: Devrimin kaçınılmazlığı, devrimin güncelliği, devrimin edimselliği ve "somutun somut analizi". İkinci bölümde ise Lenin'in siyasal teori ve pratiğini, dolayısıyla Bolşevizm'i mümkün kılan özgül tarihsel-toplumsal koşulların önemli olduğunu düşündüğüm bir yönüne değineceğim.

I- Matruşka kavramlar

1- Devrimin Kaçınılmazlığı: 19. yy'ın sonuna doğru Alman Sosyal Demokrat Partisi'nde (SDP) patlak veren ve hızla II. Enternasyonal'de yankı bulan Revizyonizm tartışmasında Marx'ın teorik bütünlüğüne sadık kalan, bu nedenle "Ortodoks" sıfatıyla anılan kampı birleştiren, toparlayıcı kavram bu oldu. Yayımlanmış metinler ve kongre kararları, Lenin'den Kautsky'e, Luxemburg'dan Plehanov'a, Bebel'den Parvus'a genç ve yaşlı kuşağın tüm marksistlerinin Revizyonizm karşısında proleter devriminin kaçınılmazlığını savunmak bakımından aynı duyarlılıkta olduğu izlenimini verir gibidir bu yıllarda. Oysa yıllar sonra yayımlanan mektuplar ve tarih araştırmaları bu görünümün hiç de gerçeği yansıtmadığını ortaya koymuştur. Bu tarihsel tanıklıklara dayanarak hiç değilse Bernstein'ın Londra'dan gönderdiği makalelerin Alman Sosyal Demokrat basınında yayımlanmasının başlarında SDP'nin ağır toplarının ya kayıtsız kaldığı ya da hoşgörülü bir ilgi göstermiş oldukları söylenebilir. Örneğin Kautsky, temel görüşlerine katılmamakla birlikte "Ede'nin" yazılarını "son derece çekici" bulduğunu açık açık belirtmekte bir sakınca görmemişti. Engels'in kuşağından kalan SDP'nin en saygın önderi yaşlı Wilhelm Liebknecht bile (daha sonra Revizyonizm tartışmasında Rosa'nın destekçisi olacaksa da) işin başında parti yazınındaki teorik sığlığın giderilmesine yönelik bir kıpırtı görür gibi olmuştu bu yazılarda.

İlk tepki genç kuşaktan geldi. Parvus editörü olduğu dergide "Bernstein'in Sosyalizmi Yıkışı" adlı yazısıyla salvo ateşini başlatmış oldu. Parvus'un sert, gösterişli ama teorik planda yetersiz polemiği, Bernstein'ın yazı dizisine ara verip Parvus'u yanıtlamaya kışkırtınca tartışma hızla ilgi odağı haline geldi. Kautsky'nin sessizliğini bozmayacağını anladıktan sonra Plehanov eski kuşağın saygın temsilcisi olarak Bernstein'i göğüslemeyi üstlendi. Ne var ki Plehanov'un eleştirisi Enternasyonal'deki otoritesine denk düşecek kadar yüksek perdedendi: Felsefi bir düzeyde Kant'ın ikilemleri ile Bernstein'inkilerin nasıl çakıştığını göstermekle sınırlıydı esas olarak. Rosa'nın teorik olarak sağlam, ateşli polemiğiyledir ki önce W. Liebknecht sonra da Bebel Revizyonizm'e karşı cephe almaya yöneldiler. Tartışmaya en geç katılan Kautsky oldu: Temkinli ama kararlı

bir tonda tartışmayı önce istediği eksene kaydırdı sonra da herkesçe kabul edilen teorik otoritesini kullanarak orta şeker bir formülasyonla bitirdi.

Bernstein'in teorisyenler arasında değilse bile parlamenterler nezdinde hemen benimsenen tezleri felsefi yaldızlarından arındırıldığında oldukça basitti aslında: Avrupa'nın son on küsür yıllık değişimini arkasına alarak, kapitalizmin çelişkilerinin derinleşmediğini, tersine yumuşama eğilimi gösterdiğini, göreli de olsa tabana yansıyan bir refahın eşlik ettiği bu sürecin çöküş öngörüsünü doğrulamadığını söylüyordu. Kısaca kapitalizm giderek sosyalizme yaklaşıyordu. Şu halde Sosyal Demokratların yapması gereken, zaten kongreden kongreye yaşanan devrimci görünümden, retorikten vazgeçmek, bunun mantıksal sonucu olarak kapitalizmin nihai çöküşünü ve sosyalist devrimi öngören Azami Program'ı bir kenara atmaktı. Düzenin çerçevesini genişletmeye, eşitsizlikleri azaltmaya yönelik siyasal ve sendikal reform mücadelesi, parlamenter taktikler, kısaca Asgari Program kapitalizmin bu evrimini hızlandırmak için yeter de artardı bile.

Oysa kısa sayılacak bir süre önce, 1891'de yapılan Erfurt Kongresi sırasında Asgari Program üzerinde ciddi tartışmalar yaşanmışken, Kautsky'in kaleme almış olduğu Azami Program bölümü itirazsız kabul edilmişti. Bilindiği üzere, teorik bir metin olan bu bölüm kapitalizmin **eninde sonunda** yoksulluğun ve işsizliğin eşliğinde bir ekonomik çöküşe yol açacağını, çöküş sürecininse kaçınılmaz biçimde Sosyalizme geçişle sonuçlanacağını öngörüyordu. Gerçi metinde devrim sözcüğü geçmiyordu, zira bu durumda partinin yasallığı tehlikeye düşebilirdi ama herkes biliyordu ki Azami Program nihai hedefin, sosyalist devrimin programıydı.

Revizyonizm tartışması SDP saflarında Enternasyonal'in diğer partilerindeki yaygınlaşma ivmesiyle neredeyse ters orantılı biçimde söndü, daha doğrusu söndürüldü. Görünüşte "ortodoks"lar kazanmış gibiydi: Azami Program da kalmaya devam etti, devrimci retorik de. Üstelik Bernstein SDP'nin Revizyonizm'i mahkum eden bir metnini eli titremeden imzaladı.

Yaklaşık on yıl sonra Rosa ile tartışmasında Kautsky'nin dile getirmiş olduğu şu sözler, aslında Revizyonizm tartışmasının "ortodoksça" bitirilişinin yankısı gibidir:

> Sosyalist parti devrimci bir partidir, devrimler yapan bir parti değil. Amacımıza bir devrimle ulaşacağımızı biliyoruz, ama gene biliyoruz ki o bizim devrim yapmamıza bağlı değildir; hasımlarımızın engellemesine de. Şu halde hiçbir şekilde devrime yol açmayı ya da hazırlanmayı düşünmüyoruz. Zaten iradi olarak devrim yapamayacağımız gibi, devrimin ne zaman ve hangi biçim altında gerçekleşeceği hakkında hiçbir şey söyleyemeyiz[2].

Bu tutuma göre devrimin kaçınılmazlığı fikri doğruydu doğru olmasına, ama soyut değilse bile **afaki** bir doğruydu bu: Teorik olarak önceden görülebilirse de devrim, ne kısa ne de orta vadede yürütülmekte olan mücadelenin yönünü, tarzını belirleyemezdi; belirsiz bir gelecekten

---

2) Aktaran M. Löwy, **"Les paysages de la verité"**, Payot, 1985, s.27

bugüne ve yarına ilişkin politik bir sonuç çıkarılamazdı.

2- Devrimin Güncelliği: Oysa gerek Revizyonizm tartışmasına katılışında gerekse "Rus revizyonistleri" olarak anılan ekonomistlerle mücadelesinde Lenin için devrimin zorunluluğu hiç de afaki bir doğru değildi. Zorunlu, kaçınılmaz olan devrim aynı zamanda günceldi de. "Çağımız proleter devrimler çağıdır" saptaması, devrimci dalgayı kapitalizmin belirsiz bir gelecekteki çöküşünün ucunda değil, güncel gelişmelerin, sorunların hemen berisinde, bu sorunların çözümsüzlüğünde kendini hissettiren bir olgu olarak görmek demekti. Titizlikle koruduğu Bolşevizm'in varlık nedenide bu saptamayla açıklıyordu Lenin: "Bolşevik Parti örgütünü, bir proleter devrimler çağında yaşayıp yaşamadığımız sorusundan bağımsız olarak kabul eden ya da reddeden biri, bu örgütün mahiyetinden kesinlikle hiçbir şey anlamamıştır."(3)

Henüz ciddi bir ekonomik krizin yaşanmadığı bir dönemde devrimin güncelliğinin temel belirtisi, kapitalist toplumların gündeminde biriken sorunların giderek yoğunlaşması ve çözümlenemeyişiydi. Başka bir deyişle proleter devrimin güncelliği, burjuvazinin artık devrimci bir sınıf olmaktan çıktığı anlamına geliyordu Lenin için. Tam da bu nedenle "Sosyalist devrim" diyordu Lenin "Dreyfus skandalı türünden bir olayın ardından bile başlayabilir."(4)

Fransa'da henüz bir ekonomik tıkanıklığın yaşanmadığı bir dönemde burjuvazi, kamuoyuna malolmuş bir adli skandalın bile üzerine gitmekten acizdi, generallerin, gerici siyasal güçlerin eteği altında kendini güvende hissedebiliyordu ancak. Bunun anlamı ise açıktı: Burjuva toplumunun gündemini işgal eden ciddi tüm sorunların radikal biçimde çözümü proletaryanın devrim programının bir parçası haline geliyordu.

Ne var ki, devrimin güncelliği temel fikri çağın genel karakterinin proleter devrimler çağı olarak belirlenmesinden kaynaklanıyorsa ve bunun da altında burjuvazinin mevcut toplumların en temel sorunlarını çözmekten aciz, devrimci barutunu çoktan yitirmiş bir sınıf olduğu saptaması yatıyorsa, bu nokta Lenin'in yalnız olduğunu söylemek zorlama bir çaba olur. Örneğin Revizyonizm'e karşı uzlaşmaz mücadelesinde Rosa'nın konumu, belirsiz bir geleceğin sorunu olarak devrimin zorunluluğunu savunmaktan ibaret değildir. Gerek Revizyonizm'e karşı temel yapıtı **Sosyal Reform mu Devrim mi?**'de gerekse emperyalizmi **Kapital'in** yeniden üretim şemaları içinde çözümlemeye çalıştığı **Sermaye Birikimi** adlı kitabında bir yandan kapitalizmin kendi iç dinamiği ile çöküşe doğru gitmesinin kaçınılmazlığını kanıtlamaya özel bir önem verirken diğer yandan gündelik mücadeleyi yaklaşan devrimin, nihai amacın bakış açısından yeniden biçimlendirmeye, bu mücadeleyi devrimcileştirmeye adamıştır kendini. Tek tek tüm sendikal, parlamenter, demokratik mücadele ve hedefler tek ve bütünsel bir bakış açısından ele alınıp formüle edilmeliydi Rosa'ya göre: İktidarın proleterya tarafından ele geçirilmesi. Üstelik bu görüşlerini devrimin kapıya dayandığı 1918'de değil, yüzyılın başında

3) Aktaran Lukacs, agy. s.27

4) V.I. Lenin **Oeuvres Complets** - C.12 , S.57

revziyonsitlerle polemiğinde dile getirmişti:

> Ve biz nihali hedefle, Heine'nin dediği gibi, geleceğin devleti üzerine kurulan şu ya da bu hayali anlamıyoruz. Söz konusu olan gelecekteki bir toplumun ön koşuludur. Yani siyasal iktidarın ele geçirilmesidir. (...) Bizler açısından siyasal iktidarı ele geçirmek için çaba harcamak konusunda bir şüpheye asla yer olmaması gerek. Sosyalist bir parti daima duruma uygunluk göstermeli, asla kendi özel görevlerinden geri adım atmamalıdır. Bundan dolayı nihai hedefimizin ne olduğu tamamen aydınlanmalıdır. Ve biz bu hedefi rüzgara, boraya, fırtınaya rağmen gerçekleştireceğiz(5).

Tam bu noktada **Sonuçlar ve Olasılıklar**'ın yazarını da anmak kaçınılmaz. Trotskiy burjuvazinin devrimci barutunu yitirdiğini, henüz tarih sahnesine çıkmadığı yer ve zamanda, 1905 Rus devriminin hemen ertesinde -Lenin'le birlikte- saptamış, üstelik bunun proleterya için sonuçlarını berrak bir biçimde öngörmüştü:

> Bize göre Rus devrimi öyle koşullar yaratacaktır ki liberal burjuva politikacıları hükümet etme yeteneklerini sonuna kadar ortaya koyma fırsatını bulamadan önce iktidar işçilerin eline geçebilecektir ve devrimin zaferi isteniyorsa mutlaka geçmelidir(...) Rus burjuvazisi devrimin bütün mevzilerini proleteryaya teslim etmektedir. Aynı şekilde köylülük üzerindeki devrimci hegemonyayı da proleteryaya teslim etmek zorunda kalacaktır. İktidara gelen proleterya köylülüğün önünde onu kurtaran bir sınıf olarak duracaktır.
>
> (...) Proletarya iktidarı aldıktan sonra, konumunun mantığıyla sanayinin devlet tarafından yönetilmesine itilecektir (...) Proletaryanın temsilcilerinin iktidarsız rehineler gibi değil, önder bir güç olarak hükümete girmesi azami program ile asgari program arasındaki duvarın yıkılmasına yol açar(6).

Lenin'in siyaset teorisinin özgüllüğünü, "ortodoks" marksistlerden farkını belirlemek üzere **devrimin kaçınılmazlığı** kavramından -Lukacs'a dayanak- **devrimin güncelliği** kavramını türetmiştik, araya Rosa ve Trotskiy'i de sıkıştırmış olduk. Başka bir deyişle yukarda tanımlanan biçimiyle, yani burjuvazinin devrimci bir sınıf olmaktan çıktığı ve çağın genel karakteristiğinin proleter devrimler çağı olduğu saptamasından hareketle **devrimin güncelliği** kavramı, dönemin "ortodoks" marksistlerinden tek başına Lenin'i değil, ilerde III. Enternasyonal'e hayat verecek olan tüm devrimci Marksistleri ayırmaya hizmet eder. Böyleyse, devrimci Marksizm'in bu sacayağına başka isimleri de eklemek gerek. Örneğin savaş ticareti içinde yozlaşmadan önceki döneminde Parvus'u, Jogishes'i Wilhelm Liebknekt'in oğlu Karl Liebknecht'i Pannekok'i, Radek'i... Şu halde ne yapmalı?

3- Devrimin Edimselliği: Ne Yapmalı? Zamansal olarak biraz geriye, Rus Sosyal Demokrat İşçi Partisi'nin kuruluş sürecine gitmek gerekebilir. Ama kavramsal olarak küçük bir sıçrama yeterli. Bu yazının başlığı olarak "Devrimin Güncelliği" yerine "Devrimin Aktüelliği" sözcüğünü seçmenin nedeni, aktüel sözcüğünün Türkçe'de hem güncel sözcüğüyle karşılanması

---

5) Rosa Luxemburg, "Alman Sosyal Demokrasisinin siyasal kavgası üzerine konuşma, " **Spartakistler Ne İstiyor?"** Belge yayınları 1979, içinde, s.40-41

6) Leon Trotskiy **Sonuçlar ve Olasılıklar**, Kardelen Yayınları, 1990, s.58-60

ama hem de daha felsefi bir anlamının olmasıydı: **Edimsel** (Osm: Fiili). Lenin'i ve Bolşevik Partisi'ni dönemin hem "ortodoks" marksistlerinden hem de diğer devrimci Marksistlerinden ayırdeden, kaçınılmaz olanı, devrimi aynı zamanda hem güncel, ama hem de edimsel, yani bir **akt**, hazırlanılacak, yönlendirilecek bir eylem olarak görmesiydi (bu anlayışın Blankizm'den ve Jakobenizm'den farkını bu yazıda ele almayacağım).

Lukacs'da Lenin'in kavrayışının bu farklılığına dikkat çeker:

> Elbette dünyanın en iyi partisi bile bir devrim "yapamaz" Ama proletaryanın bir duruma tepkime biçimi, büyük çapta, partinin kendi sınıf hedeflerine verebildiği açıklığa ve enerjiye bağlıdır. Bunun için devrimin güncellik kazandığı dönemde, devrimin "yapılıp yapılmayacağına" ilişkin eski sorun bütünüyle yeni bir anlam kazanır.
>
> (...) dönemin temel karakteri devrimci ise, şiddetli bir durumu her an patlak verebilir. Bu devrim durumunun meydana gelme zamanı ve koşulları önceden tam olarak güçlükle tespit olunabilir. Ama gerek devrim durumunun meydana gelmesine yol açan eğilimlerin ve gerekse devrim durumunda gösterilecek doğru davranışların ana çizgilerinin tespit edilebilirliği daha fazladır. Partinin faaliyeti bu tarih anlayışına dayanır, **Parti devrimi hazırlamalıdır.** Yani bir yandan davranışlarıyla, bu devrimci eğilimlerin oluşmasını **hızlandırarak** (proleteryanın ve diğer ezilen tabakaların davranışları üzerindeki etkisiyle) onları etkilemeye çalışmalıdır. Öte yandan ise, şiddetli devrim durumlarında, proleterya zorunlu olan davranışlarla ideolojik, taktik, maddi ve örgütsel olarak hazırlanmalıdır.(...)
>
> Partinin devrimi hazırlama görevi, partiyi, aynı zamanda ve aynı yoğunlukta devrimci kitle hareketlerinin yaratıcısı ve ürünü yapar, partiyi bu hareketlerin önkoşulu ve meyvası haline getirir(...) Rosa Luxemburg, bu karşılıklı etkileşmeye bazen çok yaklaşır. Ama bu karşılıklı etkilemedeki **bilinçli ve aktif unsuru görmez**. Bunun için o, Lenin'deki parti anlayışının püf noktasını, partinin hazırlama görevini anlamamıştır; bu nedenle bu görevden doğan örgütsel ilkelerin hepsini en ters biçimde yanlış anlamak zorunda kalmıştır[7].(Vurgular aslında)

Bu satırlara eklenebilecek şey yok. Ben yaklaşan proleter devrimini sezmek, iç dinamiklerini çözümlemek anlamında devrimi güncel olarak kavramakla, devrimi edimsel kılmak, yani hazırlamak ve yönlendirmek arasındaki farkı, kritik devrim anlarına ilişkin olarak örneklendirmek istiyorum. İlk örnek 1917 Devrim'i öncesinde Lenin ile Trotskiy arasındaki kavrayış farkını ortaya koyacak.

Yukarıda da andığım gibi Trotskiy 1905 Devrimi'nin hemen ertesinde burjuva demokratik bir çerçevede başlayacak olan devrimin proleteryayı iktidarın eşiğine getirebileceğini, devrimin muzaffer kılınması için proletaryanın hükümetteki temsilcilerinin sosyalist devrimin görevlerine de el atmak zorunda kalacağını berrak bir öngörüyle ortaya koymuştu: "Proletaryanın temsilcilerinin iktidarsız rehineler gibi değil, önder bir güç olarak hükümete girmesi azami programla asgari program arasındaki duvarın yıkılmasına yol açar."

Bilindiği gibi 1905 Devrimi öncesinde ve sırasında ortaya atılan tezler, 1917 Devrimiyle tarihin sınavında geçmiş oldu. Ve Trotskiy'in Sü-

---

7) Lukacs, agy. s. 33-34

ekli Devrim teorisinin doğruluğu bu süreçte kanıtlandı. Ama nasıl? Asgari Program'la Azami Program arasındaki duvar, proletaryanın temsilcilerinin iktidara gelmesinden **sonra değil önce yıkıldı; proletaryanın iktidara gelebilmesi için.** Daha açık bir ifadeyle Lenin'in ilk formülasyonlarını **Uzaktan Mektuplar** ve **Yaklaşan Felaket**'te ortaya koyduğu ve sonradan Geçiş Programı anlayışına temel teşkil eden "Geçiş Tedbirleri" iledir ki Şubat'tan Ekim'e Proletarya tüm iktidarı ele geçrimek üzere adım adım Bolşevik Partisi'nce hazırlandı, yönlendirildi. Bolşevizmin tarihsel var oluşunun indirgenemez anlamı burada yatar.

İkinci örnek, Rosa ve Lenin'in farklılığını iki ayaklanma sürecini karşılaştırarak ortaya koyacak.

Lenin ve Bolşevik Partisi'nin önemi, devrim sürecini proletaryanın iktidarıyla taçlandıran bir ayaklanma teorisi ve pratiğini zamanında ortaya koyabilmesinde yatar. Ama burada anmak istediğim Ekim Ayaklanması değil. Partinin ve parti disiplininin devrim sürecindeki kritik önemini göstermek için, kitlelerin kendiliklerinden başlattıkları Temmuz Ayaklanması'nın Bolşevik Partisi tarafından engellenmesini anımsatmak istiyorum. Ekim Devrimi'nin en önemli derslerinden biri devrimi zafere dönüştürmenin iyi zamanlanmış ve iyi örgütlenmiş bir ayaklanmadan geçmesiyse, diğeri de zamansız, ezilmesi kuvvetle muhtemel ayaklanma girişimlerinin kitlelerin devrimci coşkusunda gerilemeye yol açmadan engellenebilmesidir. Burada devrimci partinin rolü, kitleler üzerindeki belirleyici etkisi ve bunu sağlayacak iç disiplini en az iyi zamanlanmış bir ayaklanma sürecindeki kadar önemlidir. Ve Temmuz Ayaklanması sırasında Bolşevik Partisi'nin iç disiplini, yönlendirici gücü, basireti Ekim Devrimi'nin başarılmasında, Ekim Ayaklanması kadar belirleyici bir önem taşımıştır.

Oysa 1918 Ekimi'nden 1919 Şubatı'na kadar süren Alman Devrimi'nde Rosa ve Liebknecht'in önderliğindeki Spartakist hareketin tutumu ne oldu?

Bu süreci kısaca anımsatmakta yarar var. Savaşta Almanya'nın yenilgisinin kesinleşmesinin ardından cephede ve cephe gerisinde asker konseyleri oluşmuş, büyük sanayi kentlerinde özellikle de Berlin'de çeşitli işçi partilerinin tabanı oluşturan işçiler devrimci konseyler altında örgütlenmeye başlamışlardı. Liebknecht ekim ayı sonunda Berlin'e gelmiş 9 Kasım'da da Rosa aftan yararlanarak cezaevinden çıkıp doğrudan parti binasına hareket etmişti. Aynı gün genel grev beklenenden önce gerçekleşince hükümetin istifasını fırsat bilen Liebknecht Kraliyet Şatosu'nun balkonundan onbinlerce asker ve işçiye Sosyalist Cumhuriyet'i ilan ediyordu. Öte yandan devrim selinin önünü almak üzere SDP'nin desteğinde Scheiedeman Parlamento'da cumhuriyet ilan etmişti. Kısaca ortada fiilen bir ikili iktidar durumu söz konusuydu. Ne varki Spartaküs Birliği İşçi ve Asker Ulusal Konseyi'nin kongresinde çoğunluğu elde edemediği gibi kendi heyecanlı tabanını da yönlendiremeyecekti. Parti önce önderliğin karşı çıkmasına rağmen seçimleri boykot kararı alacak, ardından vakitsiz bir ayaklanma girişimine başlanacaktı. Rosa ve Li-

ebknecht ayaklanmaya karşı olduklarını defalarca belirtseler de ne partinin coşkulu tabanına ne de kitlelere sözlerini dinletebildiler. Önlerinde iki seçenek kaldı: Ya zamansız buldukları ayaklanmadan uzak kalacaklar, kendilerini kurtaracaklardı ya da ezileceğini bile bile ayaklanmanın başına geçeceklerdi. İkincisini seçtiler. Sonuç iki devrimci kahramanın vahşice katledilmesinin ötesinde devrimin ezilmesi oldu.

Onurlu yaşamının sonuna kadar Rosa da Ekim Devrimi'nin arifesine kadar Trotskiy de çağın proleter devrimler çağı olduğunu çok önceden kavramışlardı. Yeterince kavramadıkları, güncel olanı, devrimi hazırlayacak, proletaryayı devrim içinde yönlendirecek bir devrimci partinin yaşamsal önemi ve buna uygun örgütlenme ilkeleriydi.

4- "Somutun Somut Analizi": Özetle çağın genel karakteristiklerinin doğru saptanması, Leninizmin anlaşılmasında, fiziğin terimleriyle ifade edersek gerek şarttır; yeter şart ise bu genel karakteristiklerde proletaryanın devrime hazırlanması için pratik sonuçlar çıkaracak tarzda örgütlenmiş bir devrimci partinin yaratılmasıdır. Salt proleter devriminin genel gelişme perspektifiyle sınırlı bir bakış açısı, devrimci dalganın üzerinde ne denli incelikli bir zihinsel sörf yeteneği gösterirse göstersin ne gecikmiş burjuva devriminin ne de proleter devriminin gündemindeki sorunların tam anlamıyla doğru bir biçimde çözümüne olanak tanır. Ancak devrimi daha baştan, devrimci dalga henüz kabarmadan önce örgütlemeyi, yönlendirmeyi görev bilen bir iradedir ki, devrimin gündemindeki sorunları hem proleter devriminin genel dinamiğine uygun, ama hem de sınıflar arası güçler dengesinde proleterya lehine değişiklikler yapabilecek biçimde çözüme kavuşturabilir. Lenin'in ünlü "somutun somut analizi" yöntemi teorik-pratik ağırlığını tam da bu noktada bulur. Tek bir cümleyle bu, **siyaset teorisini çağın genel eğilimleriyle, buna direnen karşı eğilimler arasındaki gerilim hattı üzerine bina etmektir.**

Örneğin Tortskiy'i bir ölçüde hariç tutsak bile, dönemin tüm devrimci marksist teorisyenleri, proleter devriminin enternasyonal karakterinden hareketle İrlanda'dan Polonya'ya Güney Avrupa'dan Balkanlara, Osmanlı İmparatorluğu'ndan Rusya'ya tüm dünyada çalkalanmalara yol açan milliyetçi akımlar ve ulusal kurtuluş hareketleri karşısında soyut bir enternasyonalizmden dem vururlarken, Lenin Ulusların Kendi Kaderlerini Tayin Hakkı'nı proleter enternasyonalizmi ile diyalektik biçimde birleştirebilmişse, üstelik bunu salt teorik bir ilke olarak değil aynı zamanda devrim cephesinin müttefiklerini genişletebilecek biçimde gerçekleştirebilmişse, bu siyasal teori ve pratiğini tam da bu gerilim hattına yerleştirebilme yeteneğindendir.

Başka bir örnek Parlamentarizm karşısındaki tutumda kendini gösterir.

1919 yılında Ekim sonrası Sovyet iktidarının en ateşli destekleyicileri olan Alman sol komünistleri (Hollandalı devrimci marksist teorisyenler Pannekoek ve Gorther'in de katkılarıyla) Ekim Devrimi'nin dersleri ışığında Parlamentarizmi "mahkum eden" bir broşür yayımlamışlardı. Özet-

le şu görüşler yer alıyordu bu broşürde: Çağımız emperyalizm çağıdır, dolayısıyla devletle tekellerin iç içe geçtiği bir çağdır. Bu içiçe geçiş burjuva parlamentolarını tekellerin denetimi altına sokup gericileştirmiştir. Emperyalizm çağının burjuvazinin tümüyle gericileştiği, hiçbir ilerici misyonunun kalmadığı çağ olması, aynı zamanda çağa proleter devrimler çağı karakterini kazandırmıştır. Şu halde Burjuva Parlamenterizmi çağı sona ermiş proleter diktatörlüğü çağı başlamıştır. Bu tespitin mantıksal sonucu şudur: "Tarihsel ve siyasal bakımdan artık zamanını doldurmuş olan parlamenter savaşım biçimlerine her türlü dönüş... kesin olarak reddedilmelidir."

Lenin bu us yürütmeyi şöyle eleştirir:

> Parlamentarizm "tarihsel olarak zamanını doldurmuş." Propaganda anlamında bu doğrudur. Ama herkes bilir ki **pratikte** altedilmekten hâlâ çok uzaktır. (...) Parlamentarizm, **dünya tarihi** yönünden "tarihsel olarak zamanını doldurmuştur." (...) Bu yadsınamaz. Ama dünya tarihi onyıllarla hesaplanır. Dünya tarihinin ölçütü ile ölçüldüğünde on yıl ya da yirmi yıl önce olmuş ya da sonra olmuş önemli değildir.(...) Ama işte bundan ötürüdür ki, pratik bir siyasal sorunda durum dünya tarihi ölçüsünde değerlendirilince, çok büyük bir teorik yanılgıya düşülmüş olur.
>
> Parlamentarizm "siyasal olarak zamanını doldurmuş"mudur? Bu başka bir sorundur.(...)
>
> Alman komünistleri için parlamentarizm, kuşkusuz "siyasal olarak zamanının doldurmuştur"; ama asıl sorun şu ki **bizim için** zamanını doldurmuş olan bir şeyin, **sınıf için, yığınlar için** zamanını doldurduğunu **sanmamak** gerekir. (...) Yığınların düzeyine inilmemesi gerektiği, bir sınıfın en geri kalmış katları düzeyine gidilmemesi gerektiği, tartışma götürmez. Geri kalmış katların, burjuva demokratik ve parlamenter önyargılarını, önyargı olarak nitelemek görevinizdir. Ama aynı zamanda (yalnızca komünist öncünün değil) bütün sınıfın bilincinin ve hazırlığının, (yalnızca ilerici unsurlar değil) emekçiler **yığınının** tümünün bilincinin ve hazırlığının **gerçek** durumunu **özenle** gözlemek de görevinizdir.(...) Burjuva parlamentosu ve bütün öteki gerici kurumları dağıtmaya gücümüz yetmediği sürece, bu kurumlarda çalışmak zorundasınız, özellikle hâlâ papaz takımının aldattığı ve kır koşullarının aptallaştırdığı işçiler mevcut olduğu için, bu kurumlarda çalışmalısınız[8]. (Vurgular aslında)

Ekim Devrimi sonrasında yoksul köylülüğe toprak dağıtılmasını, bu önlemin "sosyalist" olmadığını gerekçe göstererek eleştirenlere Lenin'in verdiği yanıtlarda da aynı yaklaşım görülebilir. Uzun uzun anlatmaya gerek yok.

Özetleyelim. Yaklaşan devrimi, devrimin iç dinamiklerin saptamakla yetinmemek, devrimi bir edim olarak kavramak, devrime hazırlanmak, yeni bir bakış açısını da getirir: "Somutun somut analizi"; bu işe çağın genel eğilimlerini, bunlara karşıt eğilimlerle gerilimli birliği içinde çözümlemeyi mümkün kılar. Tekrarlayalım: Lenin'in düşüncesinin özgüllüğü, aynı anlama gelmek üzere Bolşevizm'in pratik hayatiyeti, siyaset teorisinin tam da bu gerilim hattına yerleştirilmesinde yatar.

---

8) V.I. Lenin, **"Sol" Komünizm**, Sol Yayınları, 1991, s.51-52

II- Leninizm'in tarihsel ve toplumsal koşulları

Ekim Devrimi sonrasında uluslararası devrimci marksist hareketin eksenini oluşturan Leninizm'in neden ilk kez Rus marksist hareketinde ortaya çıktığı konusunda –"Lenin'in dehâsı" türünden doğru olsa da açıklayıcı olmaktan çok mistikleştirici argümanlar ileri sürenleri bir yana bırakırsak– aslında oldukça geniş bir mutabakat olduğu söylenebilir. Bu mutabakatın dayandığı temel fikir şöyle özetlenebilir: 20. yy'ın başında, Lenin'in deyimiyle "Emperyalist zinin en zayıf halkası" Çarlık Rusyası eşitsiz ve bileşik gelişmenin yoğunlaşmış bir tezahürü olarak, bir dizi sınfsal, siyasal, ekonomik, ideolojik, kültürel vb. çelişkinin karmaşık biçimde yığıldığı bir ülkeydi. Bu da bu ülkede marksist hareketin radikal kopuşlara yol açacak biçimde olağanüstü ölçüde somut, ayrıntılı ve titiz tahliller geliştirmesini, bu tahliller temelinde bu çelişkileri proleteryanın iktidarı ele geçirmesine yönelik biçimde çözecek programatik belirlemeler ve örgütlenme biçimleri oluşturmasını gerektirdi. Bolşevizm işte bu özgül koşulların ürünü olarak doğru.

Bu çerçeve genel olarak doğru görünüyor. Ne var ki tam bu noktada iki hatalı uç yorumdan da kaçınılması gerek. Birincisi, Bolşevizm'in tüm çizgilerini Rusya'ya özgü bir devrimci Marksizm olarak Rus deneyinin özgül koşulları içine hapsetme eğilimi taşır. Yaşamının son döneminde Rus Devrimi'ni ve Bolşevik önderliği büyük bir coşkuyla selamlayan Rosa'ın kimi eleştirilerinde bu yaklaşımın izlerini görmek mümkün.

İkinci hatalı yaklaşım ise, Stalinizm'in yükselişinden sonra Pannekoek ve Gorther'in başını çektikleri **Living Marxizm** hareketinin vardığı sonuçlardır. Bu çözümlemeye göre, Rusya'da burjuvazinin tarih sahnesine geç ve görece güçsüz olarak girmesi, burjuva devriminin proleter bir toplumsal dinamik üzerinde gerçekleşmesine yol açmıştır. Bu görüşe göre dünyadan yalıtılmış olarak kaldığı takdirde devrimin ufku, verili sosyo-ekonomik temelde ancak üretici güçlerin kapitalist gelişiminin önünü açmak olabilirdi. Bu nedenledir ki Bolşevizm, proleter ve köylü kitlelere dayanarak, burjuvaziye rağmen, hatta ona karşı gerçekleşmek zorunda olan burjuva devriminin önderliği olma işlevini yerine getirmişti. Başka bir deyişle kapitalist birikimin devlet eliyle sağlanmasına yönelik bir ekonomik rejime geçişte özgün bir burjuva önderliğidir Bolşevizm. II. Enternasyonal'in mekanik, indirgemeci Marksizm'in in damgasını taşıyan bu yaklaşım, gene de mevcut "devlet kapitalizmi" tezleri arasında iç tutarlılığa en fazla sahip olanıdır.

Leninizm'in neden ilk kez Rusya'da ortaya çıktığını Rusya'nın özgül koşullarıyla belirlemek uzun ve kapsamlı bir tarih araştırmasına girişmeyi ve mevcut araştırmaları yeniden değerlendirmeyi gerektirecek kadar zor bir uğraş. Ben burada, bu özgül koşullardan yalnızca birine değinmek istiyorum. Genellikle gözden kaçan, ama hiç değilse Lenin'in örgütsel konularda neredeyse sekterliğe varan titizliğini ve kimi zaman doktrinerliğe varan polemikçiliğini anlamamızı kolaylaştıracağını düşündüğüm bir ideolojik etkeni vurgulayacağım sadece.

Başlangıç olarak Claudie Weill'in 1898-1904 yılları arası dönemde Alman ve Rus Marksistleri arasındaki ilişkileri irdelediği ayrıntılı çalışmasındaki bir saptamayı temel alacağım.

Bilindiği gibi Rus hareketinde **Rabotçiye Mysl** ve **Rabotçiya Delo** adlı dergiler etrafında kümelenen ve ekonomistler olarak adlandırılan eğilimlerle Bernstein'in başını çektiği Revizyonizm'i özdeşleştirmek, gerek o dönemde gerekse sonrasında yaygın bir tutumdu. Lenin ekonomistleri "Rus Bernesteincıları" olarak niteliyor, Bernstein da bu nitelemeyi haklı çıkaracak biçimde ekonomistleri kendi görşülerinin yaygınlaşmasının kanıtı olarak gösteriyordu. İşte tam bu noktada Weill iki Revizyonizm arasındaki temel bir farkı vurgular:

> Gerçekte, görünüşteki benzerlik ne olursa olsun bu Revziyonizm Almanlar'ınkinden tümüyle farklı bir doğaya sahipti. Batı'da sosyalizmin zaman içindeki doğuşuna yol açan, burjuva demokratik hareketler olmuşken, Rusya'da süreç bunun tersine oldu. Rus Liberalizminin gelecekteki teorisyeni Struve, yola Marksist olarak, Rus toplumunun değişme umudunu tümüyle işçi sınıfında temellendirerek başladı. Çünkü burjuvazi kendi hegamonya isteğini ortaya koyma konusunda uzun süre uyuşuk, Çarlık tarafından basireti bağlanmış ya da yetersiz bir güç olarak kaldı(9).

Bu değerlendirmeye şunu da eklemek mümkün: Revizyonizm'in fikir olarak ortaya konmadan önce Alman hareketinde derin kökleri, toplumsal temelleri vardı: Giderek palazlanan sendika bürokrasisi; parlamento komisyonlarında burjuva parlamenterleriyle kâh zıtlaşma, kâh uzlaşma içinde reel politika yürütmekte uzmanlaşmış, yeniden seçilmelerini garantiye almak için partinin kilit konumlarını ellerinde tutabilen parlamenterler; daha da beride, sonradan Lenin'nin "işçi aristokrasisi" olarak adlandırdığı, düzene maddi bağlarla bağlı, sınıfın diğer bölümlerine yabancılaşmış bir katman. Alman partisinin örgütsel hiyerarşisi, sınıf içindeki bu katmanlaşmayla büyük ölçüde örtüşmekteydi. Bunun dolayısız bir sonuçu şuydu ki, Revziyonizm parti basınında ya da kongre kararlarında ne denli yerden yere vurulursa vurulsun, partinin fiilen izlediği politik çizgi, Revizyonizm'in pratik özüne tekabül ediyordu.

Oysa "Rus revizyonistleri"ne, en ufak sendikal örgütlenmenin bile acımasızca bastırıldığı, burjuvazinin en pespaye temsilcilerinin bile siyasal ifade özgürlüğünden mahrum olduğu, kalifiye işçilerin bile ancak kıt kanaat geçinebildiği Rusya'da maddi bir toplumsal temel aramak zorlama bir çaba olur. İşin aslı şu ki, köylülükle genç romantik aristokrat aydınlarının tuhaf bir bileşiminden oluşan Narodnizm'in zaten ihtimal dışı olduğu bir ortamda burjuvazinin ihtiyaç duyduğu "organik aydınlar" Rus toplumunda canlı entelektüel tartışma ve üretimin yaşantığı tek bir kanaldan çıkabilirdi: Marksizm. Gerçekleşen de bu oldu. Weill'in andığı Struve'un adının yanına, Tugan-Baranovskiy'i de rahatlıkla yazmak mümkün. Daha da ötesi sonradan Kadetler adını alacak olan burjuva liberal hareketin en önemli simalarının Legal Marksistlerden, ekonomistlerden,

9) Claudie Weill, **Maxistes Russes et Social - Democratie Allemande 1898 - 1904**, Maspero, 1977 s.24

hatta menşeviklerden çıktığını, Rus Liberalizm'inin teorik olarak da bu hareketlerden beslendiğini söylemek abartma olmaz. Başka bir deyişle, Rus burjuvazisi, bir sınıf olarak kendi varlığını anlamlandıracak kavramsal ve tarihsel çerçeveyi Marksizm'den devşirmek zorundaydı. Bu ise Marksizm'in içinde liberal eğilimlerin ortaya çıkmasına yönelik sistematik bir etki yaratıyordu.

Şu halde, Lenin'in hasımlarına söylemediklerini söyleten, zaman zaman "paranoyak" derecede şüpheci polemiklerinin, örgüt üyelerinin seçimi konusundaki titizliğinin, demokratik merkeziyetçilik konusundaki uzlaşmaz ısrarının, kritik karar anlarında partinin bölünmesini göze alan kararlığının ardında hiç değilse partileşme sürecinin başındaki bir "boşluğun" yattığını görmek gerek: Güçlü bir hasım olarak burjuva liberal ideolojinin yokluğu. Bu ideolojik "hava boşluğu"nun hareket üzerindeki semptomatik "vakum etkisi"dir ki, Rusya'da hem teorik planda yetkinleşmeyi hem de örgütsel planda çelikleşmeyi hızlandırmış, Bolşevik tipte bir partinin oluşmasını "kolaylaştırmış"tır.

Oniki Yıl Derlemesine Önsöz'de Lenin bu olguyu vurgular:

> "Ekonomistler" Bernsteincılar ve Menşevikler olan polemikleri nedeniyle devrimci sosyal-demokratlar polemiğe olan aşırı tutkularıyla suçlanırlar. Bugün de aynı suçlamalar sosyal-doemokrat parti içindeki "uzlaşmacılar" ve bunların dışardaki "destekçileri" yan-sosyalistler tarafından yayılmaktadır. Bize polemiklere ve bölünmelere aşırı tutkunun, genelde Rusların, özelde sosyal-demokratların ve özellikle Bolşeviklerin tipik bir özelliği olduğu söylenmektedir. Ne var ki genellikle gözden kaçırılan bir diğer gerçek de, liberalizmi sosyalizme tercih etme konusundaki aşırı tutkunun, genelde kapitalist ülkelerdeki (yaşayan göçmenlere ilişkin-ART) koşullarda, özelde Rusya'da **burjuva devrimi koşullarında** ve özellikle bizim aydınlarımızın yaşam ve iş koşullarında fazlasıyla yeşerdiğidir[10]. (Vurgular aslında)

Rusya'da burjuva liberal hareketin beslenip gelişebileceği başlıca kanalın Marksist hareket olması, bu hareket üzerine salt ideolojik değil, siyasal da bir basınç yaratmıştır. Lenin'in zaman zaman sektarizm olarak görünen örgütsel titizliğinin altında yatan kaygı esas olarak budur:

> Son onkiyi yılda (1895-1907), Rus Marksizmi'nin ve sosyal-demokrasisinin iki akımı arasındaki mücadeleye dönüp baktığımızda, "Yasal Marksizm'in, "ekonomizm"in ve "Menşevizm"in **bir ve aynı tarihsel eğilimin** değişik biçimleri olduğu gerçeğini görmemezlik edemeyiz. Bay Struve'un (1894) ve benzerlerinin "Yasal Marksizm'i, **Marksizm'in burjuva yazınındaki yansımasıydı.** 1897 ve onu izleyen yıllarda sosyal-demokrasi içinde ayrı bir akım olan "ekonomizm" gerçekte, **burjuva-liberal "Credo"**da ortaya konan işçiler için ekonomik, liberaller için politik mücadele olarak özetlenebilecek programı uyguladı. Menşevizm yalnızca yazınsal bir akım veya yalnızca sosyal-demokrat faaliyetlerin içinde bir eğilim değildir. Menşevizm, Rus Devrimi'nin birinci dönemi (1905-1907) boyunca kendi ayrı siyasetini-**"pratikte işçi sınıfını burjuva liberalizminin kuyruğuna takan bir siyaseti"** uygulayan kenetlenmiş bir hiziptir[11].

---

10) V.I. Lenin, "Oniki Yıl Derlemesine Önsöz", **Ekonomizm Taraftarlarıyla Bir Konuşma**, Yurt Kitap-Yayın, 1990, içinde, s.88

11) Lenin, aynı yerde s.101

x x x

Bir yazımın dipnotunda[12], yıllarca esas olarak Kemalizm'le gerici-muhafazakar ideolojiler arasında sıkışıp kalan Türkiye burjuvazisinin, ilk kez 12 Eylül sonrasında -yeni sermaye birikim tarzına geçiş dinamiğinin de etkisiyle- kendi "organik aydınlarını" liberal bir ideolojik çerçevede sosyalist aydınlardan devşirme girişiminde bulunduğunu, geçmişten farklı olarak reklam sektöründen medyaya bir dizi entelektüel "iş ve yaşam koşulu"nun geçmişte sosyalizme yönelen aydınları burjuvazinin hizmetine sokabildiğini, sol liberalizmin bu geçiş sürecinin ideolojisi olduğunu belirtmiştim. Burdan çıkan bir sonuç da, bugün sol liberalizm erozyonu karşısında Marksist teorik hattın her zamankinden daha fazla Lenin'i eksen almak zorunda olmasıdır.

12) R. Tura, "12 Eylül", **Sınıf Bilinci 4/5**, 59. dipnot, s.56

Hegel'in Büyük Mantığından Petrograd Finlandiya İstasyonuna*

MICHAEL LÖWY

"Bu kadar aptalca şeyler söyleyen biri tehlikeli olamaz" (Stankeviç, sosyalist, Nisan 1917).

"Bunlar saçmalıklar, bir delinin saçmalamaları!" (Bogdanov, Menşevik, Nisan 1917).

"Bunlar saçma sapan düşler..." (Plehanov, Menşevik, Nisan 1917).

"Bakunin'in Rus Devrimi'ndeki uzun yıllar boyunca boş kalan yerini şimdi Lenin dolduruyor" (Goldenberg, eski Bolşevik, Nisan 1917).

"O gün (4 Nisan) Lenin yoldaş kendisine bizim saflarımızda bile açık taraftar bulamamıştı" (Zaleski, Bolşevik, Nisan 1917).

"Lenin yoldaşın genel planına gelince: Bu plan, burjuva demokratik devrimi tamamlanmış gibi sunduğu ve bu devrimin hemen sosyalist devrime dönüşeceği varsayımına dayandığı ölçüde bize kabul edilir gibi gelmiyor" (Kamenev, Bolşevik Partisi yayın organı **Pravda**'nın 8 Nisan 1917 tarihli başyazısından).

İşte, Lenin'in, önce zırhlı bir arabadan Petrograd Finlandiya Tren İstasyonu önündeki meydanda toplanmış olan kalabalığa, ertesi gün de Bol-

---

* "De la Grande Logique de Hegel â la gare finlandaise de Petrograd" (M.Löwy, **Dialectique et Révolution**, Editions Anthropos, 1973 içinde) adlı makaleden Türkçeye çeviren Gülnur Savran.

şevik ve Menşevik Sovyet delegelerine sunduğu, resmi doktrine aykırı tezler, yani "Nisan Tezleri", Rus Marksizmi'nin resmi temsilcilerince tam bir fikir birliği içinde, bu şekilde karşılanmıştı. Suhanov (sonraları bir Sovyet görevlisi olacak olan bir Menşevik) ünlü anılarında, Lenin'in merkezî önemdeki siyasal formülünün -bütün iktidar Sovyetlere- "masmavi bir gökte duyulan bir gök gürültüsü gibi yankılandığı"nı ve "kendisine sadık olan yandaşlarının en bilgililerini bile şaşkınlığa düşürüp kafalarını karıştırdığı"nı itiraf eder. Suhanov'a bakılırsa, önde gelen bir Bolşevik " (Lenin'in) bu konuşmasının sosyal demokratlar arasındaki ayrılıkları derinleştirmeyip tersine bastırdığını" bile açıklamıştır, "çünkü Lenin'in tavrı karşısında Bolşevikler'le Menşeviklerin anlaşmaktan başka çareleri yoktu"![(1)] 8 Nisan tarihli **Pravda**'da çıkan başyazı, Lenin karşısında tam bir fikir birliği oluştuğu izlenimini o gün için doğruluyordu: Suhanov'un ifadesiyle "Bolşevik Partisi'nin marksist temelleri sapasağlam ve sarsılmaz olarak ayakta duruyor, parti kitlesi de geçmişin bilimsel sosyalizminin temel ilkelerini savunmak üzere Lenin'e karşı ayaklanıyor gibi görünüyordu. Heyhat! Meğer yanılıyormuşuz!"[(2)].

Lenin'in sözleri üzerine kopan bu olağanüstü fırtınayı ve söylediklerinin koro halinde lânetlenmesini nasıl açıklayabiliriz? Suhanov'un safdil ama açıklayıcı betimlemesi bu sorunun yanıtını ima ediyor: Lenin gerçekten de "geçmişin bilimsel sosyalizmi"nden, Marksizm'in "temel ilkeleri"ne ilişkin belirli bir anlayıştan kopmuştu; bu anlayış, Rus marksist sosyal demokrasisinin bütün akımlarının bir ölçüde paylaştığı bir anlayıştı. Gerek Menşevik gerekse Bolşevik parti önderlerinin Nisan Tezleri karşısında sergiledikleri şaşkınlık, kafa karışıklığı, öfke ya da hor görme, bu tezlerin ima ettiği birşeyin, II. Enternasyonal'in "ortodoks Marksizm" geleneğinden köklü bir kopuşun belirtileridir yalnızca. (Burada, II. Enternasyonal'in radikal solundan -Rosa Luxsemburg vb.- değil, hegemonik olan akımdan söz ediyoruz.) Bu geleneğin mekanik-determinist-evrimci maddeciliği katı ve felçleştirici bir tasım halinde billurlaşmıştı:

" Rusya geri kalmış, barbar, yarı-feodal bir ülkedir.
Sosyalizm için gerekli koşullar burada yeterince olgunlaşmamıştır.
Rus Devrimi bir burjuva devrimidir."

Tarihsel sonuçları bakımından, Lenin'in Petrograd Finlandiya Tren İstasyonu'ndaki konuşmasıyla başlattığı teorik dönemeç kadar zengin başka bir dönemeç nadirdir. Bu dönemecin yöntemsel kaynakları nelerdi? "Geçmiş'in" ortodoks Marksizmi'nin düsturlarıyla karşılaştırıldığında, onun yönteminin özgül farklılığı nedir?

1923 Ocağı'nda, tam da Suhanov'a karşı yazdığı bir polemik yazısında Lenin kendisi bu soruyu şöyle yanıtlıyor: "Hepsi de marksist olduklarını söylüyorlar, ama Marksizm'i mümkün olan en bilgiç biçimde anlayarak.

---

(1) Suhanov, **La Révolution russe de 1917** (1917 Rus Devrimi), Stock, Paris, 1965, s.139, s.140, s.142.

(2) Aynı yerde, s.143.

(3) Lenin, "Sur notre Révolution (A propos des mémoires de N.Suhanov)", Oeuvres ("Devrimimiz Üzerine -N.Suhanov'un Anıları Hakkında", Eserler), Moskova, Cilt 23, s.489.

Marksizm'in özünde yatan şeyi, yani onun devrimci diyalektiğini hiç kavramamışlar"(3). Marksizm'in devrimci diyalektiği: İşte Lenin'in II. Enternasyonal Marksizmi'nden ve, bir ölçüde de, kendi "geçmiş" felsefî bilincinden koptuğu noktanın özet ifadesi. Birinci Büyük Savaş'ın patlak vermesiyle birlikte başlayıp, marksist diyalektiğin Hegel'deki kaynaklarına dönüşle beslenen ve 3 Nisan 1917 gecesinin anıtsal, "çılgınca" ve "saçmalamalarla dolu" meydan okumasına yol açan kopuş...

I. "Eski Bolşevizm" ya da "geçmişin Marksizm'i": 1914 öncesinde Lenin

Lenin'in 1914-öncesi felsefi düşüncesinin ilk kaynaklarından biri, 1895'te okuduğu ve bir not defterinde özetlediği, Marx'ın **Kutsal Aile** (1844) adlı kitabıydı. "Kitabın en değerli bölümlerinden biri" olarak nitelendirdiği "Fransız maddeciliğine karşı eleştiri savaşı" başlıklı bölüm özel olarak ilgisini çekmişti(4). Ne var ki, tam da bu bölüm, Marx'ın, XVIII.yüzyıl Fransız maddeciliğine **eleştirel-olmayan** bir biçimde "yan çıktığı" ve onu komünizmin "mantıksal temeli" olarak sunduğu **tek** metnidir. **Kutsal Aile**'nin adı geçen bölümünden yapılan alıntılar, herhangi bir marksist akımdaki "metafizik" maddeciliği teşhis etmeyi sağlayacak ölçütlerden biridir.

Öte yandan, Lenin'in o dönemde **felsefî olarak** büyük ölçüde Plehanov'un etkisi altında olduğu açık ve iyi bilinen bir gerçektir. 1903 kopuşundan sonra Menşevizm'in baş teorisyeni haline gelen hocasından politik olarak çok daha esnek ve radikal olmakla birlikte Lenin, Plehanov'un "diyalektik-öncesi" Marksizmi'nin bazı temel ideolojik öncüllerini ve bu Marksizm'in stratejik uzantısı olan, Rus Devrimi'nin burjuva niteliği saptamasını benimsiyordu. Bu ortak temel olmasaydı, Menşeviklere yönelttiği, liberal burjuvazinin "kuyrukçuluğu'nu yaptıkları yolundaki ağır ve saldırgan eleştiriye karşın 1905'ten 1910'a kadar sosyal demokrasinin iki hizbinin birleşmesi için gösterilen çabaları nasıl olup da desteklediğini anlamak güç olurdu. Zaten, "Rus Marksizmi'nin babası"nın felsefî etkisinin gözle görünür ve okunabilir olduğu **Marksizm ve Ampiriokritisizm**'i Plehanov'a politik olarak en çok yakınlaştığı dönemde (1908-1909'da likidasyonizme karşı) yazmıştır.

İlginç olan ve 1914-öncesi Lenin için son derece tipik sayılabilecek bir şey vardır: Bu dönemde Lenin'in Plehanov'a karşı polemiklerinde sık sık başvurduğu marksist otorite Karl Kautsky'den başkası değildir. Örneğin, Kautsky'nin Rus Devrimi üzerine yazdığı bir makalede (1906) "Plehanov'a indirilmiş dolaysız bir darbe"yi tespit eder ve hevesle Kautskyci tahlille Bolşevik tahlilin kesiştiği noktaların altını çizer: "Burjuvazinin istikrarsızlığına karşın proletarya ve köylülük tarafından gerçekleştirilmiş burjuva devrimi ... Bolşevik taktiğin en önemli tezlerinden biri olan bu tezi Kautsky tümüyle doğrular"(5).

(4) Lenin, **Cahiers Philosophiques** (Felsefe Defterleri), Editions Sociales, Paris, 1955, s.30.
(5) Lenin, **Oeuvres** (Eserler), Editions Sociales, Cilt II, s.432, s.433.

Lenin'in bu döneminin en önemli siyasal metni olan **Demokratik Devrimde Sosyal Demokrasinin İki Taktiği**'nin (1905) titiz bir tahlili, onun düşüncesinde, dahiyane bir devrimci gerçekçilik ile "ortodoks" denen Marksizm'in sıkı boyunduruğunun dayattığı sınırlar arasında bir gerilim olduğunu olağanüstü bir açıklıkla ortaya koymaktadır. Burada bir yandan, Rus burjuvazisinin demokratik bir devrimi sonuna kadar götürme yeteneğinden yoksun olduğuna ve bu devrimin ancak, devrimci diktatörlüğünü uygulayan bir işçi-köylü ittifakı tarafından tamamlanabileceğine ilişkin aydınlatıcı ve derinlikli tahliller bulunmaktadır; proletaryanın bu ittifaktaki öncü rolünden bile söz eder Lenin. Zaman zaman da, sosyalizme kesintisiz bir geçiş düşüncesinin üzerine parmağını basıyor gibidir: "Bu diktatörlük (**devrimci gelişme sürecinin bir dizi ara aşamasından geçmeden**) kapitalizmin temellerine dokunamaz"(6). Lenin bu küçük parantezle sosyalist devrimin bilinmeyen ufkuna bakan bir pencereyi açmaktadır; ama açar açmaz da, ortodoksinin sınırlarının çevrelediği kapalı mekâna geri dönmek üzere tekrar kapar. Bu sınırları, Lenin'in Rus Devrimi'nin burjuva niteliği üzerinde kategorik olarak ısrar ettiği ve "işçi sınıfının selâmetini, kapitalizmin ileri bir evresinden ibaret olan bir şeyde arama" düşüncesini "gericilik" olarak mahkum ettiği **İki Taktik**'in çeşitli ifadelerinde saptamak mümkündür(7).

Bu tezi desteklemek için ileri sürdüğü temel iddia, "diyalektik-öncesi" Marksizm'in "klasik" temasıdır: Rusya sosyalist bir devrim için yeterince olgun değildir: "Geniş proleter kitlelerinin bilinç ve örgütlülük derecesi (nesnel koşula kopmaz bir şekilde bağlı olan öznel koşul), işçi sınıfının hemen ve tümüyle kurtulmasını olanaksız kılmaktadır. Gelişmekte olan demokratik devrimin burjuva niteliğini yalnızca en cahil olanlar gözden kaçırabilir"(8). Nesnel olan öznel olanı belirler; ekonomi bilincin koşuludur: İşte II.Enternasyonal'in, kendi ağırlığıyla Lenin'in dahiyane siyasal sezgisini ezen maddeci İncili'nin Musa ve On Emri'nin kısa özeti.

Savaş-öncesi ya da "eski" Bolşevizm'in özünü oluşturan formül, Leninizm'in bu ilk biçiminin bütün ikircikliliğini bağrında taşır: "Proletarya ve köylülüğün devrimci diktatörlüğü". Lenin'in (onu Menşevik stratejiden köklü bir biçimde ayıran) bu son derece devrimci buluşu, esnek ve gerçekçi bir formül olan işçi-köylü iktidarı formülünde dile gelir; bu formül (Trotskiy'in deyişiyle) "cebirsel" bir nitelik taşır; burada sınıfların her birinin özgül ağırlığı önsel olarak belirlenmemiştir. Buna karşılık, görünürde paradoksal olan "**demokratik diktatörlük**" terimi, ortodoksinin tutumsal kâğıdı, "geçmişin Marksizmi"nin dayattığı sınırların gözle gö-

---

.(6) Lenin, **Dos tacticas de la social-democracia** (Sosyal Demokrasinin İki Taktiği), Ed. Anteo, Buenos Aires, s.40, altını biz çizdik.

(7) Lenin, aynı yerde, s.34; ayrıca bkz. s.33: "Marksistler Rus Devrimi'nin burjuva niteliği taşıdığına kesinlikle ikna olmuşlardır. Bu ne anlama gelir? Bu şu anlama gelir: Siyasal rejimdeki demokratik dönüşümler ve Rusya için bir gereksinim haline gelmiş olan iktisadi-toplumsal dönüşümler, kendi başlarına, kapitalizme bir saldırıyı temsil etmemekle kalmazlar, tam tersine, gerekli olduğu üzere ilk kez, kapitalizmin büyük boyutlu ve hızlı, Asya tipi olmayan Avrupai bir gelişiminin yolunu açarlar. Bu dönüşümler burjuvazinin ilk kez sınıf olarak hakimiyetini mümkün kılacaktır."

rünür varlığıdır: Devrim yalnızca "demokratik", yani burjuvadır; bu öncül, Lenin'in açıklayıcı bir metinde belirttiği gibi "marksist felsefenin bütününden çıkan zorunlu sonuçtur" -yani Kautsky'nin, Plehanov'un ve o dönemde "devrimci sosyal demokrasi" olarak adlandırılması adet haline gelmiş olan düşüncenin başka ideologlarının anladığı biçimiyle marksist felsefeden(9).

İki Taktik'in, bu Marksizm'in analitik niteliğini oluşturan yöntemsel sınıra işaret eden bir başka teması da, Paris Komünü'nün Rus Devrimi'ne model olarak alınmasının açıkça ve resmen reddidir. Lenin'e göre Komün, "demokratik devrim ile sosyalist devrim öğelerini ayırt etmeyi" bilmediği, "Cumhuriyet için mücadelenin hedefleriyle sosyalizm mücadelesinin hedeflerini birbirine karıştırdığı" için yanılgıya düşmüştür. "Dolayısıyla da" Komün "**bizim** hükümetin (kurulacak olan geçici devrimci hükümet. M.L.) **benzememesi gereken** bir hükümet"ti(10). Bunun tam da, 1917 Nisanı'nda Lenin'in "eski Bolşevizm"i parçalayan revizyona girişirken yakaladığı düğüm noktası olduğunu aşağıda göreceğiz.

II. 1914 "kopuş"u

4 Ağustos 1914 tarihli **Vorwarts**'ta (Alman Sosyal Demokrat Partisi yayın organı) çıkan, sosyalistlerin savaş kredileri lehinde oy verdikleri haberi kendisine gösterildiğinde, "Bu, Alman genel kurmayının bir kalpazanlığı!" diye bağırmıştı Lenin. Bu ünlü anı (ve bunun yanısıra, Plehanov'un Çarlık Rusyası'nın "ulusal savunması"ndan yana tavır almış olduğuna inanmayı reddetmesi), bir yandan Lenin'in "marksist" sosyal demokrasiye ilişkin yanılsamalarını ve II. Enternasyonal'in iflâsı karşısındaki hayretini, öte yandan da sosyal vatanperverlere dönüşmüş olan "eski ortodokslar"la onun arasında açılmakta olan uçurumu gösterir.

4 Ağustos felâketi, Lenin için, resmi Marksizm ortodoksisinin Bizansı'nda bir çürümüşlük olduğunun çarpıcı kanıtı oldu. Dolayısıyla, ortodoksinin siyasal iflâsı Lenin'in, Kautskyci-Plehanovcu Marksizm'in felsefî öncüllerini gözden geçirmesine yol açtı. "II.Enternasyonal'in iflâsı, Lenin'i böylesine derin bir ihanetin teorik temelleri üzerinde düşünmeye yöneltmişti"(11). Lenin'i, 1914 Ağustosu travmasından hemen bir ay sonra Hegel'in Büyük Mantığına götüren yolu bir gün tam olarak yeniden kurmak gerekir. Yalnızca marksist düşüncenin kaynaklarına geri dönme isteği miydi bu? Yoksa, yöntem açısından II.Enternasyonal Marksizmi'nin Aşil topuğunun diyalektiğin anlaşılmaması olduğuna ilişkin berrak bir sezgi mi?

Her ne olursa olsun, onun marksist diyalektiğe bakışının köklü bir dö-

(8) Aynı yerde, s.15.

(9) Bu tunç yasasının tek (ya da neredeyse tek) istisnası, **Sonuçlar ve Olasılıklar** (1906) adlı kitabında, gelecekteki Rus Devrimi'nin burjuva demokratik bir nitelik taşıyacağı dogmasını ilk kez aşan Trotskiy idi; ancak örgütsel uzlaşmacılığı onu siyasal olarak tarafsızlaştırmıştı.

(10) Lenin, a.g.y., s.63-64, altı özgün metinde çizili.

(11) R.Garaudy, **Lénine**, P.U F., Paris, 1969, s.39.

nüşüme uğradığı konusunda hiçbir kuşku yoktur: Bunun kanıtı yalnızca **Felsefe Defterleri** metninin kendisi değil, aynı zamanda Lenin'in, Granat Yayınevi'nin redaksiyon sekreterine 4 Ocak 1915'te, **Mantık Bilimi**'ni okumayı bitirdikten (17 Aralık 1914) hemen sonra, yazdığı mektuptur: Bu mektupta "(**Karl Marx** adlı çalışmasının) diyalektik konulu bölümünde bazı düzeltmeler yapmaya vakti" olup olmadığını sorar Lenin(12). Bu, hiçbir şekilde, "geçici bir heves" değildi, çünkü yedi yıl sonra, son yazılarından biri olan **Militan Marksizm'in Anlamı Üzerine** (1922) adlı yazıda, Parti'nin teorik dergisinin (**Marksizm Bayrağı Altında**) yayıncılarını ve katkıcılarını "Hegel diyalektiğinin maddeci dostları olarak bir tür dernek oluşturmaya" çağırıyordu. Burada "Hegel diyalektiğinin maddeci bir bakışaçısından sistematik olarak incelenmesinin ve Marx'ın diyalektiği uygulayış tarzına ilişkin örneklerle açıklamalar getirilmesinin" gerekliliği üzerinde ısrarla durmaktadır.(13).

II.Enternasyonal Marksizmi'nin, ona diyalektik-öncesi bir nitelik veren eğilimleri (ya da en azından dürtüleri) nelerdi?

(1) Herşeyden önce, Marx'ın diyalektik maddeciliği ile Helvetius, Feuerbach vb.'nin "eski", "bayağı", "metafizik" maddeciliği arasındaki ayrımı ortadan kaldırma eğilimi. Örneğin Plehanov şu türden şaşırtıcı şeyler bile yazabilmektedir: Marx'ın Feuerbach üzerine tezleri "Feuerbach'ın felsefesinin temel fikirlerini hiçbir şekilde bir kenara itmez, yalnızca onları düzeltir... Marx ve Engels'in maddeci anlayışları tam Feuerbach felsefesinin iç mantığının işaret ettiği yönde gelişmiştir"! Zaten Plehanov Feuerbach'ı ve XVIII.yüzyıl Fransız maddecilerini tarih alanında fazla... **idealist** bir anlayışa sahip oldukları için eleştirir(14).

(2) Bu eğilimden çıkan ve tarihsel maddeciliği, "nesnel olan"ın her zaman "öznel olan"ın nedenini oluşturduğu mekanik bir ekonomik belirleyiciliğe indirgeme eğilimi. Örneğin Kautsky, "sosyalist bir toplumun ekonomik olduğu kadar psikolojik de olan ilk koşulları yeterli bir biçimde oluşmadıkça proletaryanın hakimiyetinin ve toplumsal devrimin gerçekleşemeyeceği" düşüncesinde hiç usanmadan ısrar eder. Bu psikolojik koşullar nelerdir? Kautsky'e göre, "akıldır, disiplindir, bir örgütlenme yeteneğidir". Bu koşullar nasıl yaratılacaktır? Bunu gerçekleştirmek "sermayenin tarihsel görevidir". Tarihten çıkarılacak ders şudur: "Ancak kapitalist üretim sisteminin ileri derecede gelişmiş olduğu yerlerdedir ki, ekonomik koşullar, üretim araçları üzerindeki kapitalist mülkiyetin halk iktidarı aracılığıyla sosyalist mülkiyete dönüştürülmesini mümkün kılar" (15).

---

(12) R.Garaudy, a.g.y., s.40.

(13) Lenin, **Selected Works** (Seçme Eserler), Moskova, Cilt 3, s.667-668. Lenin'e bağlılıklarını ifade edenlerin bir yandan da yeniden Hegel'e "ölü köpek" muamelesi yapmaya çalıştığı günümüzde bu çok güncelidir.

(14) Plehanov, **Les questions fondamentales du marxisme** (Marksizm'in Temel Sorunları), Editions sociales, Paris, 1953, s.32-33. Ayrıca bkz. s.25: "Marx'ın bilgi teorisi Feuerbach'ınkinden doğrusal olarak türer, ya da daha doğrusunu söylemek gerekirse, Feuerbach'ın bilgi teorisidir; yalnızca Marx onu dahiyane bir biçimde derinleştirmiştir."

(3) Diyalektiği, tarihin farklı evrelerinin (kölecilik, feodalizm, kapitalizm, sosyalizm), "tarih yasaları" tarafından katı bir biçimde belirlenmiş bir sıraya göre birbirini izlediği Darwinci bir evrimciliğe indirgeme eğilimi. Örneğin Kautsky Marksizm'i "toplumsal organizmanın evrim yasalarının bilimsel incelemesi" olarak tanımlar(16). Aslında Kautsky marksist olmadan önce Darwinciydi; yandaşı Brill'in, onun yöntemini "biyolojik-tarihsel bir maddecilik" olarak tanımlamış olması boşuna değildir.

(4) Soyut ve bilimci-doğalcı bir "tarih yasaları" anlayışı: Ekim Devrimi'nin haberini aldığında Plehanov'un sarfettiği şu şahane cümle bunu çarpıcı bir biçimde ortaya koyar: "Ama bu bütün tarih yasalarının ihlâli demek!"

(5) Rusya-Almanya, burjuva devrimi-sosyalist devrim, parti-kitleler, asgari program-azami program ikiliklerinde olduğu gibi, yalnızca, "farklı ve ayrı" nesneleri farklılıkları içinde dondurarak kavrayan analitik yönteme geri dönme eğilimi.

Kautsky ve Plehanov'un Hegel'i dikkatle okuyup inceledikleri kuşku götürmez; ama onu evrimciliğin ya da tarihsel determinizmin başlatıcısı olarak teorik sistemlerine bir anlamda "özümlemiş" ve "sindirmiş"lerdir.

Lenin'in, Hegel'in Mantığı üzerine (ya da hakkında) yazdığı notlar diyalektik-öncesi Marksizm'e ne ölçüde bir meydan okumadır?

(1) Herşeyden önce Lenin, "aptal", yani "metafizik, azgelişmiş, ölü, kaba" maddecilik ile tersine "akıllı" idealizme daha yakın olan marksist, yani diyalektik maddeciliği birbirinden ayıran uçurum üzerinde ısrarla durur. Dolayısıyla Plehanov'u, Hegel'in Büyük Mantığı, "yani aslında, felsefe bilimi olan diyalektik" hakkında hiçbir şey yazmadığı ve Kantçılığı "Hegelvari bir tarzda" değil de bayağı maddecilik bakışaçısından eleştirdiği için sert bir biçimde eleştirir(17).

(2) Lenin nedenselliğe ilişkin olarak diyalektik bir anlayışı benimser: "Dolayısıyla neden ve sonuç, karşılıklı bağımlılığın, evrensel bağıntının, olaylar arasındaki karşılıklı bağlantının duraklarından başka birşey değildir."

Aynı zamanda, Hegel'in, öznel olan ile nesnel olan arasındaki "katı ve soyut karşıtlığı" gevşetmesini ve aralarındaki tekyönlülüğü kırmasını sağlayan diyalektik yöntemini destekler(18).

(3) Lenin, gelişmeye ilişkin bayağı evrimci anlayış ile diyalektik anlayış arasındaki canalıcı farkı vurgular: İlki, yani "azalma ya da artma,

---

(15) Kautsky, "La Révolution sociale" (Toplumsal Devrim), P.Louis, 150 années de pensée socialiste (Sosyalist Düşüncenin 150 Yılı), M.Riviére, 1953 içinde, s.28, s.29, s.31.

(16) **La question agraire** (Tarım Sorunu). Buna karşılık Plehanov, tam da Hegel'in **La science de la logique** (Mantık Bilimi) adlı kitabına dayanarak, bayağı evrimciliği en azından ilke düzeyinde eleştirmişti. Bkz. **Les questions fondamentales du marxisme** (Marksizm'in Temel Sorunları), s.36.

(17) Lenin, **Cahiers philosophiques** (Felsefe Defterleri), Editions sociales, s.148, s.229, s.230.

(18) Aynı yerde, s.132, s.152, s.171.

tekrar anlamında gelişme" ölüdür, çoraktır, kuraktır; öteki, çelişik kutupların birliği anlamında gelişme, "sıçrayışlar"ın", "süreklilik içinde kopuş"un, eskinin yokoluşunun ve yeninin doğuşunun "anahtarını veren" tek anlayıştır(19).

(4) Lenin, Hegel'e katılarak, "yasa kavramının mutlaklığı"nı, "onun basitleştirilip, fetişleştirilmesini" eleştirir (ve ekler: " bu, modern fizik için de ne kadar doğru!"). Şunu bile yazar: "Yasa, her yasa sınırlıdır, tamamlanmamıştır, yaklaşıktır"(20).

(5) Lenin **bütün** kategorisini, yani "gerçekliğin bütün duraklarının tümünün gelişmesi"ni, diyalektik bilginin tam da özü olarak görür(21). Lenin'in bu yöntemsel ilkeyi hemen nasıl uyguladığını o dönemde yazdığı II.Enternasyonal'in İflâsı adlı broşürde görmek mümkündür; burada, Marx'ın diyalektiğinin "tam da, incelenen nesnenin yalıtılarak, yani tek yanlı ve çarpıtılmış bir biçimde ele alınmasına izin vermediği"ni vurgular ve Sırpların Avusturya'ya karşı savaşlarındaki "ulusal etken" nedeniyle Büyük Savaş'ın emperyalist niteliğini reddetmeye çalışan, "ulusal savunma" özürcülerini sert bir biçimde eleştirir(22). Bu canalıcı bir önem taşımaktadır çünkü, Lukacs'ın dediği gibi, diyalektiğin kategorisi olan bütün (kavramı) bilimde devrimcilik ilkesinin taşıyıcısıdır.

Gerçekliğin farklı duraklarının yalıtılması, sabitleştirilmesi, birbirinden ayrılması ve soyut bir karşıtlık haline getirilmesi, bir yandan bütün kategorisiyle, öte yandan da Lenin'in şu saptamasıyla aşılır: "Diyalektik, insan aklının, karşıtları neden ölü ve taşlaşmış olarak değil de, canlı, koşullara bağlı, devingen, birbirine dönüşür olarak kavraması gerektiğini... gösteren teoridir"(23). Kuşkusuz, burada bizi ilgilendiren, **Defterler**'in "kendi içinde" felsefi içeriğinden çok siyasal **sonuçlarıdır**. **Defterler**'in yöntemsel öncüllerini Lenin'in 1917'deki tezlerine bağlayan damarı bulmak güç değildir: Bütün kategorisinden emperyalist zincirin en zayıf halkası teorisine; karşıtların birbirine dönüşmesinden demokratik devrimin sosyalist devrime dönüşmesine; nedenselliğin diyalektik olarak kavranışından Rus Devrimi'nin niteliğinin yalnızca "geri ekonomik temel"e dayanarak tanımlanmasının reddine; bayağı evrimciliğin eleştirisinden 1917'de "süreklilik içinde kopuş"a vb.... Ama en önemlisi şudur: Hegel'i eleştirel, maddeci bir gözle okuması, Lenin'i, açıkça ve düpedüz, II.Enternasyonal'in sözde-ortodoks Marksizmi'nin sıkı boyunduruğundan, onun kendi düşüncesine dayattığı **teorik sınır**dan kurtarmıştır. Hegel Mantığı incelemesi, Lenin'in, Petrograd Finlandiya Tren İstasyonu'na varan yolu açmasını sağlayan alet olmuştur.

1917 Mart-Nisanı'nda diyalektik-öncesi Marksizm'in temsil ettiği engelden kurtulmuş olan Lenin, **olayların itişiyle** kısa sürede kendini onun **politik uzantısından** da sıyırır: Bu, soyut ve dondurulmuş bir ilke olan,

---

(19) Aynı yerde, s.280.
(20) Aynı yerde, s.125, s.126.
(21) Aynı yerde, s.130; ayrıca bkz. s.135, s.162, s.195.
(22) Lenin, **Oeuvres** (Eserler), Cilt 21, s.241.
(23) Aynı yerde.

"Rus Devrimi ancak bir burjuva devrimi olabilir -Rusya sosyalist bir devrimin gerektirdiği olgunluğa erişmemiştir" ilkesidir. Bu sırat köprüsünü geçtikten sonra, Lenin sorunu **pratik, somut** ve **gerçekçi** bir açıdan incelemeye girişir: **Gerçekte sosyalizme** doğru bir geçişi oluşturacak ve halkın çoğunluğuna, yani işçi **ve köylü** kitlelerine kabul ettirilebilecek olan önlemler nelerdir?

III. 1917 Nisanı tezleri

Aslında "Nisan Tezleri" Mart'ta, daha kesin olarak da 11 ve 26 Mart tarihleri, yani **Uzaktan Mektuplar'**ın üçüncüsü ile beşincisi arasında doğmuştur. (1917'de henüz yayımlanmamış olan) bu iki belgeyi yakından incelediğimizde Lenin'in düşüncesini hareket halinde yakalayabiliriz. Şu canalıcı soruyu, Rus Devrimi sosyalizme geçiş önlemleri alabilir mi?,sorusunu Lenin iki aşamada yanıtlar: İlk aşamada (3.Mektup) geleneksel yanıtı sorgular; ikincisinde (5.Mektup) yeni bir yanıt getirir.

Üçüncü Mektup, karşı karşıya getirilmiş iki aşamayı çözümlenmemiş bir çelişki olarak kendi içinde barındırır. Lenin, üretimin ve bölüşümün denetlenmesi alanında, Devrim'in ilerlemesi için vazgeçilmez olduğunu düşündüğü bazı somut önlemleri betimler. Önce, bu önlemlerin **henüz** sosyalizm ya da proletaryanın diktatörlüğü anlamına gelmediğini vurgular; bunlar "proletarya ve yoksul köylülüğün devrimci demokratik diktatörlüğü"nün sınırlarının ötesine geçmemektedir. Ama hemen ardından, kendi söyledikleri hakkında açık bir kuşkuyu ima eden, yani "klasik" tezleri belirtik olarak sorgulayan şu paradoksal cümleyi ekler: "Şu anda bu düzenlemelerin teorik bir sınıflandırmasına girişmek gerekmez. Devrimin görevlerini, bu pratik, karmaşık, acil ve hızla gelişmekte olan görevleri, donmuş bir teorinin ameliyat masasına yatırmaya kalkışırsak en ciddi hatayı yapmış oluruz..."(24).

Onbeş gün sonra, beşinci Mektup'ta uçurum aşılmış, siyasal kopuş tamamlanmıştır: Sözü edilen önlemler (üretimin ve bölüşümün denetlenmesi) "bir arada ve evrimleri içinde düşünüldüğünde, Rusya'da doğrudan, en baştan, geçiş önlemleri olmaksızın girişilemeyecek, ama bu tür düzenlemelerin ardından pekâlâ gerçekleştirilebilir olan ve kendini kaçınılmaz olarak dayatan bir **sosyalizme geçişi** oluştururlar"(25). Lenin artık bu önlemlerin bir "teorik sınıflandırması"nı kendine yasaklamamaktadır ve onları "demokratik" önlemler olarak değil, **sosyalizme** geçiş önlemleri olarak tanımlar.

Bu süre boyunca, Petrograd'da Bolşevikler eski şemaya sadık kalmışlardır (Rus Devrimi'ni, bu dikkafalı, evcilleştirilemeyen, zincirlerini koparmış kızı "dondurulmuş bir teorinin Prokrüst yatağına..." yatırmaya çalışmaktadırlar) ve temkinli bir bekleyişle yetinmektedirler: 15 Mart tarihli **Pravda,** "Geçici Hükümet gericilik ve karşı-devrimle mücadele et-

(24) Lenin, **Oeuvres** (Eserler), Cilt 23, s.257, s.258.
(25) Aynı yerde, s.370.

tiği ölçüde" bu hükümete (Kadetler!) koşullu bir destek bile veriyordu. Bolşevik önderlerden Şliyapnikov içtenlikli tanıklığında şöyle diyor: 1917 Martı'nda, " feodal ve köleci ilişkilerin devrimci tasfiyesi evresinden geçtiğimiz ve bunların yerini burjuva rejimlerine özgü her tür 'özgürlüğün' alacağı düşüncesinde Menşeviklerle mutabıktık"(26).

Dolayısıyla, Petrograd Finlandiya Tren İstasyonu'nda işçiler, askerler ve denizcilerden oluşan kalabalık önünde, Lenin'in ilk sözleri **sosyalist devrim için mücadele**ye çağrı olunca, duyulan şaşkınlığı anlamak mümkün(27).

3 Nisan akşamı ve onu izleyen gün Lenin partiye "Nisan Tezleri"ni sundu. Petrograd komitesi üyesi Bolşevik Zaleski'ye göre, bu tezler **patlayan bir bomba etkisi** yaptı. Zaten 8 Nisan günü, aynı Petrograd komitesi, **13 aleyhte oya karşı 2 lehte, 1 de çekimser oyla Lenin'in tezlerini reddecekti**(28). Şunu da belirtmek gerekir ki, "Nisan Tezleri" **Uzaktan Mektuplar**'ın beşincisinde varılmış olan sonuçlara göre bir ölçüde geri bir adımdı: Bu tezlerde sosyalizme geçişten belirtik olarak söz edilmiyordu. Belli ki Lenin, yoldaşlarının şaşkınlığı karşısında sözlerini kısmen yumuşatmak zorunda kalmıştı. Aslında Nisan Tezleri'nde, devrimin birinci aşaması ile "iktidarı proletarya ve köylülüğün yoksul katmanlarına verecek olan" ikinci aşaması arasındaki **geçiş**ten açıkça söz edilir, ama bu "eski Bolşevizm"in geleneksel formülü ile (bir bütün olarak köylülük yerine "yoksul katmanlar" ifadesinin kullanılması dışında -ki hiç kuşkusuz bu çok anlamlıdır) zorunlu olarak çelişmez, çünkü bu iktidarın görevlerinin **içeriği** (yalnızca demokratik mi, yoksa şimdiden sosyalist mi?) tanımlanmamıştır. Lenin şunun bile altını çizer: "**Acil** görevimiz sosyalizmi 'başlatmak' değil, yalnızca toplumsal üretimin ve ürünlerin bölüşümünün işçi temsilcileri Sovyetleri tarafından **denetlenmesi**ne hemen geçmektir"; bu, sözü edilen "denetim"in içeriğinin niteliğini belirlemeyen esnek bir ifadedir(29). Eski Bolşevik anlayışın, en azından örtük olarak

---

(26) Trotskiy, **Histoire de la révolution russe** (Rus Devrimi Tarihi), Ed. Seuil, Paris, Cilt I, s.333, s.336.

(27) F.Somilov'un **Lénine tel qu'il fut** (Olduğu Gibi Lenin) adlı kitaptakı anılarına bkz: Livre Etranger, Moskova, 1958, s.673. Ayrıca, bkz. Bolşevik Bonç-Bröviç'in, Lenin'in tren istasyonundaki ilk konuşmasında tuttuğu steno notları: "Sosyalist devrim için, sonuna kadar, proletaryanın tam zaferine kadar mücadele etmeniz gerekiyor. Yaşasın sosyalist devrim!" G.Golikov, **La révolution d'octobre** (Ekim Devrimi), Progres, Moskova, 1966.

(28) Trotskiy, a g y., s.358. Bkz. E.H.Carr, **The Bolshevik Revolution**, 1917-1923 (Bolşevik Devrim)i, 1917-1923, Cilt I, MacMillan, Londra, 1950, s.77: "Henüz kimse, Rus Devriminin bir burjuva devriminden başka birşey olamayacağı görüşüne karşı çıkmamıştı. Siyasal strateji, sapasağlam duran ve genel kabul gören bu doktrin çerçevesi içinde ele alınmalıydı. Bu çerçeve içinde, burjuva olduğu kuşku götürmeyen Geçici Hükümet'i önsel olarak reddetmek, ya da iktidarın, önemli ölçüde proleterlerden oluşan Sovyetlere verilmesini talep etmek için herhangi bir acil neden bulmak güçtü... Bu, olmayacak duaya âmin demekti. Dolayısıyla, Lenin'e düşen, yandaşlarının hayretten açılmış gözleri önünde çerçevenin kendisini kırmaktı." Ayrıca bkz. Trotskiy'in a.g.y., s.366-367'de Bolşevik Olminski'nin tanıklığından yaptığı alıntı: "Başlamakta olan devrim ancak bir burjuva devrimi olabilir... Bu, 1917 Şubat Devrimi ve hatta biraz daha sonrasına kadar, bütün parti üyeleri için zorunlu bir yargıydı. Parti'nin resmi görüşüydü, sabit ve değişmez bir şiardı."

gözden geçirilmesi anlamına gelen tek tema. Sovyet Cumhuriyeti için bir model olarak gösterilen **Komün-Devlet**'tir. Bu iki nedenle böyledir:

(a) Marksist yazında Komün, geleneksel olarak, ilk **proletarya diktatörlüğü** deneyi olarak tanımlanırdı;

(b) Lenin'in kendisi Komün'ü, **aynı zamanda hem bir demokratik devrimi hem de bir sosyalist devrimi gerçekleştirmeye** çalışmış bir hükümet olarak nitelendirmişti. Bu yüzdendir ki, 1905'te, "geçmişin Marksizmi"ne hapsolmuş olan Lenin onu eleştirmişti. Ama yine aynı nedenle, devrimci diyalektiği benimsemiş olan Lenin 1917'de onu **model olarak** alır. Tarihçi E.H.Carr, Lenin'in Petrograd'a gelişinden sonraki ilk yazılarının "sosyalizme geçişi ima ettiğini, ama bunu açıkça ilân etmenin sınırında durduğunu" vurgulamakta bu yüzden haklıdır(30). Nisan ayı boyunca, Lenin Parti'nin tabanını kendi siyasal çizgisine kazandıkça, bu ima belirtikleşecektir. Bu, en çok da iki eksen etrafında gerçekleşecektir: "Eski Bolşevizm"in gözden geçirilmesi ve sosyalizme geçiş perspektifi. Bu konudaki en canalıcı metin, muhtemelen 8 Nisan tarihli **Pravda**'da çıkan Lenin-karşıtı başyazıya tepki olarak, 8-13 Nisan tarihleri arasında kaleme alınmış olan -ve pek bilinmeyen- **Taktik Üzerine** Mektuplar adlı broşürdür. Burada, Lenin'in yol açtığı tarihsel dönemeci ve onun, "geçmiş"in Bolşevizmi'ndeki eskimiş olan herşeyden kesin, açık ve köklü kopuşunu özetleyen şu anahtar cümle yer alır: "**Bugün**, proletaryanın ve köylülüğün demokratik diktatörlüğünden başka birşeyden söz etmeyen herkes, hayatın gerisinde kalmış, bu yüzden de pratik olarak küçük burjuvaziye katılmış demektir ve devrim-öncesine ait `bolşevik' antikalar arşivine -'eski bolşevikler' arşivi de denebilir- kaldırılmayı hak etmektedir" (31). Aynı broşürde, sosyalizmi "hemen" başlatmak istemediğini savunmakla birlikte, Sovyet iktidarının "sosyalizme doğru ilerlemek" üzere önlemler alacağını ileri sürer. Örneğin, "bankaların denetimi, bütün bankaların tek bir banka halinde birleşmesi, **henüz** sosyalizm **değil**, sosyalizme doğru atılan **bir adımdır**"(32).

23 Nisan'da yayımlanan bir makalede Lenin Bolşevikleri Menşeviklerden ayıran şeyi şu terimlerle tanımlar: Menşevikler "sosyalizm taraftarıdırlar, ama sosyalizmi düşünmek, ve onu gerçekleştirmeye yönelik pratik önlemleri şimdiden almak için henüz erken olduğu kanısındadırlar"; buna karşılık Bolşevikler "sosyalizmin zafere ulaşması için", Sovyetlerin, "pratikte gerçekleşebilecek olan her önlemi hemen alması gerektiği"ni düşünürler(33).

"Pratikte gerçekleşebilecek olan önlemler" ne demektir? Lenin için bu, herşeyden önce halkın çoğunluğunun desteğini alabilecek olan ön-

---

(30) E.H.Carr, a.g.y.

(31) Lenin, **Oeuvres** (Eserler), Cilt 24, s.35. Ayrıca bkz. s.41: "Yoldaş Kamenev'in, eski Bolşevizm'den esinlenen `demokratik devrim tamamlanmamıştır' formülü bu gerçekliği hesaba katıyor mu? Hayır, bu formül eskimiştir. Artık hiçbir işe yaramaz. Onu canlandırmaya çalışmak boşuna olacaktır."

(32) Aynı yerde, s.44.

(33) Lenin, "Les partis politiques en Russie et les tâches du proletariat" (Rusya'da Siyasal Partiler ve Proletaryanın görevleri), **Oeuvres** (Eserler), Cilt 24, s.89.

lemler anlamına gelir. Yani yalnızca işçilerin değil, köylü kitlelerinin de. Diyalektik-öncesi şemanın dayattığı teorik sınırdan -"sosyalizme geçiş nesnel olarak olanaksızdır"- kurtulan Lenin, artık "sosyalizme doğru adımlar atılmasını" sağlamak üzere dikkatini gerçek siyasal-toplumsal koşullara yöneltmiştir. Nitekim, Bolşevik Partisi'nin VII.Kongresi'nde (24-29 Nisan) yaptığı konuşmada sorunu gerçekçi ve somut bir şekilde ortaya koyar: "Pratik edimlerden ve önlemlerden söz etmek gerekiyor... Sosyalizmi `başlatmak'tan yana olmayı savunamayız. Rusya'da nüfusun çoğunluğu, sosyalizmi hiçbir şekilde istemeyecek olan köylüler ve küçük mülk sahiplerinden oluşmaktadır. Ama bunların, işletmelerinin daha iyi çalışmasını mümkün kılacak biçimde, her köyde bir bankanın kurulmasına ne itirazları olabilir? Buna karşı hiçbir şey ileri süremezler. Bu pratik önlemleri köylüler arasında yaygın bir biçimde savunmalı ve onlarda bu gerekliliğin bilincini pekiştirmeliyiz"(34). Bu bağlamda sosyalizmi "başlatmak", nüfusun çoğunluğunun iradesine karşı tam kamulaştırmayı hemen, "tepeden" dayatmak anlamına gelir. Buna karşılık Lenin, (işçilerin hegemonyası altındaki) Sovyet iktidarının aldığı ve nesnel olarak sosyalist nitelik taşıyan bazı somut önlemler için köylü kitlelerinin desteğini sağlamayı önermektedir. Bu yaklaşım, bazı nüanslar dışında, Trotskiy'in 1905'ten beri savunduğu şu anlayışa çok benzer: Demokratik devrimden sosyalist devrime kesintisiz bir geçişi gerçekleştirecek olan, "köylülüğün desteğindeki proletarya diktatörlüğü". Dolayısıyla, 1917 Nisanı'nda Lenin'in "eski Bolşevik" Kamenev tarafından "trotskist" olarak nitelendirilmiş olması bir rastlantı değildir... (35).

Sonuç

"Nisan Tezleri"nin, Savaş-öncesi Bolşevizm'den teorik-siyasal bir kopuşu temsil ettiği kuşku götürmez. Buna karşın, Lenin 1905'ten başlayarak proletarya ile köylülüğün devrimci ittifakını (ve devrimin liberal burjuvazi **olmadan** hatta **ona karşı** radikal bir biçimde derinleştirilmesini) savunmuş olduğu ölçüde, 1917'de doğan "yeni Bolşevizm" "eski Bolşevizm"in gerçek mirasçısı ve meşru çocuğudur.

Öte yandan, **Defterler**'in "ilk Leninizm"den felsefi bir kopuş olduğu yadsınamazsa da, Lenin'in 1914-öncesi siyasal yazılarında kullandığı yöntemin Plehanov ya da Kautsky'nin yönteminden çok daha diyalektik olduğunu kabul etmek gerekir.

Nihayet, ve olası yanlış anlamaları engellemek üzere, hiçbir şekilde, Lenin'in "Nisan Tezleri"ni Hegel'in Mantığından "türettiği"ni ima etmek

---

(34) Lenin, a.g.y., s.241.

(35) Bkz. Trotskiy, **The Permanent Revolution** (Sürekli Devrim), New Park, Londra, 1962, s.73, s.97. Öte yandan, şunu unutmamak gerekir ki Lenin için olduğu gibi Trotskiy için de, **başarıya ulaşmış bir sosyalist toplum** -sınıfların ortadan kalkması vb.- **yalıtılmış** ve **geri** bir ülkede kurulamayacağına göre, Rusya'da sosyalizm için "nesnel bir sınır" vardı.

istemedik... Bu tezler, yeni bir durumla karşı karşıya kalmış gerçekçi bir devrimci düşüncenin ürünleridir: Dünya Savaşı, onun Avrupa'da yarattığı nesnel olarak devrimci durum; Şubat Devrimi, Çarlığın hızlı yenilgisi, yaygın bir biçimde Sovyetlerin ortaya çıkışı. Yine bu tezler, Leninist yöntemin özünü oluşturan şeyin sonucudurlar: **Somut durumun** somut tahlili. Lenin'in Hegel'i eleştirel bir biçimde okuması,onun, tam da **bu somut tahlilin önünde bir engel oluşturan** soyut ve donmuş bir teoriden kurtulmasında yardımcı olmuştur: Bu teori, II.Enternasyonal'in diyalektik-öncesi sözde-ortodoksisidir. İşte bu anlamda, ama yalnızca bu anlamda, Lenin'i, 1914 Eylülü'nde Bern Kütüphanesindeki Büyük Mantık incelemesinden, 3 Nisan 1917 akşamı Petrograd Finlandiya Tren İstasyonu'nda "dünyayı sarsan" meydan okuyucu sözleri ilk kez sarf etmeye götüren teorik bir güzergâhtan söz edilebilir.

Lenin'i yakmalı mı ?

SUNGUR SAVRAN

1917 Ekim devriminin ürünü olan Sovyetler Birliği'nin 1991'den itibaren içine girdiği çöküş süreci, bürokrasinin politik temsilcilerinin yanısıra, devrimin baş mimarı Lenin'in de yeniden sorgulanmasına yol açtı. Burjuva dünyası elbette, eskiden beri karşısına aldığı bu büyük devrimciye, günün yarattığı olanakları da kullanarak tazelenmiş bir güçle hücum ediyor. Burada fazla bir yenilik yok. Yeni olan, solun kendi içinde Lenin'in düşüncesine ve tarihsel pratiğine ilişkin bir kuşkuculuğun derece derece yayılması. Bugün Lenin'in Marksizmi sadece reformist, yeni sosyal demokrat ya da sivil toplumcu akımların saldırılarına maruz kalmıyor. Artık Marksizmin devrimci bir yorumunda ısrar eden saflarda da Lenin'den açık bir uzaklaşma gözle görülür, elle tutulur bir hal alıyor.

Uzun vadede Lenin'in teorik ve politik mirasının bütünüyle reddi ile sonuçlanabilecek böyle bir gelişmenin elbette, bir bölümü sosyo-politik koşullarda yatan karmaşık nedenleri var. Ama Lenin'e ve Bolşevizme ilişkin kuşkular ve kaygılar genellikle üç temel noktada odaklaşıyor. Bunlar arasında doğal olarak en büyük ağırlığı, Lenin'in politik mücadelesinden geriye bir bürokratik diktatörlüğün kalmış olması taşıyor. Diktatörlüğün çöküşüyle birlikte "Ekim devrimi neden böyle sonuçlandı ?" sorusu, özellikle bu soruyu daha önce sormayı akıllarından bile geçirmemiş olanlar arasında yaygınlaşıyor. Cevap çoğu zaman Lenin'in teori ve pratiğinin de Sovyet devletinin yozlaşmasından sorumlu olduğu yolunda. "Stalinizmin Leninizmin devamı olduğu" görüşü, dile getirilmeden de olsa kabul görmeye başlıyor.

Sol içinde Lenin'e yöneltilen eleştirilerin ikincisi, Leninist yaklaşımın

proleter öncü partisi konusundaki vurgusuyla, bugün toplumsal mücadelelerde önemli bir yer taşıyan başka toplumsal hareketleri görmezlikten geldiği ya da bunlara karşı dayatmacı bir tavra sahip olduğu. Kadınların kurtuluşu, ulusal kurtuluş, göçmen sorunları, çevre ve benzeri konular etrafında verilen mücadelelerin, Leninizmin işçi sınıfı üzerinde tek-yanlı olarak yaptığı inanılan vurguyla bağdaşmadığı oldukça yaygın bir kanı.

Nihayet, üçüncüsü, Lenin'in öncü parti anlayışıyla, bilinç-kendiliğindenlik ilişkisi konusundaki görüşleriyle, Marksizm ile devrimci politika arasında kurduğu bağın niteliği dolayısıyla, elitist, anti-demokratik, tarihi öznel zorlamalara tâbi tutan bir yaklaşıma sahip olduğu yolunda yaygınlaşan bir kanı var.

Bütün bu eleştirilerin devrimci politika alanında en ciddi yansıması, Leninist parti anlayışının devrimci ya da devrime yakın saflarda bile ciddi bir aşınmaya yüz tutması. Onyıllar boyunca devrimci bir Marksizmin en önemli teorik kazanımlarından biri olarak kabul edilegelen öncü parti fikri, bugün devrimci saflarda yer alan unsurlar tarafından terkediliyor. Öncü partinin yerine önerilen "yeni tipte parti" ise bazan bizatihi parti fikrinin yadsınması anlamına geliyor(1). Parti fikrinin bütünüyle terkedilmediği durumda bile, partinin kurulması ve inşası "sınıfa havale" ediliyor: daha doğrusu, sınıf bilincinden uzak, burjuva ideolojisinin hakimiyetine girmiş büyük işçi kitlelerinin harekete geçmesi, devrimci bir örgütlenmenin **önkoşulu** haline getiriliyor. Böylece, devrimci kadrolar burjuvazinin ideolojik ve politik hakimiyetiyle mücadele etmek yerine, kitlelerin kendiliğinden bu hakimiyetten kurtulmasını beklemeye davet ediliyor. Bütün bunların olmadığı durumda ise, öncünün oluşturulmasında ve çalışmasında gevşek, anarşizan, federatif anlayışlar uç veriyor, devrimci hareketi içten içe kemiriyor.

Türkiye'de devrimci hareketin saflarında günbegün izlediğimiz bu başkalaşımın bir benzeri dünyada yaşanıyor. Geçmişte bürokrasinin, Stalinizmin, milli komünizmin bütünüyle dışında kalmış unsurların bile katıldıkları bir süreç sözkonusu. Örneğin, 60'lı yıllardan itibaren canlı ve gelişen bir Marksizmin dünya çapında teorik mekanlarından biri olarak ün kazanmış olan **New Left Review**'nun editörü Robin Blackburn, Türkçe'ye de çevrilmiş olan bir yazısında, Kautsky'yi politik ve teorik olarak rehabilite etme çabasına paralel olarak, Lenin hakkında, en ufak bir kanıt göstermeye zahmet etmeden, yirminci yüzyılın tarihi kadar eski sığlıkları ileri sürebiliyor: "Lenin'in Bolşevik akımı...bir politik volontarizm türü"dür; "Lenin'in devrimci parti anlayışı Luxemburg ve Trotskiy tarafından Jakobenizmi ve komutacılığı dolayısıyla eleştirilmiştir"; Lenin'de bir "partiye tapınma" vardır; Lenin "sistematik bir düşünür de-

---

1) Bu tür bir anlayışa temel olarak alınan güncel örnek, genellikle Brezilya İşçi Partisi oluyor. Oysa devrimci Marksist bir perspektiften Brezilya İşçi Partisi'ni olumlamak ve devrimci partinin inşasında bir halka olarak görmek başka birşey, bu partiyi "yeni tipte bir parti" için bir model olarak görmek başka birşey.

ğildir" vb. vb.[2]

Blackburn'ün bu görüşleri kadar, Lenin'e yönelttiği eleştirileri bütünsel bir açıklama içine yerleştirmemesi de tipiktir. Çünkü solda bugün Lenin konusunda gelişmekte olan kuşkucu ve eleştirel yaklaşımın en önemli özelliği, bir türlü bütünsel bir biçimde dile getirilmemesidir. Bu yaklaşım Lenin'e karşı neredeyse bir gerilla savaşı veriyor. Orada burada, bir teorik makalenin sayfaları arasında ya da politik bir tartışmanın pratikliği içinde, Lenin'e vuruyor ve kaçıyor. Ardını getirmiyor, ilmekleri birbirine bağlamıyor. Bazan sadece bir ruh durumu olarak ortaya çıkıyor. Ama bütün bunlar onu daha az gerçek kılmıyor.

Öyleyse, bugün sosyalizm saflarında Lenin'in mirasını sarmalayan kuşku ve eleştiri halesinin bütünsel mantığını kavramaya çalışırken eleştiricilerden bekleyebileceğimiz fazla birşey yok. Bu mantığı, sürekli olarak tekrarlanan iddialardan hareketle, kendimiz kurmak zorundayız. En yaygın biçimiyle bu mantığın şu çizgilerde ilerlediğini söyleyebiliriz: Lenin, Marksizmin bütünü içinde devrimci iradeye, yani "öznel faktör"e aşırı bir ağırlık atfetmiştir. Parti anlayışının temelinde yatan, kendiliğinden hareket ile bilinç arasında kurduğu teorik ilişkinin niteliği hem buradan kaynaklanır, hem de bu aşırı vurgunun bir ifadesidir. Bu bakış açısı, Lenin'i tarihi zorlamaya, nesnel gelişmelerin olanak vermeyeceği derecede radikal değişiklikleri gerçekleştirme çabası içine girmeye sürükler. Yani, devrimci iradeyi nesnel gerçekliğe zorla dayatmak anlamında Lenin Fransız devriminin Jakobenizminin tarihsel mirasçısıdır. Bu aynı zamanda, işçi sınıfının önemini azaltan, küçük bir devrimci öncünün komplocu ve volontarist faaliyetini öne çıkartan Blankist parti anlayışının da kaynağı olur. Bugün çok yaygın kabul gören bir görüşe göre Ekim devriminin zamanından erken ortaya çıkmış olması işte Lenin'in bu volontarizminin ürünüdür. Ayrıca Ekim devriminin ardından ortaya çıkan gelişmeler, bürokrasinin ilk işçi devrimini eline geçirmesi, Stalinizm vb. yine, hiç olmazsa kısmen, Lenin'in bu volontarizminin ve Blankizminin ürünüdür. Bugün yapılması gereken, Marx'ın, sosyo-ekonomik güçleri vurgulayan, kitleleri tarihin asıl öznesi gören, nesnel faktörleri öne çıkaran yaklaşımına geri dönmektir.

Sosyalist hareketin içinde gelişen bu eleştirinin çarpıcı bir özelliği var: liberal burjuva Lenin eleştirisiyle gözle görülür bir paralellik taşıması. Onyıllardır akademik Lenin yorumlarında tekrarlanagelen bu eleştiri şöyle özetlenebilir: Lenin bir teorisyen değildir, becerikli bir taktisyen ve politikacıdır. Marksist teorinin nesnel faktörlere ağırlık tanıyan yaklaşımından uzaklaşarak öznel faktörü (partiyi) ön plana çıkarmıştır çünkü bu faktör onun politik amaçlarına hizmet eder. Üstelik, parti anlayışı, tarihi, nesnel koşulları neredeyse görmezlikten gelir biçimde zorlayan Ja-

---

2) Robin Blackburn, "Fin de Siécle: Socialism after the Crash", **New Left Review**, 185, Ocak-Şubat 1991, s. 20-21. Türkçesi: "Yüzyıl Biterken: Çöküşten Sonra Sosyalizm", **Çöküşten Sonra**, der. R.Blacbum içinde, çev. Osman Akınhay, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1993.

koben mantığının doğal bir uzantısıdır. Bu yüzden Stalinizmin daha sonraki uygulamaları Lenin'in politika anlayışında içkindir. Üstelik, Lenin Marksizmi bütünüyle Rus toplumsal koşullarına uydurmuş, bütün dünyada Marksist hareketi Rusya için geliştirdiği özgül anlayışın kalıbına sokmak için çaba göstermiştir[3].

Sosyalist hareket içinde gelişmekte olan eleştiri ile klasik liberal burjuva eleştirisinin bu paralelliği bir bakıma işimizi kolaylaştırıyor, çünkü Lenin'in düşüncesine ve pratiğine yöneltilen bu iki eleştiriyi bir arada cevaplandırmak olanaklı hale geliyor. Bu yazının amacı, bu eleştirilerde ileri sürülen Lenin yorumunun yanlış olduğunu, Lenin'in Marksist teori ile ilişkisinin eleştiricilerin iddialarından çok farklı bir nitelik taşıdığını savunmak olacak. Bunu yaparken aynı zamanda Lenin'in yönteminin Marksist politika teorisine ve devrimci pratiğe çok önemli bir katkı niteliğini taşıdığını da ortaya koymaya çalışacağım.

Bu tartışma, esas olarak Lenin'in teorisiyle ilgili olacak. Özellikle Ekim devrimi sonrasında ortaya çıkan gelişmeler, Lenin'in bu gelişmeler konusunda önerdiği ve attığı pratik adımlar, Bolşevik partinin özelliklerinin devrimden sonraki gelişmeleri nasıl etkilediği – işin pratik sonuçlara ilişkin bu tür boyutları yazının çerçevesi dışında kalıyor. Günümüzde Lenin eleştirisinin asıl bunlardan güç aldığının farkındayım. Ama bu tartışma ancak Ekim devriminin (ve onun bir ilk adımını oluşturduğu dünya devriminin) genel gelişmesi içine yerleştirilerek doyurucu biçimde yapılabilir. Bunu ileride Sovyetler Birliği'nin yükseliş ve düşüşünü ele alacak başka bir çalışma bağlamında gerçekleştirebileceğimi umuyorum.

1. Teori-pratik birliği

Lenin'in pratik bir politikacı olduğu, teoriye önem vermediği, hatta "Marx'ın olgunluk döneminin determinist tahlilleri"nden kaçabilmek amacıyla Marksist teoriyi kendi amaçlarına uygun biçimde çarpıttığı iddiaları burjuva yazınında son derecede yaygındır[4]. Kimi yazar bunu Lenin'in tarihi zorlayan bir Rus Jakoben geleneğine bağlı olmasına atfeder, kimi ise mutlak iktidar düşkünlüğüne. Ama nedeni ne olursa olsun, Lenin'in pratiği ile görünüşte sahip çıktığı Marksist teori arasında koskocaman bir uçurum vardır ve Lenin teoriye sadece onu manipüle etmek için başvurmuştur.

Bu tablo gerçeklerle taban tabana zıttır. Lenin'in bir devrimci olarak

---

3) Burada özetlenen klasik burjuva Lenin eleştirisinin mükemmel bir sergilemesi ve eleştirisi, Lenin'in düşüncesi üzerine yapılmış en kapsamlı ve derinlikli çalışmalardan biri olan şu kaynakta bulunabilir: Neil Harding, **Lenin's Political Thought**, cilt 1: **Theory and Practice in the Democratic Revolution**, Macmillan, Londra, 1977 ve cilt 2: **Theory and Practice in the Socialist Revolution**, St.Martin's Press, New York, 1981.

4) Bu altbölümde öne sürdüğüm fikirlerin bir bölümünü Harding'e (a.g.y.) borçluyum.

yaşam pratiğinde, teorinin eşine ender rastlanabilecek bir önemi vardır. Bir bakıma Lenin'in devrimci faaliyeti teori-pratik birliğinin cisimleşmiş hali olarak bile görülebilir.

Pratiğin rehberi olarak teori

Herşeyden önce Lenin, devrimci pratiğini dikkatli ve titiz bir biçimde Marksist teorinin sağladığı düşünsel ve programatik zemin üzerinde inşa etmeye azami bir çaba göstermiştir. Lenin, gerek Rus devriminin stratejisini belirlerken, gerekse 1914 sonrasında dünya devriminin ilerleyeceği yolu kavramaya çalışırken politik perspektifini, yoğun bir teorik çalışmanın üzerine yerleştirmiştir. Rusya'da Çarlığa karşı işçi-köylü ittifakına dayalı demokratik devrim programı, Lenin'in Rusya'nın sosyo-ekonomik koşulları üzerine yaptığı, ayrıntılı istatistik çalışmaları da içeren yoğun araştırmalar üzerinde yükselir. Burada doruk noktası 1899'da yayınlanan **Rusya'da Kapitalizmin Gelişmesi** başlıklı kitabıdır. Daha sonra devrimin gelişme yolları (Prusya ya da Amerikan), sınıf temeli (burjuva liberal ya da proleter hegemonyası), tarım programı vb. bütün konularda yapılan tartışmalarda Lenin'in aldığı tavırların arka planında Rus gerçeğinin bu teorik değerlendirmesi yatar.

1914'te birinci emperyalist savaşın patlak vermesiyle birlikte, Lenin dünya çapında bir savaşlar ve devrimler dönemine girildiğini derhal kavramış, sosyalist devrimin önkoşullarının Avrupa çapında oluşmaya başladığı sonucuna varmıştır. İşte bu dönemde de uluslararası işçi hareketinin görevlerini ve stratejisini doğru biçimde belirleyebilmek için yoğun bir teorik çalışmaya girer. Hegel üzerine araştırmaları[5], **Emperyalizm** kitabında sergilenen ekonomik çalışmaları ve ulusal sorun konusunda geliştirdiği yeni bakış[6] -- bütün bunlar politik çizginin belirlenmesinde titiz bir teorik çalışmanın Lenin için ne denli büyük önem taşıdığının kanıtıdır.

Lenin devrimci güzergahının her önemli evresinde kendine özgü politik hattı rakiplerine karşı aynı zamanda teorik olarak savunma ihtiyacını hissetmiştir. Bu bakımdan en tipik örnek **Ne Yapmalı?** başlıklı çalışmasıdır. Rus Marksizminin tarihinde pratik devrimci hareket içinde ilk kez kendiliğindencilik ve liberalizm bayrağını yükselten "Ekonomizm" ile sadece Lenin değil, Rus Marksizminin ilk ve en büyük teorisyeni sayılan Plehanov'dan genç kuşağın parlak isimlerinden Martov'a kadar birçok gelişkin Marksist devrimci **İskra** gazetesi etrafında birlikte mücadele ediyordu. Ama sadece Lenin, **İskra**'nın görüşlerini teorik bakımdan te-

---

5) Michael Löwy'nin **Sınıf Bilinci**'nin bu sayısında yer alan yazısı bu araştırmanın Lenin'in bakışaçısını belirlemek bakımından önemini çarpıcı biçimde ortaya koyar.

6) Lenin'in ulusal soruna bakışının, 1916 yılında, emperyalizmi bir bütün olarak kavraması ve dünya sosyalist devrimini ufkuna alması dolayısıyla bir sıçrama geçirdiğini daha önce ortaya koymaya çalışmıştım. Bk. S.Savran, "Globalizm, Milliyetçilik, Enternasyonalizm", **On birinci Tez**, 12, 1992, s. 89-95. Ulusal sorun konusunda aşağıda vereceğim örneklerin kanıtları hep sözü edilen bu yazıda bulunabilir

mellendirmek üzere, tarihte büyük bir iz bırakacak bu çalışmasını 1902'de yayınlamıştır[7]. Stalinizm Marksist hareket içinde teoriyi değersizleştireliberi çok unutulan bir gerçeği hatırlatmak gerekiyor: **Ne Yapmalı?** gibi doğrudan örgütlenme sorunu üzerine yazılmış, yani devrimci hareketin **en pratik** sorununu ele alan bir çalışmanın **toplam beş bölümünün ilk üçü** sorunun teorik yönünün tartışılmasına ayrılmıştır. Tarihin acı istihzası: teoriye kayıtsızlığı artık burjuva dünyasında bir önyargı haline gelmiş olan Lenin bu çalışmasının ilk bölümünde, (Engels'in otoritesine de başvurarak) teorik mücadelenin ne kadar önemli olduğunu muarızlarına karşı savunmak zorunluluğunu hissetmiştir. Teorinin önemine ilişkin ünlü cümlesi de işte bu bağlamda yer alır: "Devrimci teori olmaksızın devrimci bir hareket olamaz."[8]

Sonuç olarak denebilir ki, burjuva düşünürlerinin sunduğu tabloya taban tabana karşıt olarak, Lenin devrimin pratik sorunlarını çözmek için teoriye şaşılacak ölçüde umut bağlamıştır. Pratiğin temelini teorik olarak kavrama çabasının, bir takıntı derecesine vardığını bile söylemek mümkündür. Ama eklemek gerekiyor: takıntının olmadığı yerde deha da olmaz!

Büyük Marksist filozof Lukacs'tan bir alıntıyla bitirelim: "Lenin bütün hayatı boyunca, teorik konumunun nesnel, mantıksal sonucundan başka birşey olmayan tek bir pratik karar almamıştır."[9]

Gelişmeye açık bir teori

Lenin için devrimci teori pratiğe yol göstermekle yükümlü olduğuna göre, tanım gereği dogmatik olamaz, pratik içinde yanlışlandığında gözden geçirilmelidir. Tersinden söylenirse ancak pratik içinde doğrulanan teori doğru kabul edilebilir. Aslında, teorik doğruluğun nihai kıstası olarak pratiğin görülmesi, Marksizmin bilgi teorisine yaklaşımının temel kabullerinden biridir. Marx'ın kendisi Feuerbach üzerine ikinci tezinde şöyle der: "İnsan düşüncesinin nesnel doğruya ulaşıp ulaşamayacağı sorusu, teorik değil **pratik bir sorudur**. İnsanı düşüncesinin doğruluğunu yani gerçekliğini, şaşmazlığını ve gücünü pratikte kanıtlamak zorundadır. Düşüncenin gerçekliği ya da gerçek-dışı oluşu konusunda pratik dışında

---

7) Daha sonra Bolşevik-Menşevik ayrışmasında çok tartışma konusu olan bu çalışmanın, ilk yayınlandığında bütün **İskra**'cıların düşüncelerine denk düştüğü sık sık unutulur. Oysa Plehanov ve Martov dahil olmak üzere, geleceğin bütün Menşevik önderleri bu çalışmayı yayınlanmadan önce okumuşlardır. Lenin kendisi bu konuda şöyle diyor: "**Ne Yapmalı?** 1901 ve 1902 yıllarının **İskra** taktiklerinin ve **İskra** örgütsel politikasının özetidir. Tam tamına bir "özet" ne daha az, ne daha fazla." "Oniki Yıl Derlemesine Önsöz" (1907), **Collected Works**, c.13, Moskova, 1978, s.102. (Bu yazı boyunca, aksi belirtilmediği takdirde, Lenin'den bütün alıntıları İngilizce Toplu Eserleri'nden yapacağım. Kaynağı gösterirken **CW** 13 olarak kısaltacağım.)

8) **Ne Yapmalı?** (1902), **CW** 5, s.369.

9) György Lukacs, **Lenin'in Düşüncesi**, çev. Mehmet R. Zaralı, Belge yayınları, İstanbul, 1979, s. 46.

yürütülecek bir tartışma, bütünüyle **skolastik** bir sorundur."(10) Lenin'in bu konudaki tavrı ise daha az açık değildir: "Hayatın, pratiğin açısı, bilgi teorisinde başta gelir, temel olmalıdır.(...) Pratiğimizin doğruladığı şey, tek, nihai ve nesnel gerçekliktir..."(11)

Pratik yaşamın gelişmeleri bu yüzden Lenin'in teorisi için belirleyici bir ağırlık taşır. Bir yandan, sürekli değişen bir dünyada hiçbir teori geleceğin oluşumlarını **bütünüyle** öngöremez. Tarih sahnesine yeni olgular çıktıkça, pratiğin sunduğu veriler üzerinden bu yeni olguları teorileştirmek, teoride donmuş kalıplarla yetinmeyerek yenilenmeye açık olmak devrimci teorinin başlıca görevleri arasındadır. Daha da önemlisi, pratik tarafından yanlışlanmış teorik ve programatik yaklaşımların, pratiğin verileri ışığında gözden geçirilmesinin ve yeni konumlar benimsenmesinin gerekliliğidir. Lenin'in düşüncesinde her ikisinin de birçok örneği vardır. Bir iki örnekle yetinelim. Lenin, emperyalizm tahliliyle birlikte ezilen uluslar dünyasının bütün bir tarihsel döneme yayılacak olan önemini kavramış ve sosyalizmin **ulusal kurtuluş savaşları**yla ittifakını dünya devriminin stratejisinin asli öğelerinden biri haline getirmiştir. İkinci Enternasyonal partilerinin savaş karşısında sosyal-şovenizm yönünde yozlaşmasını sadece "ihanet" ile açıklamak yerine **işçi aristokrasisi** tahliliyle dünya işçi hareketinin ikiye bölünmesini maddi bir temele bağlayarak hem Üçüncü Enternasyonal fikrine varmış, hem de (Trotskiy'e paralel biçimde) birleşik cephe taktiklerini gündeme getirmiştir.

Hatalardan ders çıkarmak bakımından ise Lenin'in kariyerindeki en çarpıcı örnek elbette, yıllar boyu savunmuş olduğu **burjuva demokratik devrim stratejisi**ni, Şubat devriminin somut gelişmeleri ışığında büyük bir esneklikle terkederek, devrimin ve sınıf mücadelesinin somut gelişiminin getirip devrimcilerin önüne koyduğu **proleter devrimi**ni gündemine almasıdır(12). Bir başka örnek ise **federalizm** konusundaki tavrıdır: politik hayatının her aşamasında ulusların kendi kaderini tayin hakkını kıskançça savunan Lenin, bu hak birlik yönünde kullanıldığı takdirde federasyon biçimine karşı çıkıyor, merkeziyetçi, üniter bir devletin kurulması gerektiğini ileri sürüyordu. Bunun nedeni, üniter devletin, yarattığı ekonomik bütünleşme dinamiği dolayısıyla üretici güçlerin geliştirilmesine federatif yapılara oranla çok daha uygun olmasıydı. Ama Ekim devriminden sonra Lenin iki şeyi pratikte görme olanağına kavuştu: devrim sonrasında hakim ulusun önyargıları kendiliğinden ve pürüzsüz biçimde ortadan kalkmıyordu. Daha da önemlisi, tek bir ülkenin sınırları içinde üniter devlet üretici güçlerin toplulaşması açısından daha uygun olsa bile, dünya devrimi yayıldığı ölçüde devrimin zafere ulaştığı bütün ülkelerin ekonomik bakımdan bütünleşmesi için federasyon çok daha uygun bir biçimdi. Böylece uzun yıllar federasyon biçimine karşı çıkan

---

10) K.Marx/F.Engels, **The German Ideology**, der. Chris Arthur, Lawrence and Wishart, Londra, 1977, s.121.

11) **Materyalizm ve Ampiriyokritisizm** (1908), CW 14, s. 142, 143.

12) Bu konu **Sınıf Bilinci**'nde daha önce işlenmiş olduğu için ayrıntıya girmiyorum. Bk. Sami Sarı, "Rus devrimi ve Sürekli Devrim Kuramı", **Sınıf Bilinci**, 6, Mart 1990.

Lenin, gerçeğin öğrettiği dersler karşısında gözünü kırpmadan bu fikrini değiştirdi ve federalizm ilkesinin hem Bolşevik Partisi'nin programına geçirilmesine, hem de devrimden doğan yeni devletin yapısında cisimleşmesine önayak oldu.

Bu bölüme son verirken, pratiğin doğruluğun nihai kıstası oluşunun son bir sonucuna daha işaret edelim. Teori her zaman ucu açık ve geçici bir karakter taşır. Çünkü pratik tarafından doğrulanmadıkça, pratikle birleşmedikçe hep bir yanılgı payı saklar. Devrimci teori açısından bu, teorinin hep pratikle içiçe, onun sınavına girerek ve her defasında bu sınavdan başarıyla çıkarak gelişmesi anlamına gelir. Bu yüzdendir ki gerçek devrimci teori **akademia**'nın fildişi kulesinde değil, sosyal ve politik hareketle etkileşim içinde gelişir. Lenin'in deyişiyle, "doğru bir devrimci teori (...) bir dogma değildir, ancak gerçekten kitlesel ve gerçekten devrimci bir hareketin pratik faaliyetiyle yakın ilişki içinde nihai biçimine bürünür."(13)

2. Özne-nesne diyalektiği: partinin devrimde yeri

Buraya kadar Lenin'in politik faaliyetinde ağırlıklı bir yer taşıyan teori-pratik birliğini genel açıdan ele aldık. Ama henüz sorunun esas odak noktasına girmedik. Lenin'de teorinin kategorik, mutlak vazgeçilmezliği ("devrimci bir teori olmaksızın, devrimci bir hareket olamaz"), en önemli dayanağını öncü parti anlayışında bulur. Devrimci partinin olmazsa olmaz koşulu olan devrimci program, devrimci teorinin eyleme kılavuzluk edecek biçimde formüle edilmesinden başka birşey değildir. Başka biçimde söylendiğinde, program teorinin politik hedeflerin diline tercümesidir. Bu bakımdan **parti, teori ile pratiğin ayrıcalıklı birleşme alanıdır.**

Teori ile pratiğin kesişme alanı olan parti anlayışı, aynı zamanda Lenin'in Marksizme yaptığı nihai bir katkıyla, özne-nesne diyalektiğinin **politik pratik açısından** doğru formülasyonu ile de organik bir bağa sahiptir. Öyleyse şimdi Lenin'in parti anlayışının ardında yer alan özne-nesne, bilinç-kendiliğindenlik, bilim-devrim ilişkilerine girmeliyiz. Ama bütün bunları ele almadan önce, bir efsaneyi temizlememiz gerekiyor: Lenin'in iradi faktörü (ya da öznel faktörü) öne çıkartan (volontarist) bir yaklaşıma sahip olduğu yolundaki efsaneyi.

"İradi faktör" tartışması ya da Lenin'in "Jakobenizmi"

Lenin'in tarihi zorlayan bir volontarizmi olduğu iddiası, şeytani bir iktidar düşkünlüğü ya da çar tarafından idam ettirilmiş ağabeyi Aleksandır'ın öcünü alma türünden bayağı bir takım gerekçelerin dışında, esas olarak

---

13) **Sol Komünizm: Bir Çocukluk Hastalığı** (1920), **Selected Works**, Lawrence and Wishart, Londra, 1971, s. 519.

us popülist geleneğinden devraldığı Jakobenizmiyle açıklanmıştır[14]. Jakobenizm bu bağlamda burjuva liberalizminin (ve son dönemde sol liberalizmin) ona yüklediği içeriği temsil eder: yani, "kendini davaya adamış disiplinli bir grubun, kendisine direnen bir tarihsel sürece iradesini tahakküm yoluyla dayatmasını"[15]. Bu tanımın Jakobenizmi politik volontarizmle, yani nesnel, maddi sosyo-ekonomik gelişme aşamalarından bağımsız olarak bir politik hedefi irade gücüyle uygulamaya koymakla eş anlamlı kıldığı açıktır. (Blackburn'ün Bolşevizmi hem "politik volontarizmin bir türü" olarak adlandırması, hem de Jakobenizmle suçlaması bu yorumla bütünüyle tutarlıdır.)

Lenin'i volontarizmle suçlayan ve Marx'ın maddeciliğinden koparmaya çalışan bu bakış açısı bütün tarihsel verileri görmezlikten gelmek zorundadır. Lenin, "iradi" faktöre ağırlık vermek bir yana, mücadelesinin her aşamasında "iradi" faktörün eylemiyle gerçekleşebilecek olanların "nesnel" sınırlarını güçlü biçimde vurgulamıştır. Örnekse, Nisan 1917 öncesinde Rusya'nın gündemindeki devrimin burjuva demokratik sınırları aşamayacağı konusundaki ısrarının temelinde, Rusya'nın tarihsel gelişmesinin yarattığı nesnel sınırlar yatar[16]. Tarihsel gelişme, Ekim devriminin sosyalist karakteri, Lenin'in burada nesnel koşulları küçümsemek bir yana olsa olsa, İkinci Enternasyonal Marksizmi'nin etkisi altında, **abarttığını** ortaya koymuştur! Yine örnekse, Lenin devrimden sonra ekonomik politika tartışmalarında hep geri biçimler savunduysa ("devlet kapitalizmi", NEP'le birlikte piyasa, yabancı sermaye vb.), bu Rusya ekonomisinin nesnel gelişme düzeyinin yarattığı sınırları maddeci bir gerçekçilikle değerlendirmesindendir. Nesnelliğin sınırlayıcı etkilerini görmezlikten gelerek gerçeklikten iradi bir dünyaya doğru uçuşa geçmeyi savunanları ise "devrimbaz" olarak niteler[17].Yani Lenin tam da kendisine atfedilen bir politik tavır dolayısıyla (volontarizm) başkalarını sert ve alaycı biçimde eleştirmektedir!

Efsanenin öteki boyutu Lenin'e atfedilen Jakobenizmin aynı zamanda Blankizm anlamını taşımasıdır: yani Lenin parti anlayışıyla kitlelerden kopuk ve bağımsız biçimde komplocu, darbeci bir devrim modelini savunmakla suçlanmaktadır[18]. Öyleyse bu boyuta da değinmek zorundayız. Lenin gerek teorik olarak, gerekse pratikte, kitlelerden kopuk bir devrimci kalkışmayı her zaman reddetmiş, bütün dikkatini kitlelerin davranış, örgütlenme ve bilinci üzerinde yoğunlaştırmıştır. 1905'de bunu

---

14) Neil Harding, a.g.y., cilt 1, s.2-3.

15) A.g.y, s.2. Jakobenizmin klasik Marksizm için çok farklı bir anlamı vardır. Bir tanım için bk. Can Ilgın,"Erken Öten Horoz: Fransız Devriminde İşçi Sınıfı Mücadelesi", **Onbirinci Tez**, 5, Şubat 1987.

16) "Rusya'nın ekonomik gelişme düzeyi (nesnel bir koşul) ve proletaryanın geniş kitlelerinin sınıf bilinci ve örgütlenme düzeyi (nesnel koşula kopmaz biçimde bağlı olan öznel bir koşul) işçi sınıfının derhal ve bütünsel kurtuluşunu olanaksız kılar." **İki Taktik** (1905), **CW** 9, s. 28.

17) "Altının Şimdi ve Sosyalizmin Tam Zaferinden Sonra Önemi", **On Socialist Economic Organisation. Articles and Speeches**, Progress Publishers, Moskova, 1971, s.338.

vurgulu biçimde belirtir: "Hepimiz emekçi sınıfların kurtuluşunun emekçi sınıfların kendilerince kazanılması gerektiği konusunda hemfikiriz; kitleler, bütün burjuvaziye karşı açık bir sınıf mücadelesi içinde sınıf bilinci kazanmadıkça, örgütlenmedikçe, eğitilmedikçe ve biçimlenmedikçe, bir sosyalist devrim sözkonusu bile olamaz."[19] 1917'de devrimin ateşi içinde başarılı bir ayaklanmanın koşullarını tartışırken ileri sürdüğü herşey sınıf ve kitleyle ilgilidir:

> Başarılı olacaksa, ayaklanmanın bir komployа ya da bir partiye değil, ileri sınıfa yaslanması gerekir. İlk nokta budur. Ayaklanma **halkın devrimci bir yükselişine** yaslanmalıdır. İkinci nokta da budur. Ayaklanma yükselen devrimin tarihinde halkın ileri saflarının faaliyetinin doruğunda olduğu, düşmanın ve **devrimin zayıf, yarı-gönüllü ve kararsız dostlarının** saflarındaki **yalpalamaların** en güçlü olduğu o dönüm noktasına yaslanmalıdır. Bu da üçüncü noktadır. İşte ayaklanma sorununu gündeme getirmenin bu üç koşulu **Marksizmi Blankizmden ayırır**[20].

Bütün bunları "laftan ibaret" gibi görmek isteyenler olabilir. Onlara da 1917'de Şubat ve Ekim devrimleri arasındaki dönemde yaşanan ve "Temmuz günleri" olarak bilinen olaylar sırasında Lenin'in ve Bolşeviklerin iktidarı ele geçirmek isteyen işçi kitlelerini durdurduğunu hatırlatmak gerekiyor. Yani kitlelerden kopuk ve bağımsız devrimcilik bir yana, Lenin silahlanmış işçi kitlelerini bile, devrim belirli bir olgunluğa ulaşmadığı için ayaklanma açısından yeterli bir temel olarak değerlendirmiyor. Lenin'in Temmuz günlerindeki tavrı için herşey söylenebilir ama Blankist denemez! Bakın Lenin o günlerdeki politikasını nasıl açıklıyor:

> 1) Devrimin öncüsü olan sınıfın desteği hâlâ yanımızda değildi. Petrograd ve Moskova'nın işçileri ve askerleri arasında hâlâ çoğunluğa sahip değildik.(...)
> 2) O zaman ülke çapında devrimci bir yükseliş yoktu. (...)
> 3) O zaman düşmanlarımız arasında ve kararsız küçük burjuvazi içinde ciddi bir ölçekte bir **yalpalama** yoktu[21].

Öyleyse, Lenin'in politik anlayışının ne volontarizmle, ne Blankizmle ilgisi yoktur. Lenin'in Marksizminin gerçekten öznel faktörle ilgili özgül bir yanı vardır. Ama bu sözkonusu faktöre "öncelik vermek", bu faktörü "vurgulamak" ya da "abartmak" (nasıl bir terim seçilirse seçilsin) olarak ifade edilemez. **Lenin'in Marksizme özgün katkısı, devrimci özneyi genelliği içinde ele almakla yetinmeyerek ayrıştırması ve somutlaştırmasıdır.**

---

18) Aslında Jakobenizm ile Blankizmin her tarihsel koşul altında özdeş olması gerekmiyor. Örneğin Rus devrimci geleneğinde önemli bir başlangıç noktası oluşturan Dekambristler tam da anti-Jakoben oldukları için darbeci, komplocu, yani Blankist bir politika benimserler, çünkü Jakoben terörünü kitlelerin kendiliğinden şiddetine bağlarlar. Konunun mükemmel bir sergilemesi şu kaynakta bulunabilir: Tamara Kondrateva, **Bolcheviks et Jacobins**, Payot, Paris, 1989, s. 22-25.

19) **İki Taktik**, CW 9, s.29.

20) "Marksizm ve Ayaklanma" (1917), **Selected Works**, a.g.y., s. 357.

21) A.g.y., s. 358.

Devrimci öznenin eşkâli

Marx'ın aktif maddeciliği için tarihin sadece nesnel süreçlerin açılımı olmadığı, insanların tarihin yapılmasında aktif bir rol oynadığı tartışılmaz bir postülaydı. Üstelik aktif öznenin belirlenmesinde Marx'ın maddeci anlayışı bu genellikte durmuyor, tarihi yapan insanların **kim** olduğunu, **nasıl** hareket ettiğini de açıklıyordu: bugüne kadar bütün insanlık tarihinin motoru sınıf mücadeleleri olmuştu. Somutlaştırma buradan da bir adım ileri gidiyordu: modern çağ için tarihi yeniden yapacak sınıf elbette proletarya idi. Dolayısıyla geleceğin öznesinin, devrimin failinin eşkali değilse bile silüeti iyice belirmiş oluyordu.

Marx ve Engels burada bile durmuyorlardı. Proletaryanın –bu devrimci failin– fiilini nasıl işleyeceğini de ortaya koyuyorlardı. Birinci Enternasyonal içinde politik aldırmazlık (İngilizcesi:**indifferentism**) yanlılarının (yani temel olarak Bakunin ve yandaşlarının) bütün gücüne rağmen önce Lozan Kongresi (1867) şu kararı kabul ediyordu: "İşçilerin toplumsal kurtuluşu politik kurtuluşlarına ayrılmaz biçimde bağlıdır." Ardından Londra Konferansı'nda (1871) şu tarihsel karar alınıyordu:

> Mülksahibi sınıfların bu kolektif iktidarına karşı, işçi sınıfı, ancak, kendini mülksahibi sınıfların oluşturmuş olduğu bütün eski partilerden ayrı ve onlara karşı duracak bir siyasal parti olarak örgütleyebilirse bir sınıf olarak hareket edebilir. (...) İşçi sınıfının kendini böyle bir politik parti olarak örgütlemesi, sosyal devrimin zaferinin ve bu devrimin nihai hedefi olan sınıfların ilgasını garanti altına alınabilmesi için vazgeçilmez bir nitelik taşır[22].

Artık herşey ortadadır: modern devrimin öznesi, tarihi yapacak olan özne, proletaryadır ve proletarya tarihi bir partide örgütlenme yoluyla yapacaktır. Ortada kalan bir tek soru vardır: parti nasıl kurulacak ve inşa edilecektir? İşte Lenin bu soruya cevap verme yoluyla Marksist devrimci özne kavramını somutlaştırıyor, öznenin ete kemiğe bürünmesini sağlıyordu. Yeniden belirtelim: devrimci öznenin proletarya olduğu hiç tartışmasız ortadaydı. Ama proletarya kavramı, kendi içinde ve somutlaştırılmadan ele alındığında şekilsiz, heterojen bir kitleden başka birşey değildir. Her özne bir "irade" demektir. Cevap verilmesi gereken şuydu: proletaryanın **devrimci** iradesini kim somutlaştıracak, kim cisimleştirecekti?

Lenin'in bu soruya getirdiği cevabı kavrayabilmek için öncelikle işçi sınıfının bilincinin eşitsiz ve kesikli biçimde geliştiğini kavramak gerekiyor. Tarihin birçok anında ve birçok ülkede proletaryanın çok büyük kesimleri burjuva ideolojisinin, hatta bazı kapitalizm-öncesi ideolojilerin hakimiyeti altındadır, pasiftir, atomize durumdadır, bir devrimci özne olmak bir yana kapitalist meta ilişkilerinin bir taşıyıcısıdır. Hatta yer yer sınıfın ağırlıklı kesimleri bırakın burjuva demokratik bir yanılsama altında

---

22) "Documents of the First International: 1871-72", Karl Marx, **The First International and After**, der. David Fembach, Penguin, Harmondsworth, 1974, s. 269-70.

olmayı, gerici hareketlerin bile toplumsal desteği haline gelebilir. Öte yandan, sınıfın bir bölümü, hatta çoğunluğu bile belirli bir dönem boyunca sağlam bir sınıf bilincine kavuşsa bile, sınıf mücadelesinin konjonktürü değiştiğinde bunların önemli bir bölümü eski rutine ve ideolojik teslimiyet haline geri dönerler.

Eğer bütün bunlar doğruysa (ki iki yüzyıllık koskoca bir tarih bu teşhisi bütünüyle doğrulamaktadır), proletaryanın tarihsel çıkarlarının bilincine varmış olan işçilerin ve (birazdan varlık nedenini tartışacağımız) devrimci aydınların, devrimci öznenin iradesini belirleme inisiyatifini sınıfın **bütününden** beklemeleri en hafif deyimle tuhaf olacaktır. Çıkarlarını tümüyle kapitalizmde gören, ücretli köleliğe bütünüyle rıza gösteren bir işçi, bir **devrimci** iradenin nasıl parçası olabilir ki?

Buna şöyle bir itiraz yöneltilebilir: nesnel çelişkiler proletaryanın bütününü olmasa bile büyük çoğunluğunu dönem dönem kapitalizme karşı başkaldırmaya sürükler. Dolayısıyla, sınıfın büyük çoğunluğu böyle bir durumda devrimci öznenin bir parçası haline gelebilir, gelecektir. Bu söylenenden en ufak bir kuşku duyulamaz. Ama geriye yine de bir soru kalmaktadır: devrimci yükseliş anlarının dışında proletaryanın devrimci bilince sahip kesimi ne yapmalıdır? Oturup sınıf mücadelesinin kendiliğinden bir devrimci yükseliş yaratmasını mı beklemelidir? Yoksa sınıfın geri kesimlerinin bilincine uygun bir politikanın olduğu gibi kabul edilmesine razı mı olmalıdır? Marksizmin içinde böyle bir eğilim hep var olmuştur. Lenin'in kendiliğindenciliğe karşı mücadelesi, kitlelerin kendiliğinden eylemlerine karşı bir güvensizlik değildir. Kitlelerin kendiliğinden hareketlerinin ötesine geçmemeyi, hep kitleleri izlemeyi savunan, dolayısıyla sınıfın ileri kesimlerini geri kesimlerinin düzeyine çekmeye yönelen önderliklerledir mücadelesi. Althusser bunu mükemmel biçimde özetliyor:

> Politik açıdan Lenin "kendiliğindenciliğe" yöneltiği eleştiriyle tanınır. Belirtmek gerekir ki, bu eleştiri halk kitlelerinin kendiliğinden eylemlerine, yaratıcılığına, icatlarına, dehasına yönelmemiştir; hedefi, kitlelerin kendiliğindenliğinin sözle yüceltilmesi örtüsü altında, bunu hareketi yanlış bir politikaya angaje etmek için kullanan bir politik ideolojidir[23].

Yani Ekonomizm, Menşevizm, likidasyonizm ve uluslararası planda bunların bütün varyantları. Lenin'in sorusu basittir: eğer kitlenin kendiliğinden eylemleri, kendiliğinden örgütlenme biçimleri, kendiliğinden bilinci hareketin bütün hedeflerini ve sınırlarını belirleyecekse, sınıfın devrimci bilince sahip kesimlerinin, daha da ötede devrimcilerin işlevi nedir? Kendiliğindencilik farklı bölümleri eşitsiz gelişmekte olan bir bütünü en alt noktada eşitlemeye yönelir. Lenin'in parti anlayışı ise, uygun taktiklerin seçimi yoluyla, sınıfın geri bölümlerini ileri bölümlerinin yanına çekmek için mücadele eder. İşte bu yüzdendir ki, işçi sınıfının par-

---

23) **Lénine et la philosophie**, Maspero, Paris, 1972, s. 32. Türkçesi: **Lenin ve Felsefe**, İletişim Yayınları, İstanbul, 1989.

tisi, eğer devrimci bir parti olacaksa, sınıfın devrimci bilince yükselmekte olan kesimlerini ve devrimci aydınları örgütlemelidir. Böylece Lenin'in parti anlayışı, Marksizmin tarihinde yepyeni bir adımı içerir: sınıf ile partinin birbirinden ayrılması. Komünist Enternasyonal Ekim devriminin dersleri ışığında bu anlayışı açık seçik formüle etmiştir:

> "Sınıf" ve "parti" kavramları arasında keskin bir ayırım yapılmalıdır. (...) Bazı tarihsel durumlarda işçi sınıfının çok yaygın kesimleri gerici konumlara kayabilirler. Komünistler kendilerini sınıfın bu geri katmanlarına adapte etmemelidirler – tersine, işçi sınıfını Komünist öncünün düzeyine yükseltmelidirler[24].

Öyleyse varılacak sonuç açıktır: eğer özne nesneye müdahale edecekse, eğer tarihi bir özne olarak proletarya yapacaksa, devrimci öncü sınıfın geri kalan bölümüne müdahale etmelidir. Kendiliğinden hareketler için yapılacak övgü sonsuz olabilir. Ama bu birşeyi gözlerden gizleyemez: parti açısından bakıldığında, kendiliğinden hareketler nesnelliğin bir parçasıdır. Sınıf bilincine sahip işçiler partide örgütlendiği oranda, parti bilinci temsil eder. Kısacası: geniş tarihsel perspektiften değil, **politika açısından** bakıldığında, bir özne olarak proletaryanın devrimci bilincini parti temsil eder. Aksine bir tavır, bilincin nesnelliğe teslim olması ve proletaryanın özne konumuna yükselememesi anlamına gelir. Bunun tarihsel bedeli açıktır: tarihi yapmaktan aciz kalmak!

Luxemburg ve Trotskiy'in hatası

Lenin'in çözümünün önemini kavrayabilmek için Ekonomistler ya da Menşevikler gibi devrimci öznenin rolünü zaten küçümseyen rakipleriyle ilişkisini araştırmak yerine, esas dişli rakipleri olan Rosa Luxemburg ve Trotskiy'in eleştirilerini ve Lenin'in bu eleştiriler karşısındaki konumunu ele almak daha doğru olacak.

Rus Sosyal Demokrat İşçi Partisi'nin Bolşevik-Menşevik bölünmesine sahne olan İkinci Kongresi'nden (1903) sonra hem Luxemburg'un, hem de Trotskiy'in Lenin'in örgütlenme anlayışına karşı çıktığı biliniyor. **Sınıf Bilinci**'nin bu sayısında yer alan iki çeviri yazı da (Le Blanc ve Geras) doğrudan doğruya bu tartışma ile ilgili. Benim burada yapmak istediğim, Luxemburg ve Trotskiy'in Lenin'e yönelttikleri eleştirinin sakatlığının temelinde, devrimci özne sorunu konusunda bir kafa karışıklığının yattığını göstermek.

Luxemburg ile Trotskiy'in Lenin'e yönelttikleri temel eleştiri aynıdır: Lenin'in oportünizme karşı mücadelede yanlış yolu tuttuğu eleştirisi. Her ikisi de, Lenin'in öncülünü paylaşırlar: sınıfın bir bölümünün kısa dönemli çıkarlarını sınıfın uzun dönemli bütünsel çıkarlarının önüne geçirerek bur-

---

24) "Proleter Devriminde Komünist Partinin Rolü", Komünist Enternasyonal'in İkinci Kongresinde kabul edilen karar, **Theses, Resolutions and Manifestos of the First Four Congresses of the Third International**, Pluto Press, Londra, 1980, s.69.

uva toplumuyla uzlaşan bir akım niteliğiyle oportünizm, işçi sınıfı hareketi içinde mücadele edilmesi gereken bir akımdır. Sorun mücadelenin gerekli olup olmadığında değil, **hangi yöntemlerle verilmesi gerektiğindedir**. Bu konuda Luxemburg'a kulak verelim:

> Devrimci sosyalist mücadelenin yönetimini, işçi hareketini her türlü oportünist sapma ihtimaline karşı güvence altına alacak biçimde, formel araçlar yardımıyla, bir kez yapıldı mı hiç bozulmayacak şekilde sağlama alma umudu, bir yanılsamadır ve tarihsel deneyime aykırıdır. Marksist teori bize oportünizmin tipik belirtilerini teşhis edebilmemiz ve bunlara karşı mücadele edebilmemiz açısından güvenilir bir araç sunuyor. Ama sosyalist hareket bir **kitle hareketidir**. Başındaki tehlikeler bireylerin ve grupların sinsi ayak oyunlarının ürünü değildir. Bu tehlikeler, kaçınılmaz toplumsal koşullardan doğarlar. Kendimizi her türlü oportünist sapma ihtimaline karşı **önceden** güvence altına alamayız. Bu tür tehlikeler yalnızca **hareketin kendisi** tarafından aşılabilir – elbette Marksist teorinin yardımıyla, ama ancak sözkonusu tehlikeler pratikte elle tutulur biçim aldıktan sonra. (...)
>
> Lenin'in, bu denli çok şey vaad eden, bu denli güçlü bir işçi hareketini herhangi bir yanlış adımdan korumak amacıyla herşeyi bilen ve herşeye kadir bir Merkez Komitesi'nin muhafızlığını ihdas etme yolunda gösterdiği aşırı şevkte, biz, bugüne kadar Rusya'da sosyalist düşünceye birden fazla oyun oynamış olan o aynı **öznelciliğin** (sübjektivizmin) belirtilerini teşhis ediyoruz[25].

Trotskiy de Lenin'e aynı eleştiriyi yöneltir: Oportünizmin kökleri derinlerde yatar, dolayısıyla mücadeleyi tüzük maddeleriyle vermeye kalkışmak abestir.

Luxemburg'un yukarıdaki alıntıda ana fikri şudur: oportünizmle mücadeleyi Merkez Komitesi'nin değil, bir "kitle hareketi" olan "hareketin kendisi"nin yapması gerekir. Luxemburg esas sorunun bundan sonra başladığını farkedemez: "hareketin kendisi" bu mücadeleyi **nasıl** verecektir? Luxemburg'un kendisinin içinde yer aldığı Alman Sosyal Demokrat Partisi'ni örnek alalım: diyelim ki oportünist bir akım (örneğin, neden olmasın, Bernsteincı revizyonizm) partide güç kazanmaya başladı. "Hareketin kendisi"nin "elle tutulur" hale gelen bu akımla mücadele etmesini savunan Luxemburg ne yapacaktır? Partinin tabanını bu konuda uyanık olmaya çağıracak, koşullar olgunlaştıkça sorunu daha üst organlara taşıyacak ve nihayet Merkez Komitesi'nde, günbegün yürütülen politikalarda olsun, ilke sorunlarında olsun, oportünizmin yenilgiye uğratılması için mücadele verecektir. Dolayısıyla burada "hareketin kendisi" ile Merkez Komitesi'ni karşı karşıya getirmek için hiçbir neden yoktur. Hem Merkez Komitesi, hem de Rosa Luxemburg ve Lenin gibi devrimci önderler "hareketin kendisi"nin önemli unsurlarıdır. "Hareketin kendisi"nin harekete geçmesi demek bu unsurların da harekete geçmesi demektir. Nitekim Bernstein, revizyonizmin amentüsü olan kitabını yayınlar yayınlamaz Luxemburg bu kitaba karşı ağır bir salvoyla cevap vermiştir. Hiçbir aklı başında devrimci "hareketin kendisi"nin harekete geçmesini

---

25) "Rus Sosyal Demokrasisinin Örgütsel Sorunları", aktaran Istvan Meszaros, **The Power Of Ideology**, Harvester Wheatsheaf, Londra 1989, s. 332.

beklemez. Çünkü devrimcilik, bilinçli pratiktir. Luxemburg'un eleştirisi anlamsızdır çünkü oportünizmle mücadele için önerdiği formülün içi boştur. Soru şudur? "Hareketin kendisi" nasıl mücadele edecektir oportünizmle? Ben ne yapmalıyım "hareketi" harekete geçirmek için? Lenin'in cevabı doğru ya da yanlış bir cevaptır bu soruya. Bu cevabı beğenmeyen başka bir cevap bulur. Luxemburg ise **bu** soruya cevap vermez.

Bütün bunlardan dolayı, Luxemburg'un Lenin'in "öznelciliğinden" (sübjektivizminden) söz etmesi gerçekte semptomatiktir. Bu iddia aslında, tersine, Luxemburg'un **bu teorik tartışmada** bir nesnelcilikle (objektivizmle) malul olduğunu gösterir. Bunun nedenini anlamak da kolaydır: Luxemburg sorunun cevabını kitle hareketine havale ederek **devrimci özne sorununun içini boşaltmıştır.** Ya kitle oportünistleri izlerse? Luxemburg'un **teoride** bu soruya verilecek cevabı yoktur. Pratikte elbette o da her devrimci gibi kendini mücadelenin içine atmıştır.

Aynı şey Trotskiy için de geçerlidir: Trotskiy oportünizmin köklerinin derinde yattığı haklı önermesinden, oportünizmle mücadele için tüzük maddelerinin kullanılamayacağı sonucuna ölümcül bir sıçrama yapıyor. İki önerme arasında **hiçbir mantıksal bağ yoktur.** Damar sertliğinin çok derin nedenleri vardır ama bu derin nedenler ortadan kaldırılamayacak diye hiçbir hekim hastayı ölüme terketmez. By-pass ameliyatına başvurarak kalp hastalığını yenilgiye uğratmaya çalışır. Olabilir ki tüzük maddeleri oprtünizme karşı iyi bir ilaç değildir. O zaman Trotskiy daha iyi bir ilaç önermek yükümlülüğü ile karşı karşıyadır. Nedenlerin derinlerde yattığını söylemekle yetinmek, şu soruya cevap vermekten kaçınmak demektir: peki nasıl mücadele edelim? Trotskiy böylece **devrimciyi özne konumundan çıkarmaktadır.** Yine aynı sorun ile karşı karşıyayız: Trotskiy de aynen Luxemburg gibi "ne yapmalı?" sorusunun cevabından kaçıyor!

Lenin'in Trotskiy'e cevabı aslında Luxemburg ile Trotskiy'in eleştirisinin hedefini nasıl şaşırdığını açıkça kanıtlıyor:

> Martov'un formülasyonunu haklı çıkarmak için kaçınılmaz olarak ortaya çıkan argümanlar kategorisine özel olarak Trotskiy yoldaşın şu iddiası da dahildir: "Oportünizm, Tüzüğün şu ya da bu paragrafından daha karmaşık nedenler tarafından üretilir (ya da daha derin nedenlerce belirlenir): burjuva demokrasisi ile proletaryanın göreli gelişkinlik düzeyi tarafından." Sorun Tüzükteki bazı maddelerin oportünizm üretebileceği değildir. Sorun bu maddelerin yardımıyla oportünizme karşı az ya da çok keskin bir silahın oluşturulabileceğidir. Oportünizmin nedenleri ne kadar derindeyse, bu silah da o kadar keskin olmalıdır. Dolayısıyla, oportünizme kapıyı açan bir formülasyonu, oportünizmin "köklü nedenleri" var gerekçesiyle **haklı göstermek**, birinci dereceden kuyrukçuluktur[26].

Kısacası, devrimci önderlik her an karar vermek zorundadır: bu durumda ne yapılmalı? Bu sorunun cevabını "harekete", "tabana", "kitleye", "sınıfa" vb. havale eden, **bilinçli bir özne olmaktan çıkar.** Böylece dev-

---

26) **Bir Adım İleri, İki Adım Geri** (1904), CW 7, s. 271n.

rimcilikten de istifa etmiş olur. Bu yüzdendir ki ne Luxemburg, ne de Trotskiy pratikte böyle davranmamışlardır. Daha da önemlisi, teorik anlayış bakımından, Luxemburg birçok metninde Lenin'in tavrına yakın bir pozisyonu dile getirmiş[27], Trotskiy ise 1917'den itibaren Leninist parti anlayışını teorik ve pratik yönleriyle bir bütün olarak benimsemiş, kendi geçmişinin özeleştirisini yapmakla yetinmeyerek bu anlayışı başka akımlara karşı ateşli biçimde savunmuştur[28].

Kendiliğindenlik ve bilinç

Buraya kadar söylenenler, şekilsiz ve heterojen bir sınıfın, devrimci bir özne haline gelme mücadelesinde sesini nerede, hangi mekanda kazanabileceği sorusuna cevap getirmeye yönelikti. Ama bu tartışma şu soruya cevap vermiyor: devrimci yükseliş durumunda işçi sınıfı ya da hiç olmazsa bir bölümü kendiliğinden devrimci, komünist bir bilince kavuşabilir mi?

Lenin'in bu soruya verdiği cevap iyi biliniyor ve 90 yıldır tartışılıp duruyor. Lenin'in cevabı kategoriktir: İşçi sınıfı kendiliğinden ancak, Lenin'in kullandığı deyimle **"sendikalist"** bir bilinç geliştirir, **komünist** bilincin proletaryaya dışarıdan taşınması gerekir. Bu tezi gerçek içeriği ile kavrayabilmek için öncelikle iki noktayı açıklığa kavuşturmak gerekiyor. Birincisi, Lenin'in sınırlarını vurguladığı şey, **kendiliğinden eylem değil, kendiliğinden bilinçtir**[29]. Lenin, 1895 yılında iki Rus devrimcisi tarafından kaleme alınan **Ajitasyon Üzerine** broşürünü benimsediği noktadan itibaren, kendiliğinden eylemin büyük bir değer taşıdığını, üstelik işçinin ekonomik mücadele aracılığıyla yasalar ve devletle karşı karşıya geleceği için basit bir politik bilince ("devlet işlerini etkilemek") kavuşabileceğini savunmaktadır[30]. (Ama bu komünist bir bilinç değildir.) İkincisi, bütün sınırlarına rağmen Lenin için "'kendiliğinden unsur' özünde **ruşeym halinde** bilinci temsil eder, ne daha az, ne daha fazla."[31] Bu iki noktanın ortaya çıkardığı sonuç açıktır: kendi başına alındığında, kendiliğindenlik olumsuz bir değer taşımaz, tam tersine sınıfı ileri götürür. Lenin'in vurguladığı sadece şudur: komünist bilince geçiş anında bir kesiklik, bir **sıçrama** vardır; kendiliğindenlik bu geçişi tek başına sağlayamaz.

Dikkat edilmesi gereken bir nokta da şudur: artık neredeyse önyargı haline gelmiş bir düşünceye göre Lenin ekonomik eylemle politik eylemi karşı karşıya getirerek, ilkini kendiliğinden bilinçle, ikincisini ise ko-

---

27) Bunun örnekleri Le Blanc'ın bu sayıdaki yazısında bulunabilir.

28) Bk. Lev Trotskiy, **Marksizmi Savunurken**, Kardelen Yayınları, İstanbul, 1992.

29) Bk. Marcel Liebman, **Le leninisme sous Lenine**, cilt 1: **La conquete du pouvoir**, Seuil, Paris, 1973, s. 24. Türkçesi: **Lenin Döneminde Leninizm**, c.1: **Muhalefet Yılları**, çev. Osman Akınhay, Belge Yayınları, İstanbul, 1990. (Yukarıdaki çeviri benimdir.)

30) Neil Harding, a.g.y., cilt 1, s. 121-123.

31) **Ne Yapmalı?**, CW 5, 374.

münist bilinçle bağlar. Örneğin, Molyneux gibi ve dikkatli bir araştırmacı bile şöyle yazabilmektedir:

> Luxemburg'un sınıf mücadelesi konusunda yerleşik önyargılara yönelttiği eleştiri çerçevesinde merkezi bir yer tutan bir başka nokta da, ekonomik ve politik mücadeleler konusunda yapılan mekanik ayırımdı (bu ikilik **Ne Yapmalı?**'da açıkça mevcuttur)[32].

Ne Yapmalı?'da "açıkça mevcut" olan tam tersidir. Lenin ekonomik mücadeleyle politik mücadele arasında bu tür bir mekanik ayırım yapmak bir yana, Ekonomistlerin bu ayırımına belirtik olarak karşı çıkar **Ne Yapmalı?**'da.

> ...Ekonomizm terimi (...) yeni akımın gerçek karakterini yeterli bir biçimde ifade etmez (...) Böylece görüyoruz ki **Rabochaya** Mısl politik mücadeleyi yadsımaktan çok kendiliğindenliğe, onun bilinçsizliğine boyun eğer.(...) Ekonomistler "politikayı" bütünüyle yadsımazlar, ama Sosyal Demokrat politika anlayışının yerine sürekli olarak sendikalist politika anlayışına doğru yönelirler[33].

Ekonomistlerin mücadele alanları üzerine yaptığı bu ayırımın yerine Lenin'in önerdiği ayırım, sendikalist bilinç ile komünist bilinç (o zamanlar Sosyal Demokrat bilinç) arasında bir ayırımdır. Ona göre, salt kendiliğinden biçimde gelişen mücadele ancak sendikalist bir bilincin ortaya çıkışına yol açabilir. Yani kapitalist sistemi veri kabul eden, varlığını tartışma masasına getirmeyen, sadece sistemin çerçevesi içinde işçi sınıfının koşullarını düzeltmeye çalışan bir bilinç tarzı. **Ama sendikalist bilinç yalnızca ekonomik mücadele alanıyla ilgili bir bilinç tarzı değildir. Bu bilinç çerçevesinde de bir tür politika mümkündür, hatta mevcuttur.** Ama bu politika proletaryanın kurtuluşunu sağlamak için burjuvazinin iktidarını devirerek işçi sınıfını iktidara getirmeyi hedefleyen komünist politikadan farklı olarak, varolan burjuva iktidarını etkilemeye yönelik bir politikadır. Yani Lenin'in ayırımı ekonomi-politika ikilisi yerine reformizm-devrimcilik ayırımıdır.

Lenin'in kategorik cevabı ("kendiliğinden mücadele işçi sınıfını komünist bilince kavuşturamaz"), yirminci yüzyıl boyunca, devrimci saflarda bile çok büyük kuşkular uyandırmıştır. Herkes burada kendi kaygılarının kaynağını bulmuştur: "ikameciliğin" başlangıç noktası, sınıf mücadelesine güvensizlik, işçi kitlelerinin kendi kendini yönetmesine güvensizlik vb. vb. Üstelik bu tezi reddedenler ya da aşırı bulanlar, Lenin'in de bir süre sonra bu tezden vazgeçtiğini çeşitli alıntılarla kanıtlamaya çalışmışlardır. Gerçekten de Lenin'in 1905 devriminin deneyimi ışığında yazdığı bazı satırlar, ilk bakışta **Ne Yapmalı?**'nın bu temel tezinden vazgeçtiği izlenimini doğurur. 1905 yılının Haziran-Temmuz aylarında ka-

---

32) John Molyneux, **Marxism and the Party**, Pluto Press, Londra, 1978, s. 101. Türkçesi: **Marksizm ve Parti**, çev. Yavuz Alogan, Belge Yayınları, İstanbul, 1991, s. 130. (Yukarıdaki çeviri bana aittir.)

33) **Ne Yapmalı?**, CW 5, s. 386-87 ve 397.

leme aldığı ve kısaca **İki Taktik** olarak anılan çalışmasının önsözünde şu satırlar yer alır:

> Hiç kuşku yoktur ki, devrim Rusya'da işçi kitlelerine Sosyal Demokrat olmayı (bugünün terimiyle komünist olmayı-SS) öğretecektir. (...) Böyle bir durumda işçi sınıfı açık devrimci eylem için içgüdüsel bir dürtü hisseder[34].

Aynı yılın Kasım ayında, Petrograd İşçi Temsilcileri Sovyeti kurulduktan sonra ise şunu yazmaktadır Lenin:

> İşçi sınıfı içgüdüsel olarak, kendiliğinden Sosyal Demokrattır...[35]

Öyle görünmektedir ki, Lenin işçilerin kendiliğinden eyleminin görkemi karşısında teorik olarak geri adım atmış, işçilerin kendiliğinden süreç içinde komünist olamayacağı tezini terketmiştir. Eğer işçilere komünist olmayı devrim öğretiyorsa, partinin işçilere dışarıdan bilinç vermesine ayrıca gerek yoktur. Eğer işçiler kendiliğinden komünistse partinin onları komünist bir bilinçle donatması ayrıca gerekmez. Özellikle son alıntı çok açık görünmektedir ve defalarca kullanılmıştır.

Bir aykırılık merakı gibi görünmesinden çekinmekle birlikte belirteyim: Lenin **Ne Yapmalı?**'nın temel tezinden hiçbir zaman vazgeçmemiştir; vazgeçemezdi de, çünkü bu tez Leninist parti anlayışının temel direklerinden biridir. Lenin'in 1905 devriminde işçilerin görkemli biçimde ayağa kalkması karşısında söylediği sadece şudur: işçi sınıfı eylemleriyle devrimci bir ruh durumuna girmiş, devleti karşısına almıştır. İsyan içindedir, devrim yapmaya bile hazırdır. Bu da demektir ki, işçi sınıfı ham bir anlamda, **eylem içinde**, içgüdüsel bir dürtü düzeyinde komünisttir. Ama **bilinç düzeyinde** sınıfın büyük bölümü henüz komünist değildir. Bilinç alanında işçiler komünizme yaklaştığı ölçüde bu, partinin çalışmasının ürünüdür. Bundan sonra komünist bilince kavuşacaklarsa bu, partinin çalışmasına bağlıdır. Yani Lenin kendiliğinden eylem sonucunda eylemde devrimci, hatta komünist olmanın mümkün olduğunu eskiden de kabul etmiştir, 1905'te de[36]. Ama kendiliğinden eylem aracılığıyla bilinçte komünist olunabileceğini hala reddetmektedir.

Yukarıdaki alıntıların aksine bir kanıt gibi gösterilmesi, alıntıların bağlam dışına çıkarılması sayesinde mümkün olmuştur. İlk alıntının devamında, Lenin devrimin işçi kitlelerine komünizmi öğretmesinin ne demek olduğunu açıklıyor: "Devrim Sosyal Demokrasi'nin programının ve taktiklerinin doğruluğunu pratiğin kendi içinde gösterecektir..."[37]

---

34) **İki Taktik**, **CW** 9, s. 17, 18.

35) "Partinin Reorganizasyonu", **CW** 10, s. 32.

36) "Böylece fabrika işçilerinin işverenlere karşı mücadelesi, kaçınılmaz olarak bütün kapitalist sınıfa, emeğin sermaye tarafından sömürülmesi üzerinde yükselen bütün bir toplumsal düzene karşı bir mücadeleye dönüşür." 1896'da kaleme alınmış olan bu cümlede dikkat edilirse kendiliğinden "kaçınılmaz olan" mücadeledir, bilinç değil. "Sosyal Demokrat Parti İçin Bir Program Taslağı ve Açıklaması" (1896), **CW** 2, s. 107.

37) **İki Taktik**, **CW** 9, s. 17.

Yani işçiler kendiliklerinden komünist olmayacaklar, partinin doğru yolu gösterdiğini kavrıyarak yandaşı haline geleceklerdir. Devrim, bir bakıma partinin fırtınalı propagandistidir!

İkinci (ve daha önemli olan) alıntıda ise sorun biraz daha çetrefildir. Birincisi, "içgüdüsel olarak, kendiliğinden Sosyal Demokrat" kavramının anlamı yanlış anlaşılmıştır. Bu ifadenin anlamı, genellikle sanıldığı gibi, işçilerin kendiliğinden bir süreç içinde komünist olma durumuna gelmeleri değildir. Yani cümle komünist olma durumuna giden bir **yolu anlatmaz**. Bu ifade işçilerin komünist oluş durumunun **sınırlarını anlatır**. İşçiler sadece belirli bir anlamda, el yordamıyla, eylem içinde, **içgüdüsel bir anlamda** komünisttirler. Bunun böyle olduğunu görmek için alıntıya konu olan cümlenin, genellikle yapıldığı gibi ilk yarısını okumakla yetinmeyip tamamını gözden geçirmek yeterli olacaktır:

> İşçi sınıfı içgüdüsel olarak, kendiliğinden Sosyal Demokrattır; Sosyal Demokrasi'nin on yılı aşkın bir süredir yapmış olduğu çalışma bu **kendiliğindenliği** bilince dönüştürme yolunda çok şey başarmıştır[38].

Bu cümlenin dilbilgisinin basıncından kurtulmanın imkânı yok. Lenin cümlenin ikinci yarısında açıkça işçilerin Sosyal Demokratlığını bir **kendiliğindenlik** olarak niteliyor. Ve bunun bir bilince dönüşmesi gerektiğini de ekliyor. Yani işçiler kendiliğindenlik yoluyla komünist bilince varmamışlardır. Sadece kendiliğinden, yani içgüdüsel bir anlamda komünist olmuşlardır.

Bu tartışmayı yapmamın bir nedeni Lenin'in kendisini **Ne Yapmalı?**'nın temel tezine karşı çıkartma çabasının önünü kapatmak. Ama asıl neden başka: buradan daha da önemli bir sonuç çıkıyor. Artık anlaşılmış olmalı: Lenin için **komünist olmak mutlaka bir bilinç durumunu içeriyor**. Başka bir deyimle, devrimci biçimde mücadele etmek yetmiyor, bir de bilinç gerekiyor komünist olmak için. Lenin'in tezi, işçi mücadelelerinin kendiliğinden devrimci bir mecraya giremeyeceği değil; Lenin'in tezi bu kendiliğinden mücadelelerin işçileri dışarıdan bir müdahale olmadan **komünist bilince kavuşturamayacağı**.

Öyleyse **bir politik bilinç teorisiyle karşı karşıyayız**. Peki Lenin bilinci neden bu kadar önemsiyor? Dünyayı değiştiren pratik değil midir, devrimci eylem Lenin'e neden yetmiyor? Çünkü devrimci eylem burjuvazinin kalelerine hedefini doğru kavrayamamış bir taarruz biçimini de alabilir – tarihte de tekrar ve tekrar almıştır. Lenin kör bir eylemle yetinmiyor, çünkü eylem kendi başına pratik (**praxis**) değildir. Praxis, devrimci pratik, bilinçli eylemdir. Marx'ın göz kamaştırıcı benzetmesiyle en basit işçiyi örümcekten ya da arıdan ayıran, emeğinin amaçlı (bilinçli) biçimde harcanmasıdır. Örümceği ve arıyı nesne konumunda bırakan, insanı ise özne yapan budur. Tarihi değiştiren insan ancak bilinçli bir özne olabilir. Lenin, proletaryanın, Hegel'in diliyle "tarihin kurnazlığı"nın bir aracı

---

38) "Partinin Reorganizasyonu", CW 10, s. 32.

olmasını değil özne olmasını amaçladığı içindir ki bilinci bu kadar önemsiyor.

Bilincin anahtarı

Geriye bir tek soru kalıyor: işçi sınıfının kendiliğinden komünist bilince erişmesi neden mümkün değil? Bu sorunun cevabını lafı hiç uzatmadan verebiliriz: komünist hareket sınıflı toplumların ve bunların sonuncusu olan kapitalizmin bilimsel bir tahliline dayanır da onun için. Tarihin özbilince sahip ilk devrimi olarak komünist devrim, ancak tarihi ve toplumu bir bütün olarak kavrama yoluyla bu kimliğine kavuşabilir. Dolayısıyla komünist bilinç kaçınılmaz olarak bir bilim unsuru içermek zorundadır. Elbette ona indirgenemez, ama bu vazgeçilmez bir unsurudur.

Bilimsel faaliyet, sınıf mücadelesinin gelişmesinin etkisi altında ilerler ama ne bu mücadelenin bire bir teorileştirilmesidir, ne de bu alanın içinde gelişir. Bilimsel faaliyet, toplumun genel entellektüel üretiminin tarihsel koşulları çerçevesinde, büyük ölçüde sınıf mücadelelerinin **dolaysız** alanlarının dışında, genellikle toplumsal işbölümünün sonucunda düşünsel faaliyet alanında uzmanlaşmış kişilerin yani aydınların faaliyetlerinin bir ürünü olarak gelişir. Üstelik, gelişmesinin aşamaları ve kıstasları, düşünsel faaliyetin (elbette çağın genel ideolojik yapısı tarafından koşullanan) kendine özgü yöntemine bağlıdır. Kısacası, bilimsel faaliyet gerek mekânı, gerek taşıyıcıları, gerekse yöntemi bakımından sınıf mücadelesi ile ancak **dolayımlanmış** bir ilişki içindedir. Mandel, bu gerçeği 70'li yılların teorik söylemi içinde şöyle ifade ediyor:

> Leninist parti anlayışı, **bilimsel tahlilin,** özel olarak da Marksist teorinin **belirli ölçüde özerk olduğu** öncülüne dayanır. Proleter sınıf mücadelesinin gelişmesi ve proleter devriminin ruşeym halindeki ilk başlangıç deneyimleri tarafından koşullanmakla birlikte, bu teori, sınıf mücadelesinin mekanik biçimde kaçınılmaz bir ürünü olarak değil, sınıf mücadelesiyle ancak uzun bir mücadele sonucunda bağ kurabilen ve birleşebilen bir teorik pratiğin (ya da "teorik üretimin") sonucu olarak görülmelidir[39].

İşte, işçi sınıfının kendiliğinden mücadelesi komünizmin bilimsel temeline bu nedenlerle erişemez. Sınıfın buna erişebileceği yer, pratik ile teorinin bir **sentez** halinde birleşmiş olduğu devrimci partidir.

Bu noktada sınıfın öncü katmanlarıyla birlikte partide yer alması gereken devrimci aydınların nasıl bir işlev taşıdıkları ortaya çıkıyor. İşçi sınıfının, burjuvazinin iktidarına karşı, bütün hakim sınıf partileri karşısında bir partileşmeye gitmesi gerektiği Birinci Enternasyonal'den beri Marksizmin temel bir kazanımıydı. Ama partilerin karşılıklı mücadelesinde entellektüel ve ideolojik kapasite başka faktörlerin yanısıra

---

39) Ernest Mandel, "The Leninist Theory of Organization", **Revolution and Class Struggle**, der. Robin Blackburn, Fontana, Glaskow, 1977, s. 78-79. Türkçesi: **Leninist Örgüt Teorisi**, Köz Yayınları, İstanbul.

belirleyici bir rol oynar. İnsanlığın bütün kültürel birikiminin taşıyıcısı aydınları kendi içine çekme kapasitesine maddi olanakları dolayısıyla sahip olan burjuvazi karşısında işçilerin partisi entellektüel gücünü nereden elde edecektir? İşte (teorisyeninden halk aydınına kadar) her türden devrimci aydının devrimci partideki gerekliliğini mücadelenin bu ihtiyacı belirler. Marksist bir parti, programını ve stratejisini dünyanın bilimsel bir tahliline dayandırdığı için, bu tür bir partide bu ihtiyaç öteki işçi partilerinde olduğundan çok daha yoğundur. İşte bilimin (ve partinin sınıfın kitlesinin kat kat üstüne çıkması gereken entellektüel kapasitesinin) önemini kavrayamadıkları içindir ki bütün kendiliğindenci akımlar parti içinde **aydın düşmanlığı** yaparlar(40). Mandel bu tür tavırların aslında işçi sınıfını burjuvazinin ve aydınlarının ideolojik hegemonyası altında bırakmaktan başka bir anlamı olmadığını hatırlatıyor: "Marksist aydınların işçi sınıfı içindeki etkisine karşı gürlemek, sadece burjuva aydınlarının etkisinin hiçbir muhalefet görmeksizin yayılmasına izin vermek anlamına gelir."(41)

Aydınların devrimci proleter partisi içindeki yerine ilişkin olarak bu söylenenler, perspektifimizi çarpıtmamalı. Ulaştığımız esas sonuç, proletaryanın devrimci partisi için bilimsel bir temelin vazgeçilmezliğidir. Aydınlar üzerine yapılan tartışma **türev bir sorundur**. İşte **Ne Yapmalı?**'daki formülasyonunda bu türev sorunu öne çıkardığı içindir ki, Lenin'in "dışarıdan bilinç" argümanı çoğu zaman yanlış anlaşılmış ve eleştirilere maruz kalmıştır.

Lenin'in formülasyonu biliniyor. Kendiliğinden gelişmesi içinde komünist bilince ulaşamayacak olan işçi sınıfına bilinç "dışarıdan" getirilir. Kim tarafından? "Mülksahibi sınıfların eğitim görmüş temsilcileri, yani aydınlar" tarafından. Nitekim, Lenin'e göre, Marx ve Engels "burjuva aydınları" idi. Bu formülasyon birçok Marksist tarafından yüzeysel, kaba, teorik üretim ile sınıf mücadelesinin ilişkisini koparan, aydınları yücelten, aydınları sınıf karşısında üstün bir konuma yerleştiren bir formülasyon olarak görülmüş ve eleştirilmiş, reddedilmiştir. Devrimci Marksizm içinde bile, bilincin "dışarıdan" kaynaklandığı tezi çerçevesinde, Lenin'de "dışarıdan" kavramının iki ayrı tanımı olduğu gerçeğinin altı çizilmiş, bunlardan birinin doğru olduğu (buna aşağıda döneceğiz), aydınlarla ilgili olanın ise savunulamayacak bir yaklaşım olduğu ileri sürülmüştür. Norman Geras'ın bu sayıda yer alan yazısı bildiğim kadarıyla bu ayırımı yapan ilk kaynaktır(42).

Lenin'in "dışarıdan" bilincin aydınlarca taşındığı yolundaki formülasyonu birçok bakımdan eleştirilebilir. Komünist teoriyi geliştiren aydınların, örneğin Marx ve Engels'in burjuva kökenli olduğu doğrudur,

---

40) Trotskiy daha 1904'te, Lenin'i işçi sınıfı üzerinde aydın despotizmi kurmak istemekle suçlayan Menşeviklerle birlikteyken bile, Menşeviklerin aydın düşmanlığını farkeder. 1904 sonunda Menşevik hizipten istifa etmesinin nedenlerinden biri de bu aydın düşmanlığıdır. Bk. Isaac Deutscher, **Trotsky**, c.1: **The Prophet Armed**, Oxford University Press, Londra, 1970, s. 106. Türkçesi: **Troçki**, c.1: **Silahlı Sosyalist**, çev.Rasih Güran, Ağaoğlu Yayınevi, İstanbul.

41) Mandel, a.g.m., s. 113.

ama "burjuva aydınları" oldukları doğru değildir. Marx'ın kendisi bu konuda çok daha anlamlı bir fikir ileri sürmüştür: "Nasıl iktisatçılar burjuvazinin bilimsel temsilcileri ise, sosyalistler ve komünistler de proletaryanın teorik temsilcileridir."(43)

Yine aynı yönde, sosyalizmin teorisyenlerini, kökenleri ne olursa olsun, "mülksahibi sınıfların ... temsilcileri" olarak görmek mümkün değildir. Ayrıca, "eğitim görmüş" insanlarla aydınları özdeşleştiren formülasyon da aydın kavramının özgüllüğünü silen bir yaklaşımdır. Lenin'in (bir bölümü bu fikri ilk dile getiren Kautsky'den devralınmış) bu formülasyonları elbette kabul edilemez, ama tezde yanlış olmayan bir tek şey vardır, o da eleştiricilerin reddettiği şey, yani tezin kendisi, özünü oluşturan önerme.

Bunu anlamak için Lenin'in (ve Kautsky'nin) aydınları işin içine **neden** soktuğunu hatırlamak gerekiyor. Bu sorunun cevabı açıktır: proleterlerin komünist bilince kavuşabilmesi için gerekli olan "sosyalizm teorisi" işçi sınıfının dışında, aydınlar tarafından geliştirilmiştir de ondan! Yani, aydınların rolü, burjuva olup olmadıkları, teoriyi işçi sınıfı mücadelelerinden doğrudan mı türettikleri yoksa daha dolaylı biçimde mi geliştirdikleri soruları önemli değildir. Çünkü aydınlar sorunu, yeniden belirteyim, önemlidir ama **türev** bir sorundur. Lenin'in tezini reddeden, bu ayrıntılarla uğraşmak yerine şu iki soruya cevap vermelidir: (1) Marksist teori komünist bilincin (bir biçimde, biçimini tartışmıyoruz) önkoşulu mudur, değil midir? (2) İşçi sınıfının kendi mücadelesi içinde Marksist teoriyi üretmesi ve (veya) özümsemesi mümkün müdür? İkinci soru ideolojik ya da politik bir soru değil, ampirik bir sorudur ve cevabı açıktır: kapitalist işbölümü, işçi sınıfının kendi başına böyle bir görevin altından kalkamayacağını gösterir ve Marksizmin bütün tarihi, işçi aydınların ancak aktarıcı ve popülerleştirici bir rolü üstlenebildiklerini kanıtlar. İlk soru ise teorik, politik ve ideolojik unsurlar içeren bir sorudur. Bu sorunun başkaları için doğru cevabı ne olursa olsun, bir nokta açıktır: Marksistler bu soruya olumlu cevap vereceklerdir. Öyleyse, Lenin'in "dışarıdan bilinç" tezinin Marksist teoriye ya da bilime ilişkin (berraklaştırılmış) formülasyonu bütün Marksistler için reddedilemez bir tezdir. **Eğer Marksizm "bilimsel sosyalizm" ise, Leninist "dışarıdan bilinç" teorisi doğrudur.**

Dolayısıyla, Geras'ın ve Molyneux'nün "dışarıdan" kavramının Lenin'de iki farklı biçimde tanımlandığı görüşü doğrudur, ama bu iki ta-

---

42) Okuyucu Türkçe'de bu ayırımı ve aydınlara ilişkin yaklaşımın reddini, Geras'ın dışında iki başka kaynakta daha bulabilir. Bunların ilki, Molyneux'nün, İngilizce aslı Norman Geras'ın metniyle aynı dönemde (1978'de) yayınlanmış olan **Marxism and the Party** (Türkçesi **Marksizm ve Parti** başlığıyla 1991'de yayınlandı – bk. yukarıda 32 sayılı dipnot) kitabındadır (bk. a.g.y., s. 45-50). İkincisi ise Orhan Dilber'in **Sınıf Bilinci**'nde yer alan bir yazısında bulunabilir. Dilber, hiçbir kaynak göstermeksizin, **Ne Yapmalı?**'da "dışarıdan" kavramının iki ayrı içerikle kullanıldığına dikkat çekiyor. ("Marx'tan IV.Entemasyonal'e Devrimci Örgüt Anlayışı - 1", **Sınıf Bilinci**, 3, Aralık 1988, s. 121-122.)

43) Aktaran Molyneux, a.g.y., s.49.

nımdan aydınlarla ilgili olanın yanlış olduğu iddiası kabul edilemez. Gerçekte, bu tanım, görünürdeki bütün sakıncalarına rağmen, Leninist parti teorisi açısından öteki tanımdan daha önemli, daha vazgeçilmezdir. Çünkü bir kez bu tanımdan vazgeçilirse, komünist programla Marksist bilimin, devrimci programla Marksist teorinin Lenin'deki kopmaz bağı çözülmüş, hareketin revizyonizm, reformizm ve oportünizme doğru başını alıp gitmesinin yolu açılmış olur. Ancak Lenin'in sıkı formülasyonudur ki, Marksist teori ile devrimci pratiği ayrılmaz biçimde birbirine bağlar.

Eklemek gerekir mi: burada sözü edilen bilim ve teori, yukarıda tekrar tekrar belirtildiği gibi, yanılmaz bir teori değildir; pratik tarafından sürekli sınanır; yeni oluşum ve gelişmeler karşısında açıktır ve bu yenilikler ışığında kendine toplu halde çeki düzen vermeye hazırdır. Bu yüzden, teori ile pratiğin sentez türü bir birliğinin mekânı olan partinin, teorinin istibdadı altında inleyeceğinden korkmamak gerekir. Lenin'in teorisini pratiğin ışığında nasıl yeniden düzenlediğini gördük. Elbette, teorinin donması, kemikleşmesi, kendini yenileyememesi tehlikesi vardır. Ama tarihte dogmatizmi yüzünden çöktüğü sanılan partilerin çoğu, **başka nedenlerle** muhafazakârlaştıkları için dogmatikliğe mahkum olmuşlardı. Dogmatizm bir partinin gerilemesinde ender olarak **bağımsız** bir rol oynamıştır. Ama bilimin yol göstericiliğinden yoksunluk, Türk solunun bir bölümü de olmak üzere, birçok devrimci harekete büyük yenilgilere, giderek yok olmaya mal olmuştur.

Nihayet ekleyelim ki, işçilerin bilimle donanması, üniversite sıralarında teorik çalışma yapan aydın adaylarınınki gibi olmaz. Devrimci parti bir mücadele örgütüdür. Teori (bazı büyük tartışmalar dışında) parti hayatına program, strateji ve taktikler dolayımıyla tercüme edilir. İşte bu yüzdendir ki, program ve politik kararlar, Marksist teori ile pratiğin birliğinin mücadele içindeki odağı niteliğini taşır.

3. Politikanın özgüllüğü

Ne Yapmalı?'nın "dışarıdan bilinç" kavramına ilişkin ikinci bir tanımı olduğu biliniyor. Bu ikinci tanım bilimin ya da aydınların komünist hareketle ilişkisini ele almaz, içeriği doğrudan doğruya politikanın özgüllüğü ile ilgilidir. Tanımı kısaca aktaralım:

> Politik sınıf bilinci işçilere **ancak dışarıdan** getirilebilir, yani ekonomik mücadelenin dışından, işçilerle işverenlerin ilişkileri alanının dışından[44].

Lenin bu yaklaşım aracılığıyla, Marksizmin sığ, indirgemeci bir yorumuna karşı savaş açar. Lenin'in burada tartıştığı yorum elbette yüzyıl başında Rusya'da ortaya çıkmış olan ve Ekonomizm olarak anılan akımın yorumudur. Ama tarih bu yorumun Ekonomizm'e özgü olmadığını, işçi sı-

---

44) **Ne Yapmalı?**, CW 5, s. 422. Vurgu Lenin'in.

nıfı hareketinin gelişmesi içinde birçok ülkede yeniden ve yeniden ortaya çıktığını kanıtlamıştır. Sözkonusu yorumun üç boyutu vardır: politikayı ekonominin diyalektik-olmayan, doğrusal bir ifadesi olarak ele almak; yalnızca işçi sınıfının sorunları üzerinde yoğunlaşmak (yani **uvriyerizm**); bunun sonucunda işçi sınıfının bütün toplumun kurtuluşunun öncüsü haline gelmesi olanağını terkederek sınıfı kendi dar çıkarlarıyla oyalamak (**korporatizm**).

Nedir bu yorumun o gün Rusya'da aldığı biçim? Ekonomizmin sözcülerine kulak verelim: "İşçi sınıfının politik mücadelesi, ekonomik mücadelenin sadece en gelişkin, en geniş ve en etkili biçimidir." "Sosyal Demokratlar şimdi ekonomik mücadelenin kendisine mümkün olduğu ölçüde politik bir karakter kazandırmak göreviyle karşı karşıyadır." Ve nihayet en çıplağı: "Politika her zaman ekonomiyi itaatkâr biçimde izler." (45) Lenin ekonomiyle politika arasındaki ilişkinin bu biçimde fomüle edilmesini "ekonomik maddeciliğin kaba vülgarizasyonu" olarak niteler ve gerici bir bakışaçısı olarak mahkûm eder(46). Neden? Politika Lenin için ekonominin bir ifade tarzı, başka bir bağlamda kullandığı ifadeyle "ekonominin yoğunlaşması" değil midir? Elbette öyledir. Ama devlet ve politika ile ekonomi arasında **dolayımlanmış**, yani **diyalektik** bir ilişki vardır. Politikanın içeriği ekonomidir ama bu içerik bu biçimdeki ifadesini, suyun içinde kırılan imge misali, çarpık biçimde bulur. Ekonomiden politikaya geçiş içinde biçimler bir başkalaşıma, bir dönüşüme uğrar(47). Sözde maddeci bir tavırla burjuva politikasını, ekonomik alanda burjuvaziyle proletarya arasındaki ilişkiden doğrudan, birebir bir izdüşüm gibi, ekonomik ilişkinin en uç bir ifadesi gibi türetmeye çalışanların unuttuğu basit bir **maddi** gerçek vardır: toplum sadece burjüvazi-proletarya ilişkisinden ibaret değildir. Toplum, içinde birçok toplumsal grubun birbiriyle ilişkiye girdiği, sadece burjuvazi ile proletarya dışındaki sınıf ve katmanların (büyük topraksahipleri, köy ve kent küçük burjuvazisi, köy ve kent yoksulları, lumpenproletarya vb. vb.) değil, ulusal, etnik, cinsiyetler arası, dinsel vb. çeşitli grupların birbirleriyle ilişki ve çelişki içinde yaşadıkları bir karmaşık yumaktır. Burjuva toplumunun, sermayenin ve hakimiyetinin yenidenüretiminin güvencesi olarak devlet, **bütün** bu ilişki ve çelişkileri bir biçimde ele alan ve belirli bir statüye yerleştiren bir güç olmak zorundadır.

Örneğin, bütün uluslardan proleterlerin burjuvaziye tâbi bir varlık tarzını sürdürmesini güvence altında tutulmasını, aynı zamanda belirli ulusal ya da etnik grupların hakim ulus tarafından sulta altına alınmasını da güvenceye almaya çalışır. (TC devletinin Kürtlerle ilişkisini tanıyan biri için bu teorik sonuca varmak zor olmasa gerek.) Örneğin, yasalarıyla, po-

---

45) Aktaran: Lenin, **Ne Yapmalı?**, a.g.y., s. 401 ve 381.

46) A.g.y., s. 381n.

47) Burjuva toplumunda politik üstyapının ekonomiyle ilişkisinin, başta dolaşım alanı ve hukuk olmak üzere ne tür dolayımlardan geçerek biçimlendiğine ilişkin olarak bk. Gülnur Savran, **Sivil Toplum ve Ötesi. Rousseau, Hegel, Marx**, Alan Yayıncılık, İstanbul, 1987, III.Kısım.

lisiyle, eğitimiyle vb. kadınların erkekler tarafından ezilmesini sürdürecek önlemler alır. Örneğin, belirli dinsel grupların başkaları karşısındaki hakimiyetini (Türkiye'de Sünni İslamın Aleviler, öteki dinsel gruplar ve ateistler karşısındaki üstün konumunu) yenidenüretir. Örnekleri çoğaltmak mümkündür ama bir şey çıplak biçimde ortadadır: devlet, burjuvazinin proletarya üzerindeki hakimiyetinin bir aracıdır, ama **ondan ibaret değildir.**

Bunun anlamı açıktır: devlet iktidarına ilişkin herhangi bir mücadeleye girmek demek, bütün bu ilişkileri ve bunların politika alanında aldığı biçimleri (hukuk, baskı, eğitim, ittifaklar vb. vb.) bütün karmaşıklığı içinde kavramak demektir. Yani politik ilişkiler hiç de burjuvazi ile proletarya arasındaki ekonomik ilişkinin "sadece" en gelişkin vb. biçimi değildir. Çok daha karmaşık etkenlerin etkisi altında belirlenmiş bir ilişkiler ağı sözkonusudur. Bu yüzden de, politik mücadelenin mantığı, ekonomik alandaki mücadeleden çok farklıdır, çok daha karmaşıktır, oraya indirgenmesi mümkün değildir.

İşte Lenin politikanın özgüllüğünü bu maddeci tahlile, politikanın daha karmaşık ve dolayısıyla daha somut bir alan olarak kavranmasına dayandırır. Bakın bu konuda ne diyor Lenin:

> Sosyal Demokrasi işçi sınıfını sadece verilmiş bir işverenler grubu karşısında değil, **modern toplumun bütün sınıfları ve örgütlü bir güç olarak devlet** karşısında temsil eder. Bundan çıkan sonuç şudur: Sosyal Demokratlar sadece kendilerini ekonomik mücadeleyle sınırlamamalı demek bile yetmez, ekonomik teşhirin örgütlenmesinin, faaliyetlerinin hakim yönü olmasına da izin vermemelidirler[48].

Burada Marksizmin indirgemeci olmayan, diyalektik bir uygulamasıyla karşı karşıyayız. Kimse sınıf politikası konusunda Lenin kadar ısrarcı olmamıştır ve olamaz. Ama tam da aynı Lenin, sınıf politikasının toplumun bütün karmaşıklığını kucaklaması gerektiğini, modern toplumun bütün ilişkilerini göz önüne almasının zorunlu olduğunu vurgular. İşte bu yüzdendir ki, **politik** bir karakter taşıyan sınıf bilinci, "dışarıdan" taşınmak zorundadır. Lenin'in "dışarıdan bilinç" kavramına getirdiği ikinci tanımı içeren alıntının devamına da göz atalım:

> Politik sınıf bilinci işçilere **ancak dışarıdan** getirilebilir, yani ekonomik mücadelenin dışından, işçilerle işverenler arasındaki ilişkiler alanının dışından. Bu bilginin kazanılabileceği tek alan, **bütün** sınıfların ve katmanların devletle ve hükümetle ilişkilerinin alanıdır, **bütün** sınıfların karşılıklı ilişkilerinin alanıdır[49].

Politikanın özgüllüğü konusundaki bu vurgu, ifadesini, mücadelede alınması gereken tavırda da bulur. Marksizmin modern toplumun temel çelişkisini burjuvazi ile proletaryanın ilişkisinde bulması ve toplumun bir

---

48) **Ne Yapmalı?**, s. 400. Altını ben çizdim.
49) A.g.y., s. 422. Vurgular Lenin'in.

bütün olarak kurtuluşunu proletaryanın burjuvaziye karşı zaferine bağlaması, indirgemeci yaklaşımı burjuvaziye karşı mücadelede bütün dikkatini işçi sınıfıyla sınırlamaya iter. Bu yaklaşımda, işçi sınıfı dışındaki bütün toplumsal gruplar ve katmanlar önemini yitirmeye başlar, bu grupların ezilmesine karşı tavır ise iki biçimden birini alır: ya bu tür ezilme önemli değildir, hatta buna karşı mücadele etmek, **mücadele tarzından ve sloganlarından bağımsız olarak**, "burjuva" ya da "küçük burjuva" bir tavırdır ("burjuva feminizmi", "burjuva milliyetçiliği" ve bütün öteki tanıdık etiketler!); ya da bunlar önemlidir, ama ah işçi sınıfı bir iktidara geçsin, bütün bunlar otomatik biçimde, kendiliğinden ortadan kalkacaktır; şimdilik bunlarla uğraşmak ise "hedef saptırmak" olur. Üstelik bu yaklaşım sadece Ekonomizm gibi oportünist, reformist akımlarda değil, devrimci ya da ortayolcu akımlarda da sık sık görülür. Hangi akımda görülürse görülsün, bu **Marksizm değil uvriyerizmdir**. Lenin bu yaklaşıma şiddetle karşı çıkar:

> İşçilere politik olarak ezilmekte olduklarını açıklamak yeterli değildir (...) **Bu** ezilmenin her somut örneğine ilişkin ajitasyon yürütülmelidir (...) Bu ezilme toplumun çok farklı sınıflarını etkilediği ölçüde, hayatın ve faaliyetin en değişik alanlarında (mesleki, medeni haklara ilişkin, kişisel, aileye ilişkin, dinsel, bilimsel vb. vb.) ortaya çıktığı ölçüde, otokrasinin **bütün yönleriyle politik teşhirinin** örgütlenmesine **girişmediğimiz** takdirde, işçilerin politik bilincini geliştirme **görevimizi yerine getiriyor olmayacağımız** açık değil midir?(50)

Bu alıntı hızla okunup geçilmemeli, çünkü buradaki kelimelerde kocaman bir dünya yatıyor. Onyıllar boyu Marksizm olarak resmi geçit yapan uvriyerizm ile gerçek devrimci Marksizm arasındaki uçurum burada göze görünür oluyor. Birincisi, Lenin'in küçücük "bu" sözcüğünün altını çizmesi boşuna değil. Şunu vurgulamaya çalışıyor: toplumun içindeki gruplar arasındaki ilişkilerde birçok tür ezme-ezilme ilişkisi mevcuttur; ama devletin politik olarak çeşitli toplumsal grupları ezmesi, ötekilerden kaynaklanmakla birlikte onlara indirgenemeyecek, özgül bir ezme biçimidir. Nitekim Lenin bir önce yapmış olduğum alıntıda da iki tür ilişkiden söz ediyor: sadece "bütün sınıfların karşılıklı ilişkilerinin alanı"ndan değil, ayrıca "bütün sınıfların ve katmanların devletle ve hükümetle ilişkilerinin alanı"ndan. Başka bir şekilde söylersek, Lenin toplumun karmaşıklığının yanısıra, devletin **kendine özgü** bir tarzda çeşitli sınıf, katman ve grubu ezdiğini söylüyor.

İkincisi, **bu** ezme-ezilme ilişkisi hiç de proletaryaya özgü değildir. Devlet, proletaryanın yanısıra "toplumun çok farklı sınıflarını" ezer. (Burada Çarlık devletinden söz ediliyor olması, sadece sorunun kapsamını genişletir, yoksa en demokratik burjuva devleti bile proletaryanın dışında "çok farklı sınıfları" ezer.) Dolayısıyla, işçi sınıfı politikasının başka sınıfların devlet karşısındaki konumuna da dikkat etmesi gerekir.

---

50) A.g.y., s. 400-401. Vurgular Lenin'in.

Üçüncüsü, devletin baskısı proletarya üzerinde olsun, öteki sınıflar üzerinde olsun, sadece sınıfsal değildir, sadece ekonomik ilişkilerden kaynaklanmaz. Toplumsal hayatın çok farklı alanlarına yayılır: "mesleki, medeni, kişisel, aileye ilişkin, dinsel, bilimsel" vb. vb. Sabah akşam artıdeğer sömürüsünden başka birşey konuşmayan bir Marksizme karşı Lenin toplumsal yaşamın çok farklı alanlarını proleter politikasının konusu haline getirme mücadelesi içindedir. Bakın bu yaklaşım ne tür şeylerle mücadeleyi gerektiriyor:

> Kırsal bölgelerdeki idareciler ve köylülerin kırbaçlanması (Türkiye'de jandarma dayağı-SS), kentlerde devlet görevlilerinin yolsuzlukları ve polisin "sıradan halk"a muamelesi (Türkiye devrimcilerinin adi vakalarda karakol dayağına vb. duyarsızlığını hatırlayın-SS), kıtlık kurbanlarına karşı mücadele ve halkın aydınlanma ve bilgiye yönelik çabasının bastırılması, vergi haracı ve dini tarikatların uğradığı zulüm, askerlere reva görülen aşağılayıcı muamele ve öğrencilere ve liberal aydınlara yaklaşımda kışla yöntemleri.."(51)

Lenin'e göre ekonomik mücadeleyle "doğrudan" ilişkisi olmayan bütün bu baskı biçimleriyle mücadele edilmelidir. Burada çarpıcı olan, Lenin'in bütün hayatı boyunca en şiddetli biçimde mücadele ettiği "liberal aydınlar" üzerindeki baskıya karşı da mücadele edilmesi gerektiğini belirtmesidir. Bunun daha ötesi de vardır. Lenin, Çarlık'la sınırlı bir çelişkisi olan, yerel eşrafın meclisi gibi işleyen Zemstvo'ların gördüğü baskıya bile karşı çıkmayı Marksist bir politikanın gereği olarak görmüş ve uygulamıştır(52).

Marksizm değil uvriyerizm dedik. Lenin de aynı kanıdadır:

> İşçi sınıfının dikkatini, gözünü ve bilincini yalnızca ve tek başına, hatta esas olarak, işçi sınıfının kendi üzerine yoğunlaştıranlar **Sosyal Demokrat değildir**; çünkü işçi sınıfının kendi hakkındaki bilgisi, modern toplumun **bütün** farklı sınıfları arasındaki ilişkilerin yalnızca bütünüyle açık bir teorik kavranışı ile değil, ya da daha doğrusu teorik kavranışından da fazla, politik hayatın deneyimi içinde kazanılmış pratik kavranışıyla ayrılmaz biçimde içiçe geçmiştir (53).

Burada ileri sürülen temel nokta çarpıcıdır: dikkat edilirse Lenin bütün sınıfların göz önüne alınmasını devlet iktidarı sisteminin bilincine varılması için değil, "işçi sınıfının **kendi** hakkındaki bilgisi" için bir önkoşul haline getiriyor. Yani işçi sınıfının bırakın daha ilerisini, kendini anlayabilmesi için bile bu **bütünsel** kavrayışa ihtiyacı vardır. İlk bakışta tuhaf durabilecek bu önermeyi kavrayabilmek için bir adım daha atarak Lenin'in işçi sınıfı politikasının üçüncü yönüne geçmemiz gerekiyor.

Şu ana kadar cevap verilmemiş, daha doğrusu sorulmamış bir soru var. İşçi sınıfının politik bilince kavuşması için devlet sisteminin teorik olarak kavranması gerekebilir çünkü devlet sistemi karmaşık bir sistemdir, ba-

---

51) A.g.y., s.402.
52) Ve tabii uvriyeristlerce bu yüzden eleştirilmiştir. Bk. **Ne Yapmalı?**, a.g.y., s. 434-36.
53) A.g.y., s. 412-13. İlk vurgu benim.

şarıya ulaşmak için bu sistemi tanımak gerekir. Ama neden pratikte işçi sınıfı politikası (Marksist devrimci hareket) bütün ezme-ezilme biçimlerini, hem de ajitasyon düzeyinde ele almak zorundadır? Bu sorunun cevabı iki önermede yatar: işçi sınıfının uzun dönemli ve bütünsel çıkarları burjuvazinin iktidarının devrilmesinde yatar, bu bütün Marksizmin temel önermesidir; burjuvazi iktidarını devlet aracılığıyla yalnızca işçi sınıfını değil bütün toplumu yöneterek sürdürdüğüne göre, işçi sınıfı toplumun çoğunluğunu, toplumu onların çıkarlarına daha uygun biçimde yönetebileceğine **pratik içinde** ikna etme sorunuyla karşı karşıyadır. Yani işçi sınıfı kendi kurtuluşunu sağlayabilmek için toplumun bütün ezilmişlerine önderlik ederek onların kurtuluşunun da önünü açmak zorundadır. Bu yüzdendir ki, işçi sınıfının **kendine** ilişkin politik bilinci bütün baskı ve ezilme biçimlerine ilişkin bir pratikten geçer. Ancak bütün bu biçimlerle mücadele ederek ezilenleri ve sömürülenleri burjuvazinin hakimiyetinden kurtarırsa, işçi sınıfı kendi kurtuluşunu sağlayacaktır. Yani elde, koşullara göre biri diğerine tercih edilebilecek iki taktik ya da strateji yoktur. İşçi sınıfı ezilenleri kendi etrafına toplayamazsa yenilgiye mahkumdur çünkü devlet sistemini kesin biçimde zayıf düşüremez.

Lenin'in politikanın, devletin özgül karakterinden çıkarttığı bu son sonucun Rus Marksizmindeki adı **hegemonya**'dır. Kavram, Menşeviklerin liberal burjuvazinin kuyruğuna takılmasından önce, yaklaşan devrim içinde proletaryaya yüklenen önderlik görevini nitelemek üzere bütün Rus Marksistlerinin ortaklaşa kullandıkları bir kavramdı. Ama Lenin **Ne Yapmalı?**'dan itibaren kavrama burada gördüğümüz özgül içeriği kazandırmıştır. Genel kullanımda "proleter hegemonyası" yalnızca proletaryanın en önde yürümesi ve ötekileri sürüklemesi anlamına geliyordu. Lenin'in kullanımında ise bütün ezilen sınıf, katman ve grupların ezilmesine karşı devletin karşısına dikilerek onları devrime kazanmak gibi yeni bir içeriğe kavuşmuştur. Artık sadece işçi sınıfının öteki sınıflarla vb. ilişkisini tanımlamakla kalmıyordu kavram; aynı zamanda işçi sınıfının bir **politika yapma biçimini** tanımlıyordu. Yani sadece işçi sınıfının önderliğini değil bu önderliğin elde ediliş yöntemini de.

> İşçi sınıfının hegemonyası, bu sınıfın (ve onun temsilcilerinin), halkın başka kesimleri üzerinde, onlara (demokrasinin olduğu yerde) demokrasilerini anti-demokratik bileşenlerden arındırmaları yolunda yardım ederek, her tür burjuva demokrasisinin darlığını ve kısa görüşlülüğünü eleştirerek, "Kadetizm"e (yani liberallerin konuşma ve politikalarının ideolojik bakımdan saptırıcı içeriğine) karşı mücadeleyi sürdürerek kurduğu politik etkidir[54].

Hegemonya kavramı Lenin'in düşüncesinde karşıtıyla, yani **korporatizm** kavramıyla birlikte tanımlanır. Korporatizm, işçi sınıfının, daha da kötüsü sınıfın içindeki farklı kesimlerin, yalnızca kendi dar çıkarları peşinde koşarak, toplumun bütününün sorunlarına kayıtsız kalması, hatta

---

54) "Partimizi Tasfiye Edecek Olanlar" (1911), CW 17, s. 79.

kendini toplumun gerisinden ayırma çabasıdır. Korporatist bir politika elbette mümkündür ve belirli dönemlerde sınıfın belirli kesimlerinin çıkarlarını ilerletmeyi başarabilir de. Ama bu tür başarılar geçici olmak zorundadır ve tanım gereği burjuvazinin işçi sınıfı ve bütün toplum üzerindeki hegemonyasını kabullenmek demektir. Sadece hegemonyayı hedefleyen bir politika devrimci olabilir, yani işçi sınıfının bütününün kurtuluşunu sağlayabilir:

> Çağdaş toplumun tutarlı olarak devrimci olan tek sınıfı niteliğiyle proletarya, bütün halkın tümüyle demokratik bir devrim için mücadelesinin, bütün emekçi ve sömürülen halkın ezenlere ve sömürücülere karşı mücadelesinin önderi olmalıdır. Proletarya ancak, bu proletarya hegemonyası fikrinin bilincinde olduğu ve bunu uygulamaya soktuğu ölçüde devrimcidir(55).

Başka bir yerde ise korporatizmi şöyle tanımlar Lenin:

> Marksizmin bakış açısından, sınıf, hegemonya fikrini reddettiği ya da buna yeterince önem vermediği sürece bir sınıf değildir, ya da henüz bir sınıf değildir; bir loncadır, ya da çeşitli loncaların bir toplamıdır(56).

Nihayet Komünist Enternasyonal daha ilk kongresinde hegemonya-korporatizm ikilisini, proletaryanın iki farklı politikasını biribirinden ayırmak için kullanmıştır.

> Proletarya ancak kendini dar bir korporatizmin sınırları içine hapsetmediği, toplumsal yaşamın her olgusunda ve alanında bütün emekçi ve sömürülen halkın rehberi gibi davrandığı ölçüde devrimci bir sınıf haline gelir (...) Kendini kendi özel lonca türü çıkarlarıyla ve burjuva toplumu içindeki durumunu düzeltme çabalarıyla (bunlar bazan gayet tatmin edici sonuçlar verebilir) sınırlarsa, sanayi proletaryası, insanlığı kapitalizmin ve savaşın boyunduruğundan kurtarma misyonunu yerine getiremez(57).

4. Otomatizmin reddi

"Politika her zaman itaatkâr biçimde ekonomiyi izler." Rus Ekonomistlerinden yukarıda yaptığımız bu alıntıda dile gelen anlayış, Lenin'in hayatı boyunca mücadele ettiği anlayış olmuştur. Bunda elbette Lenin'in politikanın özgüllüğü konusundaki görüşü önemli bir rol oynamıştır ama gerçekte politikaya ilişkin bu vurgu, daha genel bir metodolojik bakışaçısıyla birleşir, ya da daha doğrusu onun bir ürünüdür.

Lenin, Marksizmde öz-biçim diyalektiğini pek az Marksistin kavrayabildiği bir derinlikle sindirmiştir. Bu diyalektiği, ekonomi ile po-

---

55) "Rus Sosyal Demokrat Hareketinde Reformizm" (1911), **CW** 17, s. 232-33.

56) "Marksizm ve Naşa Zarya" (1911), **CW** 17, s. 57. Korporatizm sözcüğü, Batı dillerinde "lonca" anlamına gelen "korporasyon" sözcüğünden türer.

57) Aktaran: P.Anderson, "The Antinomies of Antonio Gramsci", **New Left Review**, 100, Kasım 1976-Ocak 1977, s. 18. (Türkçesi: **Antonio Gramsci**, çev. Tarık Günersel, Alan Yayıncılık, İstanbul, 1988.) Daha genel olarak hegemonya kavramının Rus Marksizminin tarihindeki yerine ilişkin referanslar için Anderson'un mükemmel özetine borçluyum.

litikanın ilişkisini tartışırken kullandığımız terimlerle açıklamaya çalışırsak, her olgusal biçimin bir özü ifade ettiğini, ama ancak altüst olmuş ve çarpık biçimde ifade ettiğini söyleyebiliriz. Sorunu tersinden ifade edersek, her öz, tanım gereği kendini bir olgusal biçim olarak ortaya koyar. Bu olgusal biçim, elbette ifade ettiği ve cisimleştirdiği öze oranla daha az önemlidir. Gerçek ilişkileri her zaman öz ifade eder; biçim dönüşüme uğradığı, başkalaşım geçirdiği için gerçek ilişkiyi doğru biçimde ortaya koymak bir yana, çoğu zaman gerçekliği başaşağı biçimde yansıtır. Dolayısıyla, olgusal biçimler esas değildir ve aynı zamanda yanıltıcı olabilirler. Ama bütün bunlar bir gerçeği değiştirmez: her özün kendini ortaya koymak için mutlaka yakın ya da daha dolayımlı olgusal biçimlere ihtiyacı vardır. Hiçbir biçimin varlığı basit bir hayal değildir. Biçimler gerçek ilişkileri perdeler, ama perdenin kendisi bütün ilişkinin karakterini yeniden biçimlendirir. **Her ilişki ancak olgusal biçimlerle birlikte tamamlanır.**

Öz-biçim diyalektiğinin bu niteliği, yani özün tamamlanmış halini ancak biçimle birlikte bulması, bu diyalektiğin her uğrağının, her bir dolayımın nihai sonuçta bir etkisi olduğu anlamına gelir. Başka bir biçimde söylenirse, hiçbir öz biçimlerden bağımsız olarak gelişemez, biçimler alanında bir tıkanma özün gelişiminin önünü kapayabilir. Özsel ilişkinin taşıdığı dinamik, özün büründüğü biçimler tarafından boğulabilir. Sözkonusu dinamiğin salt bir potansiyel olmaktan çıkıp gerçekliğin somut bir parçası haline gelebilmesi için, biçimler dünyasında da bu dinamiğin önünü açacak bir takım değişimlerin yaşanması gerekir.

Marksizm için temel kabul edilecek dinamiklerden bir örnek verelim. Kapitalist toplumda burjuvaziyle proletarya arasında varolan antagonistik çelişki, proletaryanın burjuva sistemini devirerek yeni bir toplumun inşasının yolunu açmasının dinamiğini oluşturan belirleyici çelişkidir. Kapitalizmin gelişmesi içinde proletaryanın sayıca büyümesi, giderek daha büyük ölçekli üretimde daha toplumsallaşmış ilişkiler içinde sınıf dayanışmasına girmesi, bu dinamiğin gücünü arttırır. Üstelik, kapitalizmin ekonomik, politik, askeri vb. alanlarda yaşadığı krizler, dönem dönem burjuvazinin hakimiyet sisteminin dengesini bozarak bu iki sınıfın açık bir mücadele içinde karşı karşıya gelmesinin temelini de hazırlar. Bu yüzden er ya da geç sistemin şu ya da bu kesiminde devrimci durumların patlak vermesi de mümkündür. Ama ekonominin ve sınıfsal çelişkilerin bu dinamiği, politik alanda buna paralel olarak, bir ölçüde bu alana özgü dinamiklerle belirlenen bir takım gelişmelere yol açmamışsa ve bu gelişmeler sonucunda gerekli politik müdahaleler yapılmıyorsa, sözkonusu devrimci dinamikler, muazzam bir enerjinin boşa harcanması gibi, sonuçta sönüp gidecektir. Yani: ekonomiden kaynaklanan dinamikler kendilerine uygun politik biçimler bulamadığı takdirde tamamlanamaz. Özsel ilişkilerin yarattığı dinamiğin gerçekleşmesini sağlayacak hiçbir otomatizm yoktur. Kısacası, "politika her zaman ekonomiyi itaatkâr olarak" **izlemez**!

Lenin'in proleter politikası ve partisi konusunda verdiği bütün mü-

cadelenin, partinin çeşitli konularda benimsemesi gereken politik yaklaşım konusundaki bütün önerilerinin arka planında bu metodolojik anlayış, yani her **türlü otomatizmin reddi** yatar. Sosyoekonomik süreçlerde hiçbir otomatizmin varolmaması, devrimci özneyi (proletarya karşısında sınıfın öncüsü, henüz örgütlenmemiş öncü karşısında parti, partinin karşısında önderlik) her an, koşulların **nasıl ileriye götürülebileceğini** ve nihai olarak **nasıl tamamlanabileceğini** ortaya koyma göreviyle karşı karşıya bırakır. Yani her an "nasıl başlamalı?" ve "ne yapmalı?"(58) Açıktır ki, Marksist diyalektikte otomatizmin reddi, politikada ifadesini, kendiliğinden gelişmelerin akıntısına bırakmanın rehavetinin reddinde bulmaktadır.

Lenin'in bu konudaki mücadelesinin çok çeşitli örneklerini vermek mümkündür. Bir kere, Ekonomizmle mücadele döneminde Lenin'in başlıca tartışma alanlarından biri, partinin önceden belirlenmiş bilinçli bir stratejik plan benimsemesini gerekip gerekmediği konusundaydı. Ekonomizm, **İskra**'nın "plana dayalı strateji"(59) önerisini reddediyor ve "sürece dayalı strateji" kavramını öne sürüyordu. Ekonomistlerin bu kavramı, stratejinin "Partinin görevlerinin Partinin kendi gelişmesi ile birlikte gelişeceği" fikrine dayanıyordu. Bunun temelinde ise şu anlayış yer alıyordu: "Devrimci Sosyal Demokrat'ın görevi bilinçli çalışmasıyla nesnel gelişmeyi **hızlandırmaktır**..."(60) Görüldüğü gibi Ekonomizmin anlayışında nesnel gelişme kendiliğinden belirli bir yönde evrilir, proletarya politikasının görevi ise yalnızca bunu hızlandırmaktır. Vülger, kaba bir Marksizmin literatüründen çok alışık olduğumuz bu "hızlandırma" kavramının ima ettiği şey açıktır: proleter politikası özdeki dinamiği sadık biçimde izler çünkü politika alanında **hiçbir özgül görev yoktur**. Lenin'in "plana dayalı strateji" anlayışı tam da bunu yadsıyordu.

Otomatizmin reddi konusunda ikinci örnek, ayaklanma teorisi konusudur. Menşevikler 1905'ten itibaren ayaklanmanın devrimci yükselişin kendi doğal seyri içinde, kendiliğinden gelişerek zafere ulaşacağını savunmuşlardır. Deutscher'in anlatımıyla, 1905 devrimi esnasında, "Menşevikler, daha geniş anlamda devrim gibi, silahlı ayaklanmanın da örgütlenemeyeceğini, halkın isyanının büyümesiyle birlikte kendiliğinden geleceğini söyleyerek, beklemeye geçtiler."(61)

Bu anlayış tam bir sosyoekonomik otomatizm varsayımı üzerinde yerleşir. Oysa Lenin'in bütün stratejisi, devrimci parti konusundaki bütün ısrarı ve ayaklanma konusunda bütün söyledikleri bu tür bir otomatizmin reddinden hareket eder. Kitlelerin burjuva devletine en hırslı, en yıkıcı saldırıları bile, iktidarın kendiliğinden alınmasını olanaklı kılamaz. Bu

---

58) "Nasıl Başlamalı?" (1901), Lenin'in **İskra**'nın 4. sayısında yayınlanmış bir makalesinin başlığıdır. (CW 5, s. 13-24.)

59) O dönemde "stratèji" sözcüğü yerine "taktik" sözcüğü kullanılıyordu. Dolayısıyla, Lenin'in metinlerinde bu kavramlar "plana dayalı taktik" ve "sürece dayalı taktik" biçiminde geçer.

60) Aktaran Lenin: **Ne Yapmalı?**, a.g.y., s.391, 393.

61) Deutscher, a.g.y., s. 119.

özün, bu içeriğin yarattığı dinamiğin, somut bir gerçeklik haline dönüşmesi için ona uygun bir biçimi **yaratmak** gerekir. Bu biçim silahlı ayaklanmadır.

Marksist diyalektiğin doğru kavranışının öz (ya da içerik) ile biçim arasındaki ilişkilerin doğru biçimde ele alınışıyla ilişkisine yukarıda değinmiştim. Lenin'in örgütlenmenin yakıcı önemi konusunda verdiği teorik mücadelede kullandığı bir argümanın, sorunu tam da bu terimlerle ifade ettiği için dikkatle incelenmesi gerekir. Bilindiği gibi, **İskra**'da Ekonomistlere karşı mücadelede Lenin'le aynı fikirleri paylaşan Menşevik önderler, 1903 ayrılığından sonra adım adım eskiden sert biçimde eleştirdikleri Ekonomizm'e yaklaşmaya başlarlar. Bunun bir ifadesi yaklaşan devrimde önderliği liberal burjuvaziye teslim etmekse, bir başka ifadesi de örgütlenme faaliyetini küçümsemeye başlamak olur. Akselrod'un başlattığı ve bütün Menşeviklere yayılan bir anlayışa göre, program ve strateji örgütlenmeden daha önemlidir, çünkü bu ikisi örgütün faaliyetinin içeriğini oluşturur ve içerik biçimden daha önemlidir. "Bir örgütün hayatiyeti, harekete aktarabildiği içeriğin miktarı ve değeriyle düz orantılıdır."(62) Buradan Menşevikler örgütlenmenin kendi içinde bir değer taşımadığı, herşeyin çözümü olmadığı gibi sonuçlar çıkararak Lenin'i örgütlenme sorunlarına aşırı önem vermekle suçlarlar.

Lenin'in program ve strateji sorunlarını küçümsemekle suçlanmasının mümkün olmadığını, Rus Marksizminin tarihiyle en ufak bir tanışıklığı olan herkes bilir. Öyleyse bu tartışmanın anlamı nedir? Menşevizm, Lenin'in "plana dayalı örgütlenme" anlayışı yerine "sürece dayalı örgütlenme" anlayışını benimsemekte, yani örgütlenmeyi otomatiğe bağlamaktadır. Lenin'in bu otomatizme verdiği cevap, burada yapmakta olduğumuz tartışmaya berraklık getirir:

> Program elbette stratejiden daha önemlidir, strateji de örgütten. Alfabe etimolojiden daha önemlidir, etimoloji de sentakstan -- ama sentaks sınavından kaldıktan sonra, çaktığı için böbürlenen ve kabaran biri hakkında ne derdik? Çalışmamızın örgütlenmesinin çalışmanın içeriğinden geride olması zayıf noktamızı teşkil ediyor (...) **Biçimin topal ve gelişmemiş karakteri, içeriğin daha ileriye doğru gelişmesinde herhangi bir ciddi adımın atılmasını olanaksız kılıyor**...(63)

Altı çizili cümle, Lenin'in Marksizmini rakiplerininkinden keskin biçimde ayırıyor: Manşevikler (ve yirminci yüzyıl boyunca birçok akım) içeriğin kendiliğinden, otomatik olarak biçim sorunlarının da çözümünü sağlayacağını savunur ve pratiklerini bu anlayış üzerine yerleştirirken, Lenin içerikten biçime doğrusal bir gelişme olmadığını, biçimin sorunlarının içerik tarafından otomatik biçimde çözülmek bir yana, içeriğin daha ileri gelişmesini engellemesinin bile mümkün olduğunu ortaya koyuyor.

---

62) Aktaran Lenin: **Bir Adım İleri, İki Adım Geri**, CW 7, s. 383-84.
63) Aynı yerde, s. 384, 388. Altını ben çizdim.

Bu tartışmaya son verirken, öz (içerik) ile biçim arasındaki çelişik ilişki temelinde, Lenin'in otomatizmi yalnız örgütsel sorunlarda değil programatik ve politik sorunlarda da reddettiğini hatırlatayım. En çarpıcı örnek ulusal sorun alanından verilebilir. Bütün Marksistler sosyalizmin dünya ekonomisinin bütünleşmesi temelinde ulusal düşmanlıkları aşacağını, dolayısıyla ulusal sorunun sosyalizmde kendiliğinden çözüleceğini varsaymışlardır. Bir sosyoekonomik gelişme, bir öz (içerik), bir biçimin, yani ulusların kaynaşmasının otomatik anahtarı sayılmıştır. Klasik Marksistler arasında sadece Lenin, sosyoekonomik gelişmenin, hatta proletarya iktidarının iyi niyetinin bu sorunu kendi başına çözmeye yetmeyeceğini vurgulamış ve şu soruyu ortaya atmıştır:

> ...biz Sosyal Demokratlar ulusal baskıyı **nasıl** ortadan kaldıracağız? (...) Ekonomik devrim, politik baskının **her** türünü ortadan kaldırmak için gerekli önkoşulları yaratacaktır. Tam da bu nedenle herşeyi ekonomik devrime indirgemek yanlıştır. Çünkü soru şudur: ulusal baskı **nasıl** ortadan kaldırılacaktır?(65)

"Nasıl?" Anahtar soru yine karşımıza çıkıyor. Çünkü hiçbir şey otomatik olarak çözülmez. Herşeyi sosyalist devrime indirgemek yanlıştır, çünkü sosyalist devrim sadece çözümün **önkoşullarını** verir, **kendisini** değil. Bu yüzdendir ki, Lenin'in ulusal soruna ilişkin sorunsalı bütün Marksizminkinden farklıdır: ulusal sorunu doğrudan doğruya sosyalist devrimin ve proletarya diktatörlüğünün bir sorunu olarak ele alır(65).

Bu bölümü açık bir önermeyle bitirelim: Marksizme yirminci yüzyıl boyunca hakim olmuş her türlü indirgemeci, kaba determinist ve objektivist yoruma karşı, Leninizm aşısı taze bir havayı, zenginliği ve canlanmayı seçmek demektir.

5. Gerçekliğin somutluğu ve karmaşıklığı

"Soyut gerçeklik diye birşey yoktur. Gerçeklik her zaman somuttur."(66) "...diyalektiğin ABC'si...bize soyut gerçeklik diye birşeyin olmadığını, gerçekliğin her zaman somut olduğunu söyler."(67) Lenin'in yazıları gerçekliğin somut karakteri üzerine bu tür hatırlatmalarla doludur. Marksizm genel eğilimleri belirlemekle yetinemez; bu genel eğilimlerin zaman ve mekânın somut koşulları altında nasıl değişikliklerden geçerek, hangi karmaşık ek faktörler tarafından değişime uğratılarak hangi somut biçim al-

---

64) **Marksizmin Bir Karikatürü ve Emperyalist Ekonomizm**, Koral Yayınları, İstanbul, 1991, s.86. Vurgular Lenin'indir.

65) Bu konuyu daha önce ayrıntılı olarak incelemiştim. İlgili okuyucu şu kaynağa başvurabilir: S.Savran, "Globalizm, Milliyetçilik, Enternasyonalizm", **Onbirinci Tez**, 12, 1992, özellikle s. 87-100.

66) **İki Taktik**, CW 9, s. 86.

67) "Bir Adım İleri, İki Adım Geri. Rosa Luxemburg'a Cevap", CW 7, s. 476.

tında ortaya çıktığını da kavramak zorundadır.

Somutluk konusundaki bu vurgunun önemi, birinci olarak, bir tür Marksizmin, temel çelişkilerden hareket etmekle birlikte, daha ileri gitmek yerine o noktadan bir adım ileri atmamakta direnmesinden kaynaklanır. Bu bakış açısı, kapitalist toplumun anatomisi ile fizyonomisini birbirine karıştırır: kapitalist topluma rengini veren ve bütün ilişki ve süreçlerine tarihsel bakımdan özgül bir nitelik kazandıran sermaye-emek çelişkisi, bu öneminden dolayı dikkatlerin yoğunlaştığı tek konu haline gelir. Buradan hareketle sosyalist devrim, işçi sınıfının arı bir devrimci bilinçle teçhiz edilmiş halde, sosyalist devrim şiarı altında burjuvazinin kalelerine saldırdığı, başka hiçbir toplumsal gücün ve çelişkinin tabloyu bulandırmadığı bir laboratuvar vakası olarak tahayyül edilir. Oysa, kapitalist toplumun anatomisini gerçekten sermaye-emek çelişkisi belirler ama toplumun dış görünümü, fizyonomisi çok başka ve karmaşık etkenlerin etkisi altında biçimlenir. Dolayısıyla devrim hiçbir zaman bir yanında salt sosyalist proletaryanın, bir yanında sadece burjuvazinin bütününün yer aldığı ve başka toplumsal güçlerin varlığı ile karmaşıklaşmamış bir tablo sunmayacaktır. Örneğin Lenin kendi çağının sosyalist devrimini şu terimlerle tanımlar:

> Sosyal devrim ancak, gelişmiş ülkelerde proletaryanın burjuvaziye karşı iç savaşının, gelişmemiş, geri ve ezilen ülkelerin ulusal kurtuluş hareketi de dahil olmak üzere, **bütün** bir demokratik ve devrimci hareketler **dizisiyle** birleştiği bir devir biçiminde ortaya çıkabilir[68].

Lenin'in buradan vardığı sonuç açıktır:

> Her kim "arı" bir toplumsal devrim bekliyorsa, böyle bir devrimi görmek ona kısmet olmayacaktır[69].

Lenin, her türlü uzlaşmayı ilke olarak reddeden sol komünizme, devrimci hareketin yolunun zigzaksız ve arı biçimde gelişeceği varsayımından dolayı sert bir eleştiri yöneltir. Devrimci hareket hiçbir karmaşık duruma cevap vermeden, bir Rus deyiminde söylendiği gibi "Nevski caddesinde yürür gibi" arı, katıksız politikalarla ilerleyemez:

> Her kim işçilere ortaya çıkabilecek her olumsal durumda önceden hazır çözümler sağlayan bir reçeteyi sunuyorsa, ya da devrimci proletaryanın politikasının güç ve karmaşık durumlarla karşılaşmayacağını vaad ediyorsa, o bir şarlatandır[70].

Lenin'in somutluk ve karmaşıklık vurgusunun ikinci önemli yanı, soyut ve sözde ilkeci bir devrimci politika anlayışına karşıt olarak, dev-

---

68) **Emperyalist Ekonomizm**, a.g.y., s. 68.

69) "Ulusların Kaderlerini Tayin Hakkı Üzerine Bir Tartışmanın Özeti" (1916), **Ulusların Kaderlerini Tayin Hakkı**, Sol Yayınları, Ankara, 1989, s. 210.

70) **Sol Komünizm**, a.g.y., s. 529. Ayrıca devrimci faaliyetin her alanının yarattığı karmaşık sorunlar için bk. s. 597.

imci politikaların her zaman somut zaman ve mekânın belirlediği somut koşullar ışığında değerlendirilmesi gereğini hatırlatmasındadır. Bu konuda verilebilecek örnekler bir makalenin sınırlarına sığmayacak kadar çoktur. Bazılarını hızla sayalım. 1905 devrimi döneminde Çarlığın ilk iki "parlamento"su (Bulıgin ve Witte Duma'ları) için yapılan seçimleri boykot eden Bolşevikler, çok daha anti-demokratik ve sınırlı bir nitelik taşıyan 1907 seçimlerine katılırlar. Çünkü ilk iki seçim, devrimin henüz hayatiyetini koruduğu bir ortamda yapılmıştır ve devrimi tırnakları kesilmiş bir foruma kanalize etmeyi, yani devrimin önünü kesmeyi hedeflemektedir. 1907 seçimi ise çok daha anti-demokratik bir ortamda ve kısıtlanmış haklarla yapılacak olmasına rağmen, devrimi ilerletmek için kullanılabilecek bir ortamdır çünkü bu aşamada devrimin eğrisi çoktan gerilemeye girmiş bulunmaktadır. Yani boykot ahlaki bir tepkiye değil somut politik durumun somut tahliline dayanmaktadır(71).

1905 devriminin yenilgisini izleyen 1907-1912 döneminde Rus partisinin birçok eğilim ve hizbe bölündüğü biliniyor. Bunlardan "otzovistler", yeni bir devrimin kaçınılmaz olduğu düşüncesinden hareketle her türlü legal olanağın kullanılmasını reddediyorlardı. Lenin otzovistlerle yeni bir devrimin Rus toplumunun **geleceği** açısından kaçınılmaz olduğu konusunda hemfikirdi. Ama, diyordu, **bugün** henüz karşı-devrim, gericilik üstün durumdadır, bugünün görevlerini bu somut durumu bir kenara bırakarak belirlemek mümkün değildir. Ve kendi açısından en ağır eleştiriyi ifade eden bir cümle yazıyordu: "Bu insanlar bugünü anlamaktan acizler!"(72)

Komünist Enternasyonal'in kuruluş dönemi Avrupa devriminin yükselişine rastladığı için, Batı Avrupa'nın Sosyal Demokrat partilerinin bölünmesi yoluyla komünist öncü partilerin oluşturulması acil bir görev olarak değerlendiriliyordu. Ama Alman devriminin yenilgisiyle birlikte, 1921 yılından itibaren daha sabırlı ve uzun perspektifli birleşik cephe taktiği, Lenin ve Trotskiy'in inisiyatifiyle Enternasyonal'in gündemine girecekti.

Örnekleri çoğaltmak mümkün. Ama biz kendimizi son ve çarpıcı bir örnekle sınırlayalım. Bilindiği gibi, Avrupa sosyalist hareketinin tarihinde sosyalistlerin parlamenter bir burjuva hükümetinde burjuva partileriyle birlikte sistemin yönetimine katılması, Fransa'da yaşanan bir deneyim dolayısıyla **Millerandizm** olarak bilinir. Sosyalist hareketin devrimci kanadı, bu deneyimi sınıf işbirliğinin açık bir örneği olarak değerlendirmiş ve burjuva partileriyle hükümete katılmayı mahkûm etmiştir. 1905 devrimi döneminde Lenin Menşeviklere karşıt olarak sosyalistlerin devrimci hükümette yer almasını savununca, karşısına Millerandizm bir şantaj unsuru olarak çıkarılmıştır. İlk bakışta Menşevikler bütünüyle haklı gö-

---

71) Lenin'in bu konuda birçok yazısı arasında bütünsel çerçeveyi çizdiği önemli bir örnek için bk. "Boykota Karşı" (1907), CW 13, s. 15-49.

72) Aktaran: Paul Le Blanc, "Programme, organisation, révolution. Lénine et les bolcheviks (1905-1914)", Norman Geras-Paul Le Blanc, **Marxisme et parti (1903-1917)** içinde, Cahiers d'etudes et de récherche, Amsterdam, 14, 1990, s. 20.

rünmektedir: Lenin'in önerisi, sosyalistleri burjuvaziyle aynı hükümet içinde bulunmaya zorlayacağı için Millerandizm'den farksız görünmektedir. Menşeviklerin önerisi ise "uç devrimci muhalefetin partisi olarak kalmak"tır. Lenin'in cevabını kendi ağzı dan dinleyelim:

> Bu ("uç devrimci muhalefetin partisi olarak kalmak" – SS), uluslararası devrimci Sosyal Demokrasi'nin bilinen önermelerinden biridir. Bütünüyle doğru bir önermedir. Parlamenter ülkelerde revizyonizm ve oportünizmin bütün hasımlarınca yaygın olarak benimsenmiştir. "Parlamenter sığlığa", Millerandizme, Bernstein'cılığa ve Turati türü İtalyan reformizmine karşı meşru ve zorunlu bir cevap olarak genel kabul görmüştür. Bizim sevgili yeni-**İskra**'cılarımız bu mükemmel önermeyi ezberlemişler ve heyecan içinde uyguluyorlar...**ama uygun olmayan** bir yerde. Parlamenter mücadelenin kategorileri, parlamentonun varolmadığı koşullar için yazılan kararlara sokuluyor. Hiç kimsenin bir **ayaklanmadan** ciddi biçimde söz edemeyeceği bir politik durumun yansıması ve ifadesi olan "muhalefet" kavramı, ayaklanmanın **başlamış olduğu** ve devrimin bütün destekçilerinin devrimde önderliği düşündükleri ve konuştukları bir duruma anlamsız biçimde uygulanıyor[73].

Lenin'in burada somut durumları birbirinden ayırmakta, özgül farklılıklarını ortaya koymakta gösterdiği kıvraklık, dogmatik ve ezberci politika yanlıları için büyük dersler içeriyor!

Sonuç

Sosyalist hareket gerek teorik gerekse pratik alanlarda ciddi bir krizden geçiyor. Yirmi ci yüzyıl dünya tarihini en önemli toplumsal atılımı olan Ekim devriminin nihai bir çözülüş süreci içine girmiş olması, dünyanın her köşesi de sosyalistleri kaçınılmaz olarak hareketin geçmişiyle zorlu bir hesaplaşmaya sürüklüyor. Devrimci işçi hareketi içinde 20'li yıllardan itibaren bir kanser gibi yayılmış ola bürokrasi, yarattığı tarihsel felaket dolayısıyla lanetleniyor. Böylece, yirmibirinci yüzyılın eşiğinde sosyalizm, yaşadığı deri krizin içinde bir de şans yakalamış oluyor: geçmişi deneyimlerinden ders çıkararak, bürokratik ve milliyetçi eğilimlerden kurtulmuş yeni bir uluslararası sosyalist hareketi inşa etme şansı bu.

Ama burada aynı zamanda bir tehlike pusuda yatıyor: Ekim devriminin kamburu hali e gelmiş olan bürokratik akımı teorisi ve pratiğiyle tasfiye ederken, sosyalist hareketin aynı zamanda Marksizmin devrimci özünden kopma tehlikesi. Stalinizmi Bolşevik Parti'de cisimleşmiş bir devrimci Marksizmin doğrusal bir devamı gibi görenler için bu neredeyse kaçınılmaz bir bedel. İşte bir tarihsel kişilik olarak Lenin konusunda verilecek yargı bu noktada büyük bir önem kazanıyor. Daha sonra onun mirasını kendi katkılarıyla zenginleştirerek savunan Trotskiy ile birlikte Lenin'in Marksizmi, yirmibirinci yüzyıl sosyalizmi içi , sosyal demokrasi

---

73) **İki Taktik**, a.g.y., s. 76. Ayrıca bk. "Sosyal Demokrasi ve Geçici Devrimci Hükümet" (1905), **CW** 8, s. 282.

ile Stalinizm ikilisine karşı **devrimci** bir alternatif yaratılabilmesi açısından belirleyici bir kaynak.

Elbette bu kaynağa başvurulduğunda, yapılması gereken Lenin'in her yazdığı satırı taklit etmek değil, Lenin'in **yöntemini kavrayarak** bu yöntemi bugünün somut koşullarına uygulamak. Lenin, derin politik kavrayışı temelinde, proletaryaya hegemonik bir güç kazandırma amacıyla, içinde yaşadığı dünyada ileriye yürümeye hazır bütün toplumsal güçlerle sıkı bağlar oluşturmaya çalışmıştı. Yüzyıl başında bu güç Rusya'da köylülüktü, dünyada ise ezilen ulusların isyanı. Bu güçler yirminci yüzyılın sonunda bazı bölgelerde ve ülkelerde hâlâ büyük bir potansiyeli saklıyor. Ama kapitalizmin gelişmesi tarih sahnesine, özellikle son çeyrek yüzyıl boyunca yepyeni güçleri de çıkarttı: emperyalist ülkelerdeki büyük göçmen kitleleri, azgelişmiş ülkelerde gecekondu mahallelerinde kaynayan kent yoksulları, dünyanın bütün ülkelerinde kentsel toplumun sosyoekonomik yaşamına patlayıcı bir potansiyelle girmiş olan kadınlar, koskoca kıtalara yayılmış ezilmiş etnik gruplar (örneğin Meksika'da silaha sarılan Amerika yerlileri) – bütün bu toplumsal güçler ve başkaları artık proletaryanın toplumsal kurtuluş yolunda hegemonik bir mücadele hattının yeniden kurulması için yepyeni programatik atılımlar yapılması gerektiğini gösteriyor.

Lenin'in Marksizmi işte burada bütün güncelliğini kazanıyor. Toplumsal kurtuluş yolunda başarının, proletaryanın burjuvazi karşısındaki zaferine bağlı olduğunu bir an bile gözden kaçırmadan, tarihin en güçlü hakim sınıfı olan burjuvazinin yenilgiye uğratılmasının ancak disiplinli ve sıkı bir devrimci örgütle gerçekleştirilebileceğinde ısrar ederek, aynı zamanda uvriyerizmi ve işçi korporatizmini bütünüyle reddeden, ileri gitmeye hazır bütün güçlerle kolkola yürümeyi hedefleyen bir Marksizm: yirmibirinci yüzyılın sosyalizmi ancak böyle bir anlayışla ayakta kalabilir.

Marx'ın adı gelecekte ya Lenin ve Trotskiy'in adlarıyla birlikte anılacaktır, ya da tarihin onurlu sayfalarına gömülecektir.

Lenin, Trotskiy ve parti[1]

NORMAN GERAS

Kökenler

Başlangıcından başlayacak olursak, Lenin **Ne Yapmalı?**'yı yazalı yetmiş beş yıl oluyor. RSDİP'in ikinci kongresi sırasında, bolşevikler ile menşevikler arasındaki tarihsel kopuşun gerçekleşmesi bundan ancak bir yıl sonra, 1903'tedir. Bu konuda Lenin **Bir Adım İleri İki Adım Geri** başlıklı bir başka çalışma yayınlamıştır ve bu iki yapıt leninist parti teorisinin özgün formülasyonunu içerir. Herkesin bildiği gibi, o dönemde, önde gelen iki başka devrimci, Rosa Luxemburg ve Lev Trotskiy Lenin'e karşı sert bir polemik başlattılar; Luxemburg **Rus Sosyal Demokrasisinin Örgütlenme Sorunları** başlıklı denemede, Trotskiy **Politik Görevlerimiz** adlı kitabında. 1918 yılında, katledilmesinin arifesinde, Rosa ile Lenin arasındaki -zaten abartılmış olan- ayrılıkların bazıları aşılmaya başlamış görünüyor. Trotskiy'e gelince, bu sorunla ilgili olarak yaklaşık on beş yıl boyunca, 1917'de Bolşevik Parti'ye katılıncaya dek , Lenin'e muhalefet etti. Sonradan, ölümüne dek leninist örgüt teorisinin devrimci özünün inançlı bir taraftarı oldu. Ama bu teoriyi savunurken -ve daha iyi savunabilmek için- stalinizmin zaferinin doğum belirtilerinden biri olan Lenin **kült**üne karşı çıkmak zorunda kaldı.

---

1) Bu metin, Dördüncü Enternasyonal'in Britanya seksiyonu IMG'nin (Enternasyonal Marksist Grup) örgütlediği Marksist Sempozyum sırasında, 11 Eylül 1977'de Londra'da yapılan bir konuşmanın kaleme alınmış halidir. Türkçe'ye, **Marxisme et parti, 1903-1917** (Cahiers d'Etude et e Recherche, No.14, Amsterdam, 1990) başlıklı derlemede yer alan Fransızca metinden Nesrin Tura tarafından çevrilmiştir

Lenin ve Trotskiy

Rus Devrim Tarihi'nde, tarihçi Trotskiy politik fail olarak kendisinden üçüncü şahısta söz ederken, "Lenin'e, gücünü ve önemini birçoklarından daha geç ama belki de daha tam olarak anladığı bir ustaya gider gibi gittiğini" yazıyor(2). Bazılarının inanabileceğinin tersine, ben burada Trotskiy bakımından küstahlık ya da kibir değil ama Lenin'in politik mirasıyla kendisinin ilişkisi üzerine düşünülmüş bir yargının söz konusu olduğunu düşünüyorum. Toparlayacak olursak, bu ilişki alışılagelenden daha dengelidir. Bir yandan, bir burjuva ideologlar, sosyal-demokratlar ve liberterler ordusu ve başkaları için, Lenin'in yapıtı, totaliter bir elitin iktidara doğru amansız yürüyüşünden başka bir şeyi temsil etmez. Öte yandan, stalinciler, maocular ve tüm bir kendisine leninist diyenler dizisi için, Lenin bir çeşit kadiri mutlak lider, nerdeyse Tanrıdır. Trotskiy için durum farklıdır. 1917'den başlayarak, leninist parti teorisi ve pratiğinin rus proletaryası ve uluslararası proletarya için kalıcı önemini her zaman tanımıştır ve bu temel bir kazanım oluşturmaktadır. Ama iki şeyi unutmamak gerekir: Her şeyden önce, geçmişi, Lenin'e geçmişteki muhalefeti nedeniyle, Trotskiy bolşevizmin bazı kökensel zaaf ve hatalarını, bu akımın her hangi bir başka yöneticisinden daha iyi anlıyordu; ayrıca, tanrı kültlerinin genel olarak bazı yerleşik otoriteleri güçlendirmeye yaradığının ve "büyük yönetici" mitinin iktidardakileri bir yanılmazlık hâlesiyle donatmayı hedeflediğinin bilincinde olarak, Lenin kültüne karşı şiddetli bir mücadeleye girişti. Bu iki nedene bağlı olarak, Trotskiy, Lenin'le bütünsel bir süreklilik çerçevesinde kalmakla birlikte,bir tür eleştirel mesafeyi koruyabildi.

Her türlü yanlış anlamayı engellemek için, Trotskiy'in her zaman her şeyi anlamış ve hiç yanılmamış bir kahraman olduğunu iddia etmediğimi belirteyim. Böyle bir şey kesinlikle söz konusu değil. Trotskiy, özellikle de Lenin kültü ile ilgili olarak, kendi hatalarını yaptı. Ama her şey iyice düşünüldüğünde, Lenin'le ve onun eylemiyle ilişkisinin ne kör düşmanlıktan ne de tanrılaştırmaktan kaynaklanmadığı görülür. Bu eleştirel bir süreklilik ve saygı ilişkisidir; Trotskiy'in yapıtından etkilenenlerin yanı sıra, onun kurduğu uluslararası harekete dahil olanlar için özel bir şansı - ve zorunluluğu- temsil eden bir ilişki: leninist örgüt teorisinin gerçek özünü, devrimci içeriğini anlama olanağı -**olanak** sözcüğünün altını çiziyorum çünkü başarı hiç bir zaman garanti değildir- ve dolayısıyla görevi. Eleştirel tahlil sayesinde, bu teoriyi konjonktürel hata ve kusurların, bolşevizmin tarihsel aşırılıklarının yanısıra, bürokratik ve otoriter, elitist ve sekter, propagandist ya da hatta oportünist tipte olsun, "leninizm" adı altında gizlenen bir sürü tek yanlı karikatür ve deformasyondan kurtarma olanağı

---

2) Trotskiy, **Histoire de la Révolution russe**, (Rus ddevrim Tarihi) Seuil, Paris, 1967, cilt 2: Ekim, s.329.

Burada, başlangıçta Lenin tarafından formüle edildiği biçimiyle teorinin temel ögelerinin neler olduğunu, genel bağlamlarına yerleştirerek kısaca hatırlatmakla başlayıp geliştirmeyi umduğum tema budur.

Bağlam

Her şeyden önce, Lenin az önce sözünü ettiğimiz yapıtları yazdığı sırada, Rusya'da devrimci işçi partisinin varolmadığını hatırlamamız gerekiyor. 1898 Mart'ında Minsk'te, 9 ya da 10 delegenin katılımıyla bir konferans yapılmıştı, ama hemen ardından katılımcıların çoğu tutuklandığı için bu girişimin devamı gelmemişti. O sıralarda sosyalist hareket, özellikle rus işçi sınıfıyla ilişki kurmaya henüz başlamış olan aydınları içeren yalıtılmış gruplardan oluşuyordu. Bu gruplar, bütünsel bir eşgüdümü olmayan yerel bir faaliyet yürütüyorlardı.Polis baskısı altında, gizlilik içinde çalışıyorlardı. Yöneticileri sürekli olarak tutuklanıyor ya da Sibirya'ya sürülüyorlardı, vb. Çok önemli bir nokta olarak, **Ne Yapmalı?**'nın özel bir ideolojik hedefe saldırdığını da hatırlamak gerekiyor: ekonomik ve sendikal mücadeleleri devrimci politik perspektiflerle ve günlük pratik görevleri -kolları sıvama olgusu denebilir- geniş bir sosyalist propaganda ve ajitasyonun gerekliliğiyle karşı karşıya getiren, ekonomizm adı altında tanınan akım. Ekonomizm, bu amaçla, işçi sınıfının kendiliğindenliğini bir tür ilke düzeyine çıkarttı; bunu kabaca, her halükârda işçilerin yaptıklarının bu olduğunu ve içeriksiz bir devrimci söylem içinde boğulmaktan kaçınmak için bunun desteklenmesi gerektiğini anlatarak yaptı.

Teori

Lenin'in bu eğilime yanıtı iyi bilinir. Her şeyden önce, teorinin önemiyle ilgili ünlü formüllerde israr ediyordu: "devrimci teori olmadan devrimci hareket olmaz", "yalnızca öncü bir teorinin [Lenin'e göre bu marksizmdir] kılavuzluk ettiği bir parti, öncü savaşçı rolünü yerine getirebilir"(3). Lenin Engels'in, sınıf mücadelesinin, yalnızca ekonomik ve politik değil, teorik biçimi de kapsayan üç "biçimi" ile ilgili geçmiş formülasyonlarına gönderme yapıyordu(4). Herkesin anlayabileceği bir dille, çağdaşlarımızın "kertelerin özgüllüğü" ya da "üst-yapının göreli özerkliği" gibi terimler kullanarak kavram düzeyine "yükselttikleri" basit şeyler anlatıyordu; işçi hareketinin politik savaşına yön vermek için bilgiye ve bilime **ihtiyaç** duyduğu, bunun da gökten düşmediği ama bazı ön koşulları gerektirdiği: teorik üretim, araştırma, ideolojik mücadele, çokbiçimli bir düşünceler savaşı. Teori karşısında darkafalı, entellektüel karşıtı bir tutum -"kendi işini yap, gerisine karışma"- sosyalist hareketi hatalı burjuva düşüncelerin et-

3) Lenin, "Oue faire?" (Ne Yapmalı?), **Qeuvres cholsles**, (Seçme Yapıtlar) cilt 1, ss. 130-131.

4) A.g.y., ss. 131-133.

kisi altına düşürerek onun yolunu şaşırtma riskini taşır. Kendimi yanlış ifade ediyorum. İşçi haraketi burjuva düşüncelerin etkisi altına "düşme" "risk"iyle karşı karşıya değildir. Aslında, her yerde, Marx tarafından çoktan formüle edilmiş olan varsayıma göre, her çağda, egemen düşünceler egemen sınıfın düşünceleridir. İşçi hareketi -az ya da çok derin bir biçimde- bu tür düşüncelerden etkilenecektir: tam da bu nedenle, teorik mücadele zorunludur.

Sendikal politika ve sosyalist politika

Sendikal politika ile sosyalist politika arasındaki ayrım Lenin'in bir başka kilit argümanıdır. Ekonomistlerin sendikalizme yükledikleri önem göz önüne alınarak söz konusu argüman bu biçim altında sunulmuştur. Ama acil, basit, kısmi taleplere dayanan her savaş için, kapitalist toplum çerçevesi içinde reformlar elde etmeyi hedefleyen her mücadele için geçerliliğini korumaktadır. Hiç kuşkusuz, sendikalizm ve reformlar için mücadele yaşamsal bir zorunluluktur ama gerçek bir sosyalist politika kendini yalnızca buna adamamalıdır -bu, sonuç olarak, kendi kendini sınırlamak, düşünceler savaşı alanını burjuvaziye terketmek anlamına gelir, çünkü bunun pratikte vardığı sonuç, işçilerin ihtiyaçlarının kapitalizm çerçevesi içinde karşılanabileceğine inanılmasına izin vermektir. Lenin'in bu soruna ilişkin temel argümanı, günlük, acil mücadeleleri sendikalizmden devrimci bilince ve dolayısıyla sosyalizme götürecek hiç bir otomatik dinamiğin varolmadığı düşüncesine dayanır. Şiddetli de olsa, ücret artışı ya da daha iyi yaşam koşulları için mücadelenin, şu ya da bu biçimde böyle bir bilinç yaratacağına inanmak "kendiliğindenci bir yanılsama"dır.

Aynı düşünceyi, Lenin'in yazdığından belki biraz farklı bir biçimde ifade edelim. Lenin'in sosyalist ya da devrimci bilinç olarak adlandırdığı şey, sektörel ya da kısmi bir bakış açısından kalkılarak, bu bakış açısı patronları karşısında bir grup işçininki ya da başka bir grubunki de olsa, kurulamaz. Peki, neden olmasın? Çünkü devrimci bilinç, tam olarak, **tüm** sınıf ilişkilerinin, bütün düzeylerde, (ekonomik, politik, kültürel, vb.) ve özellikle de devlet düzeyinde **bütünsel** bir kavranışına dayanır. Baskı ve sömürünün, ekonomik, politik, kültürel ya da başka bir alandaki her tezahürünü konu alan bütünlüklü bir propaganda ve ajitasyon çalışması, sonuç olarak sosyalist bir bilincin oluşturulmasının vazgeçilmez bir koşuludur. Lenin'in tipik devrimci örneğinin, sendika sekreterinden çok halk sözcüsü olduğunu söylemesinin nedeni de budur[5]. Yalnızca bu temel üzerinde devrimci bir politika yürütülebilir ve sosyalist bir bilinç tam olarak kurulabilir.

---

5) A.g.y., s. 174.

Kendiliğindenlik ve bilinç

Lenin'in **Ne Yapmalı?**'da geliştirdiği bütün bu kendiliğindenlik ve bilinç arasındaki ilişki sorunuyla ilgili argümantasyonun can alıcı noktasına geliyoruz. Ben kendi adıma, burada yalnızca parti teorisinin çekirdeğini değil, aynı zamanda, o dönemde yürütülen polemik bağlamında anlaşılabilir de olsa, bugün düzeltilmeyi hak eden iki tek yanlı tezi de karşımızda bulduğumuzu düşünüyorum. Dikkatimizi öncelikle bu tezlere yöneltelim. Bunlardan ilkine göre, "salt kendi olanaklarına dayanarak,işçi sınıfı ancak sendikal (trade-unioniste) bir bilince ulaşabilir" ve, belki daha da ısrarlı bir biçimde, "tek başına, kendiliğinden işçi hareketi yalnızca sendikalizmin tohumunu atabilir (ve bunu şaşmaz bir biçimde yapar)"(6). Bu savın o zamanki polemik çerçevesinde anlaşılabileceğini söyledim ve bir noktaya kadar, kapitalist toplumlar tarihinin uzun dönemleri boyunca geçerli olduğunu da ekliyorum, Ama söz konusu sav düzeltilmelidir çünkü ön devrimci ve devrimci olarak adlandırdığımız durumlar dolayısıyla, işçi sınıfının kendiliğinden hareketi saf sendikalizmin ötesine geçmektedir. İkinci tek yanlı tez, kanımca, Lenin'in, sosyalist bilincin işçi sınıfına **dışardan** verildiği yolundaki ünlü özdeyişe yüklediği anlamlardan birinde içerilmektedir. Bazen, sorun yaratacak hiç bir yanı olmadığını kanıtlamayı hedefleyen çok sofistike açıklamalara konu olan bu formülle ilgili herkesin kendine ait bir yorumu olduğunu biliyorum. Burada, yalnızca Lenin'in gerçekten yazmış olduklarını dikkate alıyorum. Aslında, Lenin bu formülü iki farklı biçimde kullanıyordu. Bazen, Kautsky'den alıntı yaparak, sosyalist bilincin, burjuva entelijansiyasının üyeleri tarafından, "proletaryanın sınıf mücadelesine dışardan getirilen bir öge (**von Aussen hineingetragenes**) olduğunu anlatıyordu(7). Bu yorumun tek yanlı olduğunu düşünüyorum. "Dışardan" ve "içerden" aslında şu biçimde anlaşılmalı: "İçerisi" proletaryanın sınıf mücadelesi iken, "dışarısı" sosyalist bilinci taşıyan burjuva entelijansiyasıdır. Bu düşünce bana yanlış görünüyor. Kuşkusuz, söz konusu olan, bir kez daha teorinin önemini vurgulamaktır. Ama bu bize, **hangi** burjuva entelijansiyasının, sosyalist bilinci **hangi** koşullarda, **hangi** hareketin bileşeni olarak geliştirdiğini söylemiyor. "Dışardan" formülü bu anlamda yanlıştır ve düzeltilmelidir.

Bununla birlikte, Lenin'de, bu proleter sosyalist bilincin dışardan taşınması düşüncesiyle ilgili bir başka -en önemli- anlayış daha var. Bence leninist parti teorisinin çekirdeğini bu anlayış içeriyor. Şu alıntının söz konusu anlayışı özetlediğini sanıyorum: "bütün 'ekonomistler'in en önemli hataları, işçilerin politik sınıf bilincinin, denebilir ki, ekonomik mü-

---

6) A.g.y., ss. 135, 186. "Trade-unioniste" "sendikalist" demektir.

7) A.g.y., s. 141. Şunları da ekliyordu: "Rusya'da, sosyal-demokrasinin teorik doktrini, işçi hareketinin kendiliğinden gelişmesinden tamamen bağımsız bir biçimde ortaya çıkmıştır; devrimci sosyalist entellektüellerin düşüncelerindeki gelişmenin doğal, kaçınılmaz bir sonucu olmuştur" (s.135).

adelelerinin içerisinden geliştirilebilecek bir inancında [yatmaktadır] ...Politik bilinç işçiye ancak dışardan, yani ekonomik mücadelenin **dışından**, işçilerle patronlar arasındaki ilişkiler alanının **dışından** taşınabilir. Bu bilginin alınabileceği tek alan, nüfusun tüm sınıf ve kategorilerinin devletle ve hükümetle ilişkileri alanı, bütün sınıfların kendi aralarındaki ilişkiler alanıdır"(8). Bu pasajda artık "içerisi" ve "dışarısı" sosyolojik kategorilere, işçilere ve sosyalist bilincin taşıyıcısı olarak burjuva entellektüellere göndermede bulunmamaktadır.Söz konusu sözcükler öncelikle parçaya ve bütüne gönderme yapmaktadır. Sosyalist bilinç mücadelenin özel bir alanında oluşmaz. Hiç bir mücadele, kendi başına, otomatik olarak sosyalist bilince götürmez. Bu bilinç ancak tüm sınıflar arasındaki ilişkilerin bütünsel kavranışından doğabilir.

Bu pasaj benim için leninist örgüt teorisinin merkezi tezini içermektedir çünkü, tek sözcükle, bu teori, partinin, politik merkezileştirmenin vazgeçilmez aracı olduğunu iddia eder. Partinin olmaması durumunda, nüfusun farklı katmanlarının parçalanmış mücadeleleri, sektörel deneyimleri, kısmi bakış açıları, burjuva devlet dolayımıyla kendi merkezileştirme ve savaş organlarına sahip olan kapitalist toplum karşısında muzaffer bir devrimci atılım içinde eriyemez.

Merkezileşmenin politik kertesi, parti, kısmi mücadelelerin birleşmesini, devletle nihai bir çatışma amacıyla bir araya toplanmasını sağlar. **Bütünlüklü** bir teori ve programla birlikte bir parti, büyük bir çeşitlilik gösteren mücadelelerin birleşmesi için vazgeçilmez önem taşır.

Örgüt

O dönemde Lenin'in üzerinde çalıştığı konuyu bitirmek için, terimin en dar anlamıyla örgütlenme sorunlarıyla ilgili bir kaç söz ekleyelim. Bana öyle geliyor ki, burada da aynı şekilde, merkezi bir noktayı daha koşullara bağlı sorunlardan ayırt etmek gerekiyor -bir parti üyesinin tanımı konusunda Martov'la çıkan çatışmayı açıklayan ve bolşeviklerle menşevikler arasındaki kopuşun habercisi olan bir merkezi nokta. Lenin için parti, rastlantısal sempatizanlardan oluşan biçimsiz ve gevşek bir yapı değildir. Bir militan, bir "kadro" partisidir; bir başka deyişle, amacı, sınıf bilincinin mevcut düzeyinde basitçe erimek değil, bilinçli bir proleter öncü grubu oluşturmaktır. Ama Lenin'in yazıları başka örgütsel sorunları da -örneğin, **profesyonel** devrimci kavramı ya da gizlilik sorunu ve demokratik prosedürlerin sınırlandırılması gibi-, hepsi de Lenin tarafından politik baskıya karşı koyma zorunluluğuyla gerekçelendirilen sorunları da ele alıyordu. Şimdilik, burada da polemiğe bağlı abartmalar olduğunu belirtmekle yetiniyorum; bu noktaya tekrar döneceğim.

---

8) A.g.y., s. 173.

Rosa Luxemburg ve genç Trotskiy

İkincil yanları bir kenara bırakacak olursak, Luxemburg ve Trotskiy'in eleştirileri neyi içeriyordu? Luxemburg gibi konuşacak olursak, Lenin'in varsayılan "blankizm"ini ya da Trotskiy'e göre, Lenin'in varsayılan "ikameciliği"ni. Başka türlü söyleyecek olursak, bu noktada hemfikir oldukları menşevikler ve o zamandan bu yana başka bir çokları gibi, Luxemburg ve Trotskiy Lenin'i, proleter kitlelerin mücadelesini, işçi sınıfının **öz-kurtuluşunu**, kendi kendini atamış bir elitin eylemiyle ikame etmek istemekle suçluyorlardı. Bu suçlamada haklı bir yan var mıydı? Hayır. Luxemburg ve Trotskiy elitizmi reddederken, sosyal-demokrat bir örgütlenme modelini (terimin kökensel değil bugünkü anlamıyla) bir öncü partiye tercih ederek, gerçekte proletaryanın öncü partisinin zorunluluğunu reddetmiş oluyorlardı. Yokluğunda, dönemsel olarak ortaya çıkan devrimci durumların -Ekim devriminin olumlu ve başka bir çoğunun da olumsuz bir biçimde gösterdiği gibi- muzaffer devrimlere dönüşemediği örgüt tipini reddediyorlardı.

Şimdi Lenin'e karşı bazı eleştiriler getirmeyi düşündüğüm için ve yanlış anlaşılma riskini önlemek amacıyla, onun temel tarihsel değerinin tam da burada ortaya çıktığını vurgulamak istiyorum: böyle bir parti için dişiyle tırnağıyla savaşmış olmak. Bu, o dönem boyunca Lenin'in yapıtının saf bir doğrular derlemesi olduğu, Luxemburg ve Trotskiy'in eleştirilerinin çöpe atılması gerektiği anlamına gelir mi (örneğin, Trotskist hareketin hâlâ çok ilginç bir kitap olma özelliğini koruyan **Politik Görevlerimiz**'i hiç bir zaman yeniden yayınlamaması bana bir kayıp gibi görünüyor)? Bundan, yalnızca Lenin'in yapıtının okunmaya değer olduğu sonucunu mu çıkarmak gerekir? Sanmıyorum. Doğru ile yanlışın diyalektiği, eğer kendimi böyle ifade edebilmem mümkünse, bundan biraz daha karmaşık.

Bürokratikleşme

Bu, her şeyden önce, yeterince açık bir nedenle böyle: bazı noktalarda tamamen yanılırken, başkalarında, hatta en önemlilerinde, haklı olmak mümkündür. Örnek olarak, işçi hareketlerinin bürokratikleşmesi denilen şu devasa sorunu ele alalım. O dönemde, bu konuda hiç kimse yetkin bir anlayışa sahip değildi ve bize böyle bir anlayışı sunma şerefi, 1920-1930 yıllarında stalinizmle mücadele halindeki Trotskiy'e düşer. Vurgunun her zaman merkezileşmiş bir partinin zorunluluğunda olduğu 1914 öncesi Lenin'de, bu sorunun, yani örgütsel bir aygıtın özerkliğinin yarattığı tehlikeyle, bu aygıtın kendisini kendi çıkarlarını savunmaya adaması ve tutucu bir atalet tavrı geliştirmesi tehlikesiyle ilgili sorunun kavranışına dair en ufak bir ögeye bile rastlanmaz. Buna karşılık, Trotskiy ve Rosa'nın savaş-öncesi yazılarında bu tür ögeler **vardır**. Bu sorunların işçi hareketi tarihinde kazandıkları önemi göz önüne alarak, **bugün** daha yetkin ve

daha olgun bir leninist örgüt teorisi olarak düşünebileceğimiz şeye yaptıkları katkıyı tanıyarak, bu iki devrimci düşünürün hakkını teslim etmemiz gerekir..

Kitlelerin kendiliğindenliği

Bununla birlikte, doğru ve yanlışın tarihsel "diyalektiği" olarak adlandırdığım şeyin daha hassas bir yanı var. Kitlelerin kendiliğindenliği temasına geri dönerek bunu ele almaya çalışacağım. Trotskiy ve Luxemburg -bir kez daha vurguluyorum- Lenin'in merkezi politik projesine muhalefet ederken yanılıyorlardı. Ama bizzat bu yanlışın içinde, kendiliğindenliğin ancak sendikalizme varabileceği, bilincin ancak burjuva enhtellektüeller tarafından taşınabileceği düşüncelerini içeren ve yukarıda tek yanlı olarak tanımladığım, kendiliğindenlik ve bilince ilişkin formülasyonları -Trotskiy açıkça, Rosa daha örtük bir biçimde- eleştirdiler. Bu özgül eleştirilerde yanılıyorlar mıydı? Eğer öyleyse, sonunda **Ne Yapmalı?**'nın tek yanlı niteliğini kabul ettiğine göre, Lenin de mi yanılıyordu [9]? İşçi sınıfından "içgüdüsel biçimde" ve "kendiliğinden" sosyaldemokrat (yani, dönemin dilinde sosyalist) olarak söz ettiğine[10] ve aşağıdaki cümleleri yazdığına göre, 1905'de Lenin haksız mıydı? "Proletaryanın en küçük bir hareketi bile, başlangıçta ne kadar mütevazi olursa olsun, kendisini doğuran vesile ne kadar önemsiz olursa olsun, acil hedeflerini aşma ve tüm bir eski rejimin amansız yıkıcısına dönüşme tehdidini taşır. Proleter hareket, bu sınıfın kapitalizm koşullarındaki temel özellikleri nedeniyle, **her şey** için, sömürü ve köleliğin tüm karanlık güçleri karşısında tam bir zafer için, çetin bir mücadeleye dönüşme yönünde kesin bir eğilim taşır[11]. -işte sınırsız "kendiliğindencilik" olarak tanımlanabilecek bir pasaj.

O halde Lenin haksız mıydı? Hayır, çünkü onun kilit bir düşünceyi berraklaştırabilmesini sağlayan 1905 deneyimidir. Bu düşünceye göre, devrimin zafere ulaşması için, proleter bir öncünün bir araya toplanması, eğitilmesi ve sınanmasıyla ilgili (yaşamsal) zorunluluğun ötesinde bir başka şey daha gerekiyordu: **kendiliğinden**, en azından devrimci örgüt karşısında kendiliğinden, geniş mücadelelerin patlaması olmaksızın olanaksız olan kitlelerin fethedilmesi. Lenin'in 1905 öncesinde bunun hiç bilincinde olmadığını söylemiyorum. Yalnızca, bu düşüncenin kendisini o anda çok güçlü bir biçimde dayattığını söylüyorum. Kuşkusuz, belli bir açıdan, hiç bir şey hiç bir zaman kendiliğinden değildir. Ama devrimci örgütün neyi ne kadar yapabileceği, olayı denetleme kapasitesi göz önüne alınacak olursa, büyük halk mücadelelerinin titizlikle planlanıp yönetilemeyeceği görülür. Oysa, ancak bu türden, salt sendikalizmin çer-

9) Lenin, "En douze ans" (12 Yıl) derlemesine önsöz, **Oeuvres**, cilt 13, ss. 101-110.

10) A.g.y., "De la Réorganisation du parti", (Partinin Yeniden Örgütlenmesi Üzerine) cilt 10, s. 24.

11) A.g.y., "Sophismes politiques", cilt 8, s. 428.

çevesini büyük ölçüde aşan geniş çaplı ve kendiliğinden seferberlikler yoluyla kitleler kazanılabilir -ikili iktidar kurumları doğabilir, devrim zafere ulaşabilir. Bu tahlil, Lenin'in başka tür durumlarda kendiliğindenlikle ilgili söylediklerini tamamlar. Luxemburg ve Trotskiy, Lenin'e karşı yanlışları içinde, bazı şeyleri ondan önce daha az anlamış değillerdi. Bir kez daha, haklarını teslim etmemiz gerekir.

"Çubuğu bükme" sanatı üzerine

Bir anlamda "çubuğu bükme" sanatı diye adlandırılabilecek şeyle ilgili olarak, bu konuda ortaya atmak istediğim temel bir noktaya geliyoruz. Tony Cliff'in zaten yapmış olduğu gibi (başka bir çok bakımdan son derece yararlı olan kitabında)[12], bazıları Lenin'in bu sorunla ilgili olarak, aslında hiç bir noktada haksız olmadığını, sadece "çubuğu" bir yöne doğru "bükme" -daha etkileyici olması için argümanı abartma- eğiliminde olduğunu söyleyeceklerdir. Bu imgenin kökeni, Lenin'in, rus partisinin bölünmesi etrafında yürütülen sert polemikler konusunda yaptığı bir açıklamada bulunabilir: "ekonomistler" çubuğu bir yönde bükmüşlerdi, düzeltmek için diğer yönde bükmek gerekiyordu (başka bir deyişle, Lenin yazılarında polemikten kaynaklanan abartmaların varlığını kabul ediyordu). Bunun sonucu olarak, örgütlenmenin, teorinin, vb. rolünde ısrar etmek gerektiği zaman, polemik "çubuğu"nu kendiliğindenciliğe karşı "bükmeliydi". Kitlelerin kendiliğinden mücadelelerinin rolünde ısrar etmek gerektiğinde ise "çubuğu" bir başka yönde "bükmeliydi". Bu bakış açısına göre, Lenin hiç bir zaman gerçek hatalara düşmeden bu şekilde hareket etmekle basitçe yetinebilirdi.

Bu iddiada bir parça doğruluk olduğunu kabul ederek başlayalım. Bir kitapçıkta, tartışmada ya da açıklamada olsun, politik mücadelenin yürütüldüğü dil hiç bir zaman -kendi payına bir olumluluk taşıyan- akademik bir araştırmanın dili olamaz. Daha önce sözünü ettiğimiz tarihsel doğru ile yanlış diyalektiği ile ilişkisiz olmayan politik mücadelenin diyalektiği aynı gerekliliklere sahip değildir. Basitleştirmeler ve belli bir tek yanlı nitelik kaçınılmazdır çünkü bunlar günün görevini ve anlaşmazlıklarını ifade ederler. Lenin'in yapıtının bu tür çizgiler taşımamasının söz konusu olamayacağını söylemek doğrudur. Ama yine de bazı ögeleri akıldan çıkarmamak gerekiyor.

Her şeyden önce, bu bakış açısını hiç bir kayıt koymadan kabul etsek bile, söylemek istediğim şey esas olarak geçerliliğini koruyor.Aslında, tam da bu nedenlerle her yapıt -burada, genelde haklı olan Lenin'in yapıtı- basitleştirmelerden ibaret olan şeylerle, tam anlamıyla yanlış denebilecek şeyleri birbirinden ayırt edecek biçimde okunmalıdır. Ve bunun tersi de doğrudur: Haksız olan kişilerin yazıları da, aynı zamanda derinlikli bir

12) Tony Cliff, **Lenin**, Pluto Press, Londra, 1975, cilt I, s. 67 (yeni basımı Bookmarks, Londra, 1989).

tahlil içerip içermediklerini anlamak için ciddi bir biçimde ele alınmalıdır. Bu nedenle argümanım doğrulanmış oluyor. İkinci olarak, bir yöne "bükülmüş çubuk"tan söz edildiğinde, yapılan şey genellikle geriye dönük bilgelikten ibarettir. Dolayısıyla, **Ne Yapmalı?** Lenin'in 1905'de yazmış oldukları bellekte tutularak okunmalıdır. Ama, açıktır ki Lenin'in 1905'deki eleştirmenleri onun iki yıl sonra ne söyleyeceğini bilemezlerdi! Ancak o anda, 1902-1903'de yazdıklarını tartışabilirler ve kendilerine yanlış ya da abartılı görünen şeylere karşılık verebilirlerdi. Bunu unutmamak gerekiyor. İçüncü olarak, "çubuğu bükme"nin zorunlu olduğunu kabul etmek bir şeydir; polemiğin gereklerinin her şeyi haklı çıkardığını düşünmek başka şeydir. Böyle özürcü bir tavırda, şu türden dahi yönetici miti yeniden karşımıza çıkar: "kuşkusuz, Lenin 1902'de olayları basitleştiriyordu, ama 1905'de, öğrencilerinin yanlışlarını düzeltmeye hazırdı; öyleyse kaygılanmak gereksiz, sonuç olarak Lenin her şeyi anlamıştı." Ne var ki, her şeyin her zaman bu biçimde geçmediği ve bu bakış tarzının tehlikesiz olmadığı iyi biliniyor.

Ne Yapmalı?'da, Lenin, örneğin, örgütsel anlayışlarının demokratik prosedürlere tamamen uymadığını düşünenlere yanıt vermeye çalışıyor. Lenin ne söylüyor? Bu tür prosedürlerin en azından iki şeyi gerektirdiğini: "tam açıklık" (saydamlık) ve örgütün "tüm kademeleri için seçim". O halde , önem bakımından eşitsiz iki argüman öne sürmüş oluyor. Öncelikle, çarlık rejimi altında böyle hareket etmenin mümkün olup olmadığını soruyor. Hayır yanıtını veriyor çünkü bu, polisin işini kolaylaştırmaktan başka bir şeye yaramaz. Dolayısıyla, başlıca argümanı, günün koşullarına bağlı bir gerekçe. İç demokrasi ilkesini kesinlikle tartışma konusu yapmayan, gizliliğin gerekleri. Bununla birlikte, Lenin ikincil düzeyde bir argüman daha sunuyor; buna göre, " 'demokratizm'den daha fazla bir şey" getiren başka işleyiş mekanizmaları da vardı: kesin gizlilik, üyelerin sağlam tercihi, yoldaşlar arası güven, en büyük adanmışlık[13]. Burada, Lenin'in "çubuğu büktüğü" açıktır. Peki bu, böyle davranmayı haklı gösterir mi? Hayır, çünkü bu, bazı durumlarda, iç demokrasi ilkesine uygun bir ikame bulmanın mümkün olduğu inancına izin verir. Bu nedenle, Lenin'in temel argümantasyonu tartışma konusu değilse bile, polemiğe bağlı, haklılığı gösterilmemiş bir abartma konusunda yapmamız gereken şeyler olduğunu düşünüyorum.

Bütün bunlar hangi konuda tehlikeler içeriyordu? 1905 devrimine geri dönelim. Lenin, kendisine gönüllü yeni üyeler olarak görünen, mücadele içindeki çok sayıda işçiyi devşirerek partiyi açmayı, büyük ölçüde genişletmeyi diliyordu. O zaman, kendisini "demokrasicilik oynamak" istemekle suçlayan, **Ne Yapmalı?** okuyarak eğitilmiş bolşevik kadroları,"komite adamları"nı karşısında buldu. Öte yandan, aynı yıl, sorumlu düzeyde çok sayıda bolşevik, kendiliğinden "parti dışı" kurumların, sovyetlerin ortaya çıkışına sekter bir biçimde yanıt verdi. Bu iki örneğin, daha önceki dönemin tek yanlı formülasyonları ile hiç bir ortak noktası ol-

13) Lenin, "Que faire?", **Oeuvres cholsies**, cilt 1, s. 218-221.

madığını düşünebiliyor musunuz? Daha önemli ve daha trajik olanı, stalinciler bu formüllerin bazılarını bildiğiniz cinayetleri ve iğrençlikleri örtmek için kullandılar. **Hiç bir** biçimde, Lenin'in yapıtının bir stalinizm tohumu içerdiğini söylemiyorum. Sadece bugün, 1977'de, kendimize artık "bükülmüş çubuk" pratiğini yüceltme iznini tanıyamayacağımızı söylüyorum. Kayıtlar koymak gerekiyor: her parti, hizip ya da eğilim mücadelesinin polemikten kaynaklanan basitleştirmeler içerdiği doğrudur, ama bazı sınırları aşmamak konusunda dikkatli olmak gerekir.

Olgunluk döneminde Trotskiy

Bu durumda, yaşını almış, olgunluk döneminin Trotskiy'i için ne denebilir. Leninist örgüt teori ve pratiğinin hem savunulması hem de uygulanması, Trotskiy'in yaşamının, Lenin'in bu alandaki **eşsiz** tarihsel değeri olarak adlandırdığım şeyin tanınması temeline dayanan politik eyleminin, merkezi ögesini oluşturdu. Trotskiy, her defasında, devrim öncesindeki ciddi değerlendirme hatalarını kabul etmekle birlikte, ölümüne dek, **Ne Yapmalı?**'daki bazı argümanların hatalı niteliğine atıfta bulunmaya devam etti. Bu sık rastlanan bir tavır değildir: kendi hatalarını kabul etmekle birlikte, bu yapıtın her cümlesini -özellikle de kendiliğindenlik ve bilinç konusundaki bazı formülleri- hiç bir kayıt koymadan kabul ediyor da değildi. Aynı biçimde, **Politik Görevlerimiz**'i de, bu kitap temelde yanlış ve Lenin karşısında yersiz ve haksız olduğu halde, tamamen yadsımadı. Aslında, bu kitabın, dönemin bazı bolşevik "komite adamları"nın zihniyetini derinlikli bir biçimde aydınlattığını düşünmeye devam ediyordu[14]. Üstelik, Trotskiy'in 1923'den sonra oynadığı rolün, devrimci dönem boyunca gösterdiği zihinsel bağımsızlıkla ilişkisiz olmadığını düşünüyorum: Lenin'e -parti konusunda olduğu gibi, tarihin haklılığını ortaya çıkardığı başka sorunlarda da- muhalefet etme cesaretini gösterebilen, kuşağının en prestijli kadrosuydu. Bu cesaret ve zihinsel bağımsızlık, 1917 öncesinde aykırı durmuş olsa da, Lenin'in ölümünden sonra, ortak yönetimleri altında bolşeviklerin işledikleri hataları tanıyanın Trotskiy olmasını bence açıklıyor: iç savaşın sonunda, parti içindeki hiziplerin ve Sovyetlerdeki yasal muhalefetin yasaklanması sovyet demokrasisinin can çekişmesinde, ikincil olmakla birlikte bir rol oynamış olan hatalar.

Bir bütün olarak işçi hareketi içinde olduğu kadar, devrimci örgüt içinde de proleter demokrasisi sorununda Trokskiy **hiç kimseden aşağı kalmaz**. Trokskiy'nin bolşevizme 1917 öncesindeki muhalefetinin ve daha sonra Lenin kültüne karşı çıkışının, sosyalist hareket içinde demokrasi sorunuyla ilgili daha tamamlanmış bir teorinin temellerini attığı daha sonraki politik evrimine katkıda bulunduğundan gerçekten eminim.

---

14) Trotskiy, **Stalin**, cilt 1, ss. 123-124 ve 130.

Eğilimler ve hizipler

Sözlerimi bu soruna değinerek bitirmek istiyorum. Şu ana dek, partinin, çeşitli mücadelelerin merkezileştirilmesindeki birleştirici politik rolü üzerinde durdum. Ama en zengin iç demokrasi de leninist örgüt teorisinin yaşamsal bir ögesidir. Neden? Belki biraz fazla bilgiççe bir formülle, doğrunun ve yanlışın diyalektiği olarak adlandırdığım şeye dönelim. Demokrasi vazgeçilmezdir çünkü, stalinci formasyona ait el kitaplarının ve maocu fantezilerin dışında, yanılmaz büyük yöneticiler yoktur. Düşüncelerin mücadelesi, safların şiddetli ve çetin karşılaşması olmaksızın doğru yanıtlar bulunamaz. Burada artık basit bir trotskist nakaratın söz konusu olmadığını göstermek için Lenin'e başvuralım: "temel nüanslar tamamen aydınlatılmadıkça, farklı eğilimler arasında açık bir mücadele yürütülmedikçe, **kitleler**, partinin şu militanının ya da bu örgütünün izlediği çizgi konusunda bilgilendirilmedikçe, kitle partisi, sınıf partisi var olamaz. Bunlar olmadan, bu ismi hakeden bir parti oluşturulamaz"(15). Bolşevik partinin tarihi -gerçek işleyişi bakımından- bu konuda örnek oluşturur. Bu tarih çeşitli gruplaşma ve eğilimler arasındaki mücadelelerle damgalanmıştır; ve yalnızca sakin dönemler boyunca değil, Brest Litovsk anlaşması gibi devrim açısından ölüm kalım meselesi olan sorunlar için de aynı şey söz konusudur(16). Bolşevik Parti'nin "politikanın yaşamsal sorunları üzerine, her hangi bir başka partide ender görülebilecek bir özgür ve açık tartışma" yaşadığını yazan, coşkusuna kapılmış bir Dördüncü Enternasyonal militanı değil, E. Carr gibi çok titiz bir tarihçidir(17).

Sonuç yerine

Konuyu başladığımız yerde bitirmek için, Trotskiy'in yapıtından etkilenen herkesin, işçi sınıfının öz-kurtuluşu için **yaşamsal** bir kazanım olan leninist örgüt teorisinin özünü savunma fırsatına ve görevine sahip olduğunu yeniden öne sürmek istiyorum. Aynı anda, hem Lenin'in iktidardan başka özlemi olmayan ilkesiz bir diktatör olarak sunulmasını, hem de Lenin karşısında her türlü özürcü tavrı ve kültü küçümseyerek reddetmemiz gerekir.

Bu konuşmanın başında, Lenin konusunda iki büyük ideolojik ve politik tavırdan söz ettim: özürcü Lenin kültünün başını çeken tavır ve onu totaliter bir diktatör olarak ifşa eden tavır. Bugün dikkatle incelenmeyi hakeden ve bir "etiket" yapıştırmayı reddettiğim bir üçüncü tavır var. Leninist örgüt teorisini her zaman açıkça reddetmeden, onu "aşmak" isteyen

---

15) Lenin, "Et les juges, que sont-ils?" **Oeuvres**, cilt 13, ss.166-167. Aynı zamanda, bkz. 21 Kasım 1920 tarihli söylevi, **Oeuvres**, cilt 31, s. 444.

16) Almanya ile Brest Litovsk anlaşması 1918 yılında imzalandı. Bu anlaşma barışı çok ağır toprak ödünleri ve özellikle de ekonomik ödünler pahasına sağlıyordu.

17) E. H. Carr, **La Révolution bolchevique**. (Bolşevik Devrimi)(La formation de l'URSS [SSCB'nin Formasyonu]), Editions de Minuit, Paris, 1970, s.191.

bir tavır. Bu "aşma" nın gerçekte neye dayandığı, kesin niteliği, genellikle gizemli bir belirsizlik içinde bırakılmaktadır. Ralph Miliband, fransız Louis Althusser ya da ingiliz Gerry Leversha gibi yazarlar, leninist öncü parti modelinin "ötesine" geçme zorunluluğundan söz ediyorlar. Ama somut işleyiş mekanizmaları, yapılar, eğilim hakkı gibi haklar, ya da bu hak pek de tanınmadan gerçek tartışmalar örgütlemenin biçimi konusunda genellikle -eğer hiç bir şey değilse- pek az şey söylüyorlar. Dolayısıyla, bugün onların önerilerini tartışmak zor. "Aşma" her hangi bir yere götürecekmiş gibi görünmüyor(18).

18) Bu metnin, Miliband, Althusser ve Leversha'nın 1977'deki konumlarını içeren ve bugün anlaşılabilir olabilmesi için bağlamına yerleştirilmesi gereken son üç paragrafını burada yayınlamıyoruz.

Devrimci örgüt üzerine Lenin-Rosa Luxemburg tartışması(1904 ve devamı) *

PAUL LE BLANC

Rosa Luxemburg ve Lenin XX.yüzyıl devrimci marksist hareketinin en iyi bilinen temsilcilerinden ikisidir. Rus sosyalizminin sol kanadının en önemli önderlerinden olan Lenin 1903'te Rus Sosyal Demokrat İşçi Partisi'nin (POSDR) Bolşevik (Çoğunluk) hizbini kurdu. 1912'de, bu hizipten, beş yıl sonra dünyanın ilk sosyalist devrimini zafere götürecek olan bağımsız bir devrimci işçi partisi doğdu. Aynı dönemde, Luxemburg sol sosyalist akımın Almanya ve Polonya'daki merkezî şahsiyetlerinden biriydi. Bütün devrimcilik yaşamı boyunca Rosa, Polonya ve Litvanya Krallığı Sosyal Demokrat Partisi'ne (SDKPiL) bağlı kaldı. Sürgündeyken, güçlü Alman Sosyal Demokrat Partisi'nin parlak bir siması haline geldi. Almanya'da işçi hareketini etkisi altına almakta olan revizyonist teori ve reformist pratiğin en ünlü eleştiricisi oldu. Lenin gibi o da emperyalizmin aydınlatıcı bir tahlilini yaptı ve Birinci Dünya Savaşı'na uzlaşmaz bir biçimde karşı çıktı. Alman Komünist Partisi'nin kuruluşuna katıldıktan kısa bir süre sonra, 1919'daki ölü doğmuş ayaklanma sırasında Karl Liebknecht ile birlikte öldürüldü[1].

---

*"Lénine et Rosa Luxemburg sur l'organisation révolutionnaire (le débat de 1904 et ses suites)" (**Marxisme et parti,1903-1917**. Cahiers de l'étude et de recherche, Amsterdam No.14, 1990 içinde) adlı makaleden Türkçeye çeviren Gülnur Savran.

Buna karşın, Rosa'ya gösterilen ilgi esas olarak, 1904'te Lenin'in devrimci örgüt konusundaki düşüncelerine yönelttiği eleştiride yoğunlaşmıştır. Geçerlikteki yorumlara göre, Luxemburg'un eleştirisi "Lenin'in anlayışında içkin olan bürokratikleşme eğilimlerini açığa çıkarmıştır; bu anlayışta, örgüt bütün bireysel girişimleri zorunlu olarak boğmalıdır" Bu, eski bir Alman komünist olan Franz Borkenau'nun, gerici düşüncenin klasiklerinden biri haline gelmiş olan **World Communism** (1938) (Dünya Komünizmi) adlı yapıtında ileri sürdüğü bakış açısıdır. "Lenin, proleter devrimine inanacağına, bütün umutlarını kendi yönetimi altında merkezileşmiş olan bir gruba bağlarken", diye açıklar Borkenau, "Rosa Luxemburg tek başına, proletaryaya güvenmeye devam ediyordu... Kitleler 'yanılmaz' bir merkezî komite tarafından yönetilmemeliydi. Kendi deneyimlerinden, kendi hatalarından dersler çıkarmalıydılar. Devrim, onların siyasal bilinçlerinin gelişmesinin ürünü olmalıydı. O, tek kelimeyle, proleter kitlelerin kendiliğinden eylemlerine güveniyordu"(2).

Bu yorum çok geniş bir siyasal yelpaze içinde benimsendi: antikomünizm ve soğuk savaş çığırtkanları arasında, reformist ve ılımlı sosyalistler arasında ve giderek kendilerini devrimci anti-kapitalistler olarak görenler arasında. Oysa bu, sadece Lenin'in değil Rosa Luxemburg'un da siyasetini çarpıtan bir mitostur: Bu yorum, Rosa'nın Lenin'in düşüncesine yönelttiği eleştirinin en derinlikli yanlarının bile açıkça görülmesine izin vermez. Şayet bu iki devrimcinin ve, daha da özel olarak onların sosyalizm davası yolunda etkin bir mücadele vermek için nasıl örgütlenilmesi gerektiğine ilişkin düşüncelerinin, gerçekten anlaşılması isteniyorsa, bu yanlış ve romanlaştırılmış bakışaçısından kurtulmak gerekir.

Rosa Luxemburg ve Polonya Hareketi

Luxemburg'un, özellikle 1903-1913 arasında, Polonya devrimci hareketi içinde oynadığı role yakından bakacak olursak -ki bu nadiren yapılır-, onun örgütsel merkeziyetçiliğe muhalefeti hakkındaki en yaygın genel düşünceler konusunda hemen kuşkular belirecektir. Rusya'da olduğu gibi, ama Almanya'dan farklı olarak, Polonya'da devrimciler yeraltında çalışmak zorundaydılar. Orada, Rosa'nın militanlığını yaptığı örgüt, Luxemburgculuğa şu sıralarda atfedilen liberterlik anlamında hiç de "Lu-

1) Lenin'in biyografisi için şu yapıtlara bakınız: Leon Trotskiy; **The Young Lenin** (Genç Lenin), Doubleday and Co., Garden City, 1972; N.K.Krupskaya, **Reminiscences of Lenin** (Lenin'den Anılar), International Publishers, New york, 1970; Moshe Lewin, **Le dernier combat de Lénine** (Lenin'in Son Savaşı), Ed. de Minuit, Paris, 1963. **Rosa Luxemburg**'un en iyi siyasal biyografisi her zaman için Paul Frölich'in Rosa Luxemburg'udur (Maspero, Paris, 1965); ancak ayrıca bkz. Norman Geras, **The Legacy of Rosa Luxemburg** (Rosa Luxemburg'un Mirası), Verso, Londra, 1983.

2) Franz Borkenau, **World Revolution** (Dünya Devrimi), Michigan University Press, Ann Arbor, 1962, s.45 ve s.141.

xemburgcu" değildi. "Onun önderliğini yaptığı SDKPiL, Lenin'in Bolşevik Partisi'nin olmadığı kadar merkezileşmiş ve parti çizgisinden uzaklaşan üyelere karşı hoşgörüden yoksundu", diyordu Max Schachtmann 1938'de. Eski anarşist Max Nomad'ın çok daha güçlü bir vurgu taşıyan yargısı ise şu: "Kendi partisi olan Polonya marksist partisinin bazı önderlerini, onun düşüncelerinden ayrıldıklarını göstermeye cesaret ettiklerinde, (bu muhaliflerin örgütün yeraltı üyelerinin çoğunluğunu temsil ettikleri bilindiği halde) acımasızca partiden ihraç etmişti; işte onlar da Rosa'dan nefret ediyorlardı". Daha yakınlarda, Belçikalı trotskist önder Ernest Mandel şöyle dedi: "Gerçekte, Lenin'i eleştirdiği sırada, Rosa Polonya'da merkezileşmiş (neredeyse aşırı-merkezileşmiş) bir illegal parti inşa etmekte ve azınlıklara karşı, (şayet daha çok değilse) Lenin kadar `ateşli' bir hizip mücadelesi vermekteydi. Lenin ile Rosa Luxemburg arasında örgüt konusundaki tartışma tahlil edilirken bu çoğunlukla unutulur; bu sorun daha dikkatli bir biçimde incelenmeyi hak etmektedir"(3).

Peter Nettl Luxemburg biyografisinde burada sözünü ettiğimiz olayları ele almıştır. Ona göre, bu çok katı örgütsel önlemlerin tüm sorumluluğu, Rosa'nın arkadaşı ve yoldaşı Leo Jogiches'e aitti; Rosa "bu işlerin doğrudan içinde değildi", aslında "hiçbir ilgisi yoktu" ve bunları "onaylamamıştı"(4).

Bu arada, daha yeni bir çalışma Nettl'in tezi üzerinde yeniden kuşkular doğurdu. Leo Jogiches'in (Tyzka) SDKPiL'nin önemli önderlerinden biri olduğu doğrudur, ama, Robert Elobaum'un göstermiş olduğu gibi, "Tyska'nın SDKPiL içinde hegemonik bir siyasal konumda olduğunu iddia ettiği yadsınamazsa da, onun iddiaları ile gerçekler arasında ayrım yapmayı bilmek gerekir. Doğrusu o, parti üyeleri arasında, isteklerini gerçekleştirmeye yetecek bir tabana sahip değildi". Örgütçülük açısından en önemli şahsiyet, samimi ve kendini adamış bir devrimci olmakla birlikte, yazgısında Bolşevik Devrimi'nden sonra Sovyet Cumhuriyeti'nin gizli polisi Çeka'nın en önemli yöneticisi olmak olan Feliks Jerzinskiydi. Bundan önce, şöyle betimlenebilecek bir rol oynamıştı Jerzinski: "Sürekli evrim içindeki bir aygıtın esin babası ve SDKPiL'nin yürütücü organlarının hakim kişisi olarak Jerzinski, Rosa Luxemburg'un -Tszyka'nın aktardığı- düşüncelerini daha kolay kabul edilebilir siyasal eylem biçimlerine tercüme ediyordu". Muhalefet hizbinin bir üyesi 1904 'te buruk bir biçimde şöyle diyordu: "Tszyka, Luxemburg ve Jerzinski triumvirliği, üyelerin geri kalan bölümüne hiç danışmadan istediğini yapıyor"(5).

Jerzinski, kendi ifadesiyle, şöyle bir örgüt oluşturmaya kararlıydı: "ay-

---

3) Max Schachtmann, "Lenin and Luxemburg" (Lenin ve Luxemburg), **New International**, Mayıs 1983, s.144; Max Nomad, **Aspects of Revolt** (İsyanın Çeşitli Yönleri), Noonday Press, New York, 1961, s.264; Ernest Mandel, yazara 14 Mayıs 1986'da yazılmış mektup.

4) Peter Nettl, **Rosa Luxemburg**, Oxford University Press, Londra, 1969, s344,s.353 (Fransızca çevirisi: Maspero, 1972).

5) Robert Loblaum, **Feliks Dzierzynski and the SDKPiL: A Study of the Origins of Polish Communism** (Feliks Jersinski veSDKPiL: Polonya Komünizminin Kökenleri Üzerine Bir İnceleme), Columbia University Press, New York, 1984, s.4, s.5, s.103.

rıcalıkların, çalışmak, (Luxemburg'un hakim olduğu) dış Komite'nin direktiflerini uygulamak, kendini eğitmek, yayınları dağıtmak vb.'den ibaret olacağı, yeni tip bir örgüt. Bu seksiyonun partide ne kendini ifade etme, ne de temsil edilme hakkı olacaktır; yapması gereken tek şey, sosyal demokrat olmak ve dış Komite'ye harfi harfine itaat etmektir". Polonya'da varolan baskının dayattığı bir çare olarak gerekçelendirilen bu örgütsel perspektif, SDKPiL'de "Luxemburg grubu"nun siyasal yönelişinin öne çıkmasını sağlamak için kullanılmıştı. "Luxemburg ve Tszyka'nın yurtdışındaki muhalifleri karşısındaki zaferlerini kesinleştirerek", diye belirtiyor Elobaum, "Jerzinski partinin görünümünü değiştiren belli temel örgütsel yenilikler getirdi. Partinin çeşitli organlarının -dış Komite, merkezi yönetim ve Czerwony sztander'in redaksiyon komitesi- başına kendisi geçerek, örgütü bütünüyle merkezileştirmek amacıyla yetkiyi önemli bir ölçüde kendi ellerinde toplamıştı". Elobaum bütün bunların, "Rosa Luxemburg'un onayıyla" yapıldığını belirtiyor; Rosa "kendi hizbinin Jerzinski'ye ne kadar borçlu olduğunun bilincindeydi ve bir kutlama mektubunda onu övgülere boğacaktı"(6)

Elobaum, Jerzinski'nin iktidar için iktidar peşinde olmadığını, aslında Luxemburg ve Jogiches'le birlikte oluşturdukları bir kollektif yönetim adına davrandığını ikna edici bir biçimde vurguluyor. Jerzinski yorulmak bilmeden, tüm yaratıcı enerjisini, uyumlu bir örgüt sayesinde "Luxemburgcu" siyasal **Weltanschauung**'u ("dünya görüşü"nü) -yani, Elobaum'a göre, "azami programın öne çıkarılması, halkın proleter-olmayan katmanlarının görmezlikten gelinmesi, Polonya'nın bağımsızlığı talebine katı bir şekilde ve sürekli muhalefet, parti çalışmasının ulusal çapta değil, toprak birliği sınırları içinde sürdürülmesi"ni- pratikte gerçekleştirmeyi hedefleyen bir çalışmaya adıyordu. Elobaum'un gözünde, Jerzinski "'enternasyonalist' akıma mensup bir Polonyalı devrimci ve Rosa'nın yorumladığı biçimiyle marksist ideolojinin inanmış bir yandaşıydı; birçok yıl sonra, Moskova'da Lubiyanka'daki (Çeka'nın genel merkezi) bürosunda karşısında Rosa'nın portresinin duruyor olması anlamlıdır"(7).

Luxemburg'un, Jerzinski'nin yapıp ettiklerinden tümüyle habersiz olacak kadar başka işlerle meşgul olduğunu da düşünemeyiz. 1905'te, Rosa Polonya ve Rusya'ya gidebildiğinde, iki devrimci arasındaki işbirliği yakın ve uyumluydu. 1905 Devrimi yenilgisini izleyen dönemde, Jerzinski "ZG (**Zarzad Glowny**, SDKPiL'nin merkez yönetimi) ile ilgili olarak hiçbir örgütlü muhalefetle karşılaşmamıştı ve, üstelik... böyle bir muhalefeti yok etmek için elindeki her türlü araca başvurmaya hazırdı". Bu, 1911-1912'de, Luxemburg'un önemli bir rol oynadığı bir bölünmeye yol açtı. Sözü geçen krizin bir yönü, "Radek vakası" ve muhalif Karl Radek'i sadece Polonya sosyalist hareketinden değil Almanya sosyalist hareketinden de ihraç etme girişimiydi. Rosa Luxemburg bu üzücü ve düşündürücü operasyonda doğrudan işin içindeydi(8).

---

6) Nettl, s.181; Elobaum, s.85, s.89, s.104, s.254.
7) Elobaum, s.112-113, s.146, s.201, s.226, s.231.
8) Aynı yerde, s.150-151, s.164, s.203, s.205-207.

Şunu hatırlamakta yarar var ki, dışarıdan biri olmakla birlikte Lenin bu olayda, muhaliflerin siyasal ve örgütsel haklarına olumlu yaklaştığını açıkça göstermiştir.

Rosa Luxemburg'un eleştirisinin dolaysız bağlamı

Yine de, Rosa Luxemburg'un asıl faaliyet alanı Alman sosyal demokrasisidir ve 1904 tarihli polemik yazısı, yani "Rus Sosyal Demokrasisinin Örgüt Sorunları", Lenin'in **Bir Adım İleri, İki Adım Geri** adlı yapıtının basit bir eleştirisinden ibaret değildir. Almanların teorik marksist dergisi olan **Neue Zeit**'ta çıkan yazının girişinde şu sözler yer alıyordu: "Elinizdeki çalışma Rusya'daki koşullardan hareket etmektedir; ancak ele aldığı örgüt sorunları Alman sosyal demokrasisi için de önemlidir ve bunun tek nedeni kardeş partinin uluslararası düzeyde büyük bir önem kazanmış olması değil, aynı zamanda şu anda benzer örgüt sorunlarının yakıcı bir biçimde bizim partimizin de gündeminde olmasıdır" (9).

Bu polemiği anlamak için, Luxemburg'un eleştirisinin içeriğini Almanya bağlamına yerleştirmek gerekir. Rusya ile Almanya gerçekliği arasındaki köklü farklılığı Max Schachtmann iyi betimlemiştir: "Rosa Luxemburg'un Almanya'da rastladığı 'profesyonel devrimciler', Rusya'da olduğu gibi, dağınık yerel örgütleri toparlamaya, onları marksist ideolojiden esinlenmiş ve, salt sendikalist bir mücadeleden yana olan oportünist anlayışlardan kurtulmuş bir ulusal partide birleştirmeye yönelik radikal unsurlar değillerdi. Bunun tam tersi doğruydu. Almanya'da 'profesyoneller', kariyeristler, tutucu sendika bürokratları, felçleşmiş bir parti aygıtının aritokrasisi, hareketin canlılığını yok etmeyi başarmış olan herkesti... Lenin'in `merkeziyetçiliği', Rus kitlelerini muzaffer bir devrime götürme yeteneğini gösterecek bir partiyi ortaya çıkarmıştı; Luxemburg'un Alman sosyal demokrasisinde giderek güçlendiğini izlediği `merkeziyetçilik', tutucu bir güç haline gelmiş ve proletarya için bir dizi felâketi başlatmıştır"(10).

Şunu da belirtmek gerekir ki, bu dönem boyunca, Lenin de (farkında olmadan tümüyle farklı bir pratik içinde olmasına karşın) Alman sosyal demokrasisi modelini idealize etme eğilimindeydi; uzaktan bakıldığında bu model marksist ortodoksinin bir kalesi gibi görünüyordu. Rosa ise, bu modelin sınırlarına ilişkin olarak (henüz onları aşacak duruma gelmemiş olmasına karşın) keskin bir bilince sahipti.

Doğal olarak, Luxemburg'un makalesinin Almanya bağlamının sınırlarının çok ötesine geçen bir anlamı vardır. Sorunu ortaya koyuş biçimi her yerde geniş bir kabul görmüştür ve bu günümüze kadar da sürmüştür:

---

9) Rosa Luxemburg, "Questions d'organisation de la social-democratie russe" (Rus Sosyal Demokrasisinin Örgüt Sorunları), L.Trotskiy, **Nos tâches politiques** (Siyasal Görevlerimiz), Belfond, Paris, 1970 içinde, s.207.
10) Schachtmann, s.143.

"Proletaryanın dünya çapında zafere doğru ilerleme sürecinin şöyle bir özgüllüğü vardır: Tarihte ilk kez, halk kitleleri, temelleri mevcut toplumun ötesinde olan, onu aşan iradelerini, bütün hakim sınıflara karşı kendileri dayatırlar. Öte yandan, kitleler bu iradeyi ancak mevcut düzene karşı günlük mücadele içinde, yani yalnızca bu düzenin çerçevesi dahilinde oluşturabilirler. Büyük halk kitlesiyle mevcut düzenin ötesine geçen bir hedefin, günlük mücadeleyle devrimci altüst oluşun kaynaşması, işte bu, şu iki kayanın arasından sıyrılarak kararlı bir biçimde ilerlemesi gereken sosyal demokrat hareketin diyalektik çelişkisidir: hareketin kitlesel niteliğinin bir yana bırakılması ile nihai hedeften vaz geçilmesi, sekt haline gelmekle burjuva reform hareketi batağına saplanmak"(11).

Rosa Luxemburg, Lenin'in, Rus işçi hareketini, onu oportünist sapmalardan korumak amacıyla "her şeyi bilen ve her yerde mevcut olan bir merkez komitenin gözetimi altında" tutma saplantısını eleştirir. "Oportünizm, işçi hareketinin kendisinin ürünüdür... tarihsel evriminde kaçınılmaz bir duraktır" diye açıklar, dolayısıyla da, "ancak hareketin kendisi tarafından -kuşkusuz Marksizm'in sunduğu silâhların yardımıyla- aşılabilir"(12). Burada, karmaşık ve, Franz Borkenauvari yorumların ortaya koyamayacağı kadar zengin bir iddia vardır.

Ancak bu, Rosa'nın bütün iddialarının, Lenin'in anlayışlarına karşı geliştirilmiş bir polemik biçimi altında ileri sürülmüş olduğu gerçeğini ortadan kaldırmaz; bunlar, Rosa Luxemburg'un 1904'te tümüyle kavramadığı anlayışlardır. Bu kısmen, Rus olmayan başka birçok marksist gibi Rosa'nın da, Lenin'in Menşevik muhaliflerinden (ki en tanınmış Rus marksistlerinin çoğunluğu bunlardandı: Plehanov, Zasuliç, Deutsch, Martov, Potressov, Trotskiy, vb.) etkilenmiş olmasıyla açıklanabilir. Rosa Luxemburg'un eleştirisini daha iyi değerlendirebilmek için, Rus hareketindeki bölünmenin hangi koşullar altında gerçekleştiğini incelememiz gerekir.

Rusya gerçekliği

PSODR'nin, Bolşeviklerle Menşevikler arasındaki bölünmeye yol açan 1903 tarihli ikinci kongresi sırasında Lenin, "yeni tipte bir parti" konusunda herhangi bir "leninist" doktrin ilân etmek peşinde değildi. O dönemde "Leninizm" terimi, kendilerini sadece, Rusya'da ve dünyada marksistlerin tümünün benimsediği geleneksel parti perspektifinin en tutarlı savunucuları olarak gören Lenin ve yandaşlarına atfedilmiş bir hizip alâmeti farikasından başka birşey değildi. Sonradan Menşevik olan eski sosyalist Pavel Axelrod bile, "ilkeler ve taktikler konusunda açık ve kesin

11) Rosa Luxemburg, "Questions d'organisation de la social-demokratie russe" (Rus Sosyal Demokrasisinin Örgüt Sorunları), s.224.
12) Aynı yerde, s.224-225.

olarak tanımlanmış farklılıklar" olmadığını, örgüt sorunları konusunda da "merkeziyetçilik, demokrasi, özerklik vb."ne ilişkin olarak ilke farklılığı olmadığını düşünüyordu. Daha çok, "hepimizin kabul etmiş olduğu... örgütsel ilkelerin uygulanması ve gerçekleştirilmesi"yle ilgili olarak düşünce farklılıkları vardı[13].

Zamanla Bolşevikler ile Menşevikler arasındaki siyasal farklılıklar açığa çıktı, ama Lenin ancak 1904'te, bölünmeyle ilgili hesaplaşmasını **Bir Adım İleri, İki Adım Geri**'de yazdıktan sonra bunların farkına vardı. Bölünmenin kaynağında yatan nedenler karışık ve karmaşıktı.

Siyasal düşünceleri savunan ve siyasal örgütleri oluşturanlar insan bireyleridir. Bir örgütün hayatının gerçeği ve gelişimi anlaşılmak isteniyorsa, siyasal ilkelerle insan dinamikleri arasındaki etkileşimi gözönünde tutmak gerekir. PSODR'nin 1903 kongresi bunun klasik bir örneğidir.

"Birbirimizi yalnızca parti militanları olarak değil, aynı zamanda yakın dostlar olarak da tanıyorduk", diye yazıyordu Lenin'in hayat arkadaşı Nadejda Krupskaya. "Kişisel antipatiler ve sempatiler içiçe girmişti. Oy verme zamanı geldiğinde atmosfer daha da gerildi". Bu dinamiğe karşın, siyasal ilkeleri ve örgütsel bütünlüğü salt kişisel etkenlerin üzerinde tutmaya kararlı bir "profeyonel devrimci" olarak Lenin kongrenin derhal yapılması gerektiğine inanıyordu; bunu yalnızca POSDR'nin bütünü için değil, Iskra gazetesine bağlı olan kendi akımı içinde de istiyordu. Özellikle de Iskra akımının yönetimi -ki bu, Plehanov'u, Axelrod'u, Zasuliç'i, Martov'u, Potressov'u ve kendisini, yani derginin redaksiyon komitesini kapsıyordu- içindeki ilişkiler "bazan aylarca sürüp çalışmalarımızı felce uğratan... acılı, uzun ve umutsuz kavgalarla dolu" "aile ilişkileri" gibiydi. Kişisel kavgaların siyasal mülâhazaların önüne geçebileceği ve bütün örgütü etkileyen politik seçimlerin "eski redaksiyon ailesi" içinde "halledilerek" belirlenebileceği düşüncesi, Lenin'in gözünde kesinlikle kabul edilemezdi. O, "parti içinde, onun biçimsel temelleri üstünde, herşeyin işleyiş kurallarına tâbi kılınmasıyla", "böyle bir durumun ahlâki olarak da tüzük açısından da tümüyle imkânsız hale getirilmesi"ni güvence altına almak istiyordu[14].

Bu amaçla, Lenin **Iskra**'nın redaksiyon komitesini seçimle belirlemeyi ve üye sayısını üçe indirmeyi öneriyordu: Plehanov, Martov ve kendisi. En çok katkıda bulunmuş ve editoryal işleri en çok üstlenmiş olanlar onlardı ve her biri POSDR yönetiminde ayrı bir unsuru temsil ediyordu; ayrıca, üye sayısının altıdan üçe indirilmesi sorunların çoğunluk oyuyla çözümlenmesini olanaklı kılacaktı. Bunu daha sonra Potressov'a şöyle açıklıyordu: "Bu üç kişilik grubu, etkin olacak, gerçek bir yönetime benzeyen, aile havası içinde oluşmamış ve buna izin vermeyecek tek grup ve, tekrar ediyorum, herkesin kendi parti görüşünü getirebileceği ve sa-

13) Neil Harding, **Lenin's Political Thought** (Lenin'in Siyasal Düşüncesi), St.Martin's Press, 1975, cilt 1, s.195.
14) Krupskaya, s.94.

vunabileceği, ama bunun ötesinde bütün kişisel görüşlerden, kırgınlık, terk etme vb. kaygılarından bağımsız olarak davranacağı tek gerçek merkez olarak görüyorum"(15). Görüldüğü gibi, Lenin parti yöneticileri arasındaki siyasal anlaşmazlıkların açıkça ortaya konmasına karşı değildi. Ancak, partinin işleyişinin engellenmemesi ve "kişisel saikler"in onun iç hayatını etkilememesi için, herkesçe benimsenmiş olan örgüt kurallarına saygı gösterilmesini bekliyordu.

Lenin'in parti kongresine yaklaşımında bu tavrın başka bir yönü ortaya çıkar. Krupskaya bunu şöyle betimliyor: "Bütün hayatı boyunca parti kongrelerine çok büyük önem verdi. Onları, en büyük otorite olarak görürdü; bu otorite karşısında her tür kişisel kaygı bir kenara bırakılmalı, kongrelerde hiçbir şey gizli kalmamalı, herşey açıkça tartışılmalıydı. Kongreleri, özellikle da kendi konuşmalarını büyük bir titizlikle hazırlardı"(16). Bu örgütsel ilkeler POSDR'nin ikinci kongresinde herkes tarafından kabul edilmiş olduğu halde, birçok delege, Lenin'in bu ilkelere harfi harfine uyulmasını önerdiğini görünce şaşkınlığa uğradı. Tarihçi Neil Harding'e göre, "Lenin bütün bunların özellikle Axelrod ve Zasuliç'i duygusal ve psikolojik olara ne kadar derinden yaralayacağını göz önüne almayı beceremedi. Zaten, tüzüğün (üyelik tanımına ilişkin olan) 1. maddesi tartışılırken Plehanov, Axelrod'un Lenin'in formülasyonlarına yaptığı itirazlarla açıkça alay etmiş ve böylece uzun zaman arkadaşı olmuş ve kendisine tümüyle bağımlı kalmış birini aşağılamıştı. Şimdi de son darbe geliyordu: Hayatını adadığı bir hareket nezdinde böylesine gereksindiği payeden yoksun bırakılıyordu. Aynı şey Potressov ve Zasuliç için de söylenebilir... Herşeye karşın çoğunluğun oyuyla seçilen redaksiyon komitesine katılmayı kategorik olarak reddederek, Martov onların yanında yer aldı, tıpkı daha önce onların kendisini desteklediği gibi"(17).

Krupskaya anılarında şunu kaydeder: "Plehanov'un densizliğini, Lenin'in 'ateşliliği'ni ve 'hırsı'nı, Pavloviç'in sivri polemiklerini, Zasuliç ve Axelrod'a layik görülen haksız muameleyi eleştirmek isteyen çok kişi vardı -bu da memnuniyetsizlik duyanların sayısını artırıyordu. Kişilere takılarak sorunların özünü gözden kaçırıyorlardı...yani Lenin'in çevresindeki militanlar, her ne olursa olsun uygulanmasını istedikleri ve onlara göre her somut eyleme damgasını vurması gereken ilkelere en ciddi olarak bağlı olanlardı. Diğer gruplarda sokaktaki adamın düşünüş tarzı hakimdi; bunlar kişilere daha çok önem veriyorlardı ve ilkeler üzerinde uzlaşmaya ve taviz vermeye daha yatkındılar"(18).

Kongreden sonra Lenin -olanlardan kaygı duyan- bir kadın militana şöyle yazıyordu: " İnsanlara leke çalan oportünizm suçlamalarında bulunarak 'Pretoryenler'in değerli kişilere gölge düşürdükleri, onları kovdukları, uzaklaştırdıkları vb. türünden icatlar yapılıyor. Bütün bunlar anlamsız şeyler, alınmış bir hayal gücünün ürünlerinden başka birşey değil.

---

15) Lenin, **Oeuvres** (Eserler), cilt 34, s.168.
16) Krupskaya, s.89;
17) Harding, s.193-194.
18) Krupskaya, s.96.

Kimse, ama hiç kimse 'kovulmadı', çalışması, çalışmalara katılması engellenmedi. Yalnızca bazı kişiler merkezden uzaklaştırıldı, buna alınılır mı? Partiyi bu yüzden parçalamak mı gerekir? Bu nedenle bir aşırı-merkeziyetçilik teorisi mi inşa etmek gerekir? Bu yüzden, aşırı kötü muamele gördüm diye ağlayıp sızlanır mı?"(19).

Lenin'in aleni itirazlarına karşın, bunlar Menşevik hasımlarının tekrar tekrar söyledikleri şeylerdi. Menşevikler POSDR'nin eylemlerini dağıtma yolunda gerçek bir kampanya yürüttüler; bu kampanyanın sonu, kongrenin kararlarının iptal edilmesine, Plehanov'un Bolşevikler'i terk etmesine ve Lenin'in de **Iskra**'nın redaksiyon komitesinden ayrılmak zorunda kalmasına vardı(20). Lenin bunun üzerine, 1903 kongresini ikna etmiş olduğu örgütsel perspektifler temelinde bir Bolşevik hizip örgütledi. Olup biteni açıklamak ve örgüt kavgalarına açıklık getirmek üzere **Bir Adım İleri, İki Adım Geri**'yi kaleme aldı.

İşte tam o sırada Luxemburg, Lenin'in gerçek politikasındansa, Menşevikler'in en itibarlılarının anlatılarından etkilenmiş olan bir yazıyla Lenin'e karşı mücadeleye girişti.

Rosa Luxemburg'un eleştirisi ve Lenin'in yanıtı

Luxemburg'un Lenin'e karşı polemikleri büyük ölçüde, olgular tarafından yanlışlanmış olan yorumlara dayanır. Lenin'in, genellikle gözardı edilen yanıtları teker teker ele alındığında bu açıkça ortaya çıkar.

Luxemburg, **Bir Adım İleri, İki Adım Geri**'nin, "Rus Partisi'nin aşırı-merkeziyetçi eğiliminin savunduğu görüşlerin sistematik bir sunuluşu" olduğu kanısındadır. "Bu kitapta derinlikli ve tüketici bir biçimde ifade edilmiş olan anlayış, acımasız bir merkeziyetçiliktir" Lenin bunu şöyle yanıtlar: Rosa'nın makalesi "okurlara benim kitabımı değil, çok farklı bir şeyi tanıtıyor. Luxemburg yoldaş özellikle, benim kitabımın, 'hiçbir şeyi dikkate almayan bir merkeziyetçilik' eğiliminin açık seçik bir ifadesi olduğunu söylüyor. Böylelikle benim, belli bir örgütlenme tarzının bir başkası karşısında savunuculuğunu yaptığımı varsaymış oluyor. Gerçekte bu doğru değil. Bütün çalışmam boyunca, ilk sayfadan son sayfaya kadar, partimiz için geçerli olabilecek herhangi bir örgütlenme tarzının temel ilkelerini savunuyorum. Kitabım, şu ya da bu örgütlenme tarzıyla bir diğeri arasındaki farka değil, Parti'nin ilkelerini çiğnemeden, bu tarzlardan herhangi birinin nasıl desteklenebileceğinin, eleştirileceğinin, ya da düzeltileceğinin uygun olduğuna ilişkin bir incelemedir" ilişkin bir incelemedir"(21).

---

19) Lenin, **Oeuvres** (Eserler), s.164.

20) Bu, Israel Getzler'in, Menşeviklere sempatiyle yaklaşan çalışmasından da çıkan sonuçtur. Bkz. **Martov: A Political Biography of a Russian Social Democrat** (Martov: Bir Rus Sosyal Demokratının Siyasal Biyografisi), Cambridge University Press, s.83, s.88-89.

21) Rosa Luxemburg, "Questions d'organisation" (Örgüt Sorunları), s.210; Lenin, "Réponse á Rosa Luxemburg" (Rosa Luxemburg'a Cevap), L.Trotskiy, **Nos tâches politiques** (Siyasal Görevlerimiz) içinde, s.227-237.

Luxemburg "Lenin'in tezine göre Merkez Komite, örneğin Parti'nin bütün yerel komitelerini örgütleme ve, dolayısıyla da, bütün yerel örgütlerin gerçek üyelerini atama... herkese önceden hazırlanmış belli tüzükleri dayatma hakkına sahiptir" diye yazar. Lenin'in yanıtı şöyledir: "Aslında o öyle değil. Bu konudaki düşüncelerim, önermiş olduğum parti örgütü tüzük taslağıyla ilgili belgelerde görülebilir. Bu taslakta, yerel komiteleri örgütleme hakkına ilişkin hiçbir şey yoktur. Bu hak, parti tüzüğüne, kongrede (1903) tüzüğü kaleme almak üzere seçilmiş olan komisyonda eklenmiştir... Merkez Komitesi'ne yerel komiteleri örgütleme hakkını veren bu komisyonda, en büyük güç bana muhalif olanların elindeydi"(22).

Luxemburg'a göre, Lenin'in merkeziyetçiliği şu iki ilkeye dayanır: "bütün örgütlerin, düşünen, çalışan ve herkesin adına karar veren tek aygıt olan merkeze körce tâbi kılınmaları ve örgütlü çekirdeğin, etrafındaki devrimci çevreden kesin bir biçimde ayırılması. Bu yüzden, bu merkeziyetçilik bize, komplocu çevrelerin blankist örgüt ilkelerinin mekanik bir biçimde işçi kitlelerinin sosyal-demokrat hareketine taşınması gibi geliyor". Adını XIX.yüzyıl devrimcisi Auguste Blanqui'den alan Blankizm, marksist-olmayan bir devrim anlayışını temsil ediyordu; bu anlayışa göre devrim, kendi bilincine varmış bir işçi sınıfının değil, dar ve komplocu bir devrimci seçkinler grubunun ürünü olmalıydı. Lenin 'in yanıtı şöyledir: Rosa "gerçekten belirli bir kesinlikle savunduğum bir tüzük paragrafı (bu paragrafı savunurken hiçbir şeyi dikkate almadığım kesinlikle doğru değil, çünkü kongrede komisyonun yaptığı değişikliklere itirazda bulunmadım) ile yine savunmuş olduğum (ve gerçekten 'aşırı-merkeziyetçi' olan) tezi karıştırıyor. Bu tez, Kongre'nin kabul ettiği tüzüğün, başka bir kongrede değiştirilmediği sürece uygulanması gerektiğini ileri sürüyordu. Bu (herkesin ilk bakışta görebileceği gibi düpedüz 'blankist') tezi, kitabımda gerçekten de hiçbir şeyi dikkate almadan savundum. Yoldaş Luxemburg, bana göre Merkez Komite'nin `Parti'nin tek aktif çekirdeği' olduğunu ilân ediyor. Bu, hiç doğru değil. Bu düşünceyi hiçbir zaman savunmadım"(23).

Lenin bundan sonra, bölünmenin kaynağında kendisine göre neyin yattığını kısaca özetler: "Aramızdaki tartışma herşeyden önce, Merkez Komite'nin ve merkezî yayın organının kongrenin çoğunluğunun yönelişini temsil etmesi gerekip gerekmediği konusundaydı. Değerli yoldaş, bu 'düpedüz blankist' ve 'aşırı-merkeziyetçi' talepe ilişkin olarak tek bir söz bile söylemiyor, bunun yerine, parçanın mekanik bir biçimde bütüne tâbi kılınmasına, kölece boyun eğmeye, körce itaate ve bu türden başka korkunç şeylere karşı olduğunu ilân etmeyi tercih ediyor. Kölece boyun eğmenin parti için ölümcül olduğu yolundaki derin düşünceyi açıkladığı için yoldaş Luxemburg'a teşekkür ederim, ama şunu da bilmek isterim: Yoldaş, Parti örgütleri denen merkezi örgütlerde Parti kongresinin azın-

22) Aynı yerde.
23) Aynı yerde, s.212.

lığının hakim olmasını normal buluyor mu, bunu kabul edebilir mi, herhangi bir partide bunun böyle olduğunu görmüş mü?"(24)

Luxemburg'a göre, Lenin "güçlü ve son derece merkezileşmiş bir işçi partisinin oluşturulması için gerekli bütün koşulların Rusya'da şimdiden mevcut olduğu kanısındadır". Lenin'in yanıtı şöyledir: "öne sürdüğüm tez farklı bir şeyi dile getiriyordu ve getirmektedir. Daha kesin olarak, Parti kongresinin kararlarına uyulması için bütün öncüllerin artık mevcut olduğunu ve Parti okulunun özel bir çevreyle ikame edilebileceği dönemin çoktan geride kaldığını vurguluyordum"(25).

Lenin, Luxemburg'un, kendisinin parti içinde, fabrikalarda rastlanan türden bir "mekanik boyun eğme"yi dayatmak istediği ve bunun, Jakobenizm'i Marksizm'le karıştırarak kendisini açıkça jakoben ilân etmek olduğu yolundaki suçlamasını da ustaca yanıtlamıştır. Lenin, fabrika ve Jakobenizm benzetmelerinin tartışmaya Menşevikler tarafından sokulmuş olduğunun ve kendisinin onlara verdiği yanıtın Rosa Luxemburg tarafından çarpıtıldığının altını çiziyordu(26).

Rosa Luxemburg'un "öncücülüğü"

Birçok yanlış iddiaya açıklık getirdikten sonra, Luxemburg'un, Lenin'in perspektiflerine yönelttiği esas eleştiriye geliyoruz. Ancak bundan önce, iki devrimcinin üzerinde anlaştıkları noktaların genellikle söylendiğinden çok daha fazla olduğunu belirtmemiz gerekiyor. Aslında, Rosa'nın yazdığı birçok şey, leninist parti anlayışının geliştirilmesi gibidir. 1904 polemiğinde bile, Rosa "sınıf çıkarlarının bilincinde olan ve kendi başına karar verme yeteneğini taşıyan bir proleter öncü"nün gerekliliğini savunur. "İşçi sınıfının bilinçli ve militan öncüsünün iradesinin özel gruplar ve bireyler karşısındaki bu zorunlu yoğunlaşması"nı "öz-merkeziyetçilik" olarak nitendiriyor ve bunu da, "proletaryanın yönetici tabakasının 'özmerkeziyetçiliği', yani çoğunluğun kendi partisi içindeki egemenliği" olarak tanımlıyordu. Kendiliğindenlik adına örgütü hor görmek bir yana, "siyasal hareketin özgürlüğü anlayışının derinlerine kadar sızdığı" bir partinin gerekliliği üzerinde ısrarla duruyor ve bu anlayışın,"birlik ilkesi ve kaygısına derin bir sadakatle tamamlanması gerektiği"ni vurguluyordu (27).

İki yıl sonra, klasikleşmiş yapıtı olan -ve genellikle (yanlış olarak) "kendiliğindenci" bir belge olarak kabul edilen- **Kitle Grevi, Parti ve Sendika**'da şunları yazacaktı: "Sosyal demokrasi proletaryanın en aydınlanmış ve en bilinçli öncüsüdür. Kadercilik içinde, kollarını ka-

---

24) Lenin, **Oeuvres** (Eserler), cilt 7, s.496 ("Un pas en avant, deux pas en arriére. Réponse á Rosa Luxemburg") ("Bir Adım İleri, İki Adım Geri. Rosa Luxemburg'a Cevap").

25) Rosa Luxemburg, "Questions d'organisation", s.213; Lenin, **Oeuvres**, cilt 7, s.496.

26) Aynı yerde. (Jakobenler (1789-1795) Fransız Devrimi sırasında başlıca radikal politik akımı temsil ediyorlardı).

27)" Questions d'organisation", s.213, s.217.

vuşturup bir 'devrimci durum'un doğmasını, ya da gökten kendiliğinden bir halk hareketinin düşmesini bekleyemez ve beklememelidir. Tersine, görevi her zaman olduğu gibi olayların akışının önünden gitmek, onları hızlandırmaya çalışmaktır... Proletaryanın en geniş tabakalarını sosyal demokrasinin siyasal bir eylemi içinde eğitmek için ve tersinden, sosyal demokrasinin bir kitle hareketinin gerçek yönetimini eline geçirmesi ve elinde tutması ve bütün hareketin siyasal anlamda başını çekmesi için, Alman proletaryasına önündeki mücadeleler dönemiyle ilgili olarak, bütün açıklığıyla ve kararlılıkla, bir taktik ve hedefler sunmayı bilmesi gerekir"(28).

1917 Rus Devrimi'nden sonra, Bolşevikler'in politikasına yönelttiği kardeşçe eleştiride, Rosa Luxemburg bu son derece "öncücü" önermeleri, belki de daha güçlü bir biçimde tekrar etti: "Bir devrimde, önderliği ve iktidarı eline geçirebilecek tek partinin, kitleleri seferber edecek sloganları atacak ve bunun bütün sonuçlarını çıkarabilecek cesareti olan parti olduğu böylece açıklığa kavuşur". Menşevikleri son derece küçümseyerek, "devrimlerin gerçek diyalektiği"ni kavrama ve "parlamentoda çalışma kuralı"nı tersine çevirme yeteneğini sadece Bolşevikler'in gösterdiğini kabul ediyordu Rosa: "çoğunluktan devrimci taktiğe değil, devrimci taktikten çoğunluğa doğru ilerlenir. Ancak yönetmeyi, yani ilerletmeyi bilen bir parti, taraftarlarını fırtına sırasında kazanır... Tarihsel bir anda bir devrimci partinin gösterebileceği bütün cesareti, devrimci kavrayışı, mantığı, Lenin, Trotskiy ve arkadaşları göstermişlerdir"(29).

Rosa Luxemburg'un savaşı

Artık Lenin ile Luxemburg arasındaki öze ilişkin anlaşmazlıkları inceleyecek duruma geldik. Perspektiflerindeki derinde yatan benzerliğe karşın, Rosa'nın 1904'te Lenin'e yönelttiği eleştirinin bir öğesi vardır ki kendi temel öncüllerinden biriyle çelişir.

"Büyük bir sosyal demokrat işçi partisi" çağrısı yaparken, Menşevik önder Julius Martov, "parti üyesi sıfatı ne kadar yaygınlaşırsa o kadar iyi olacağı" konusunda güvence vermişti. Şöyle diyordu Martov: "Her grevci işçi, eyleminin sorumluluğunu taşıyan her gösterici parti üyeliğini ilân ederse, bundan ancak memnuniyet duyarız" Lenin bu anlayışı eleştiriyordu çünkü "böyle bir yaklaşım partinin sınırlarını sonuna kadar muğlaklaştırır... Hatası, örgütü dağıtıcı bir düşünceyi ortaya atmak, sınıfı partiyle karıştırmaktır". **Bir Adım İleri, İki Adım Geri**'de, Lenin bu bakışaçısını geliştirmiştir: "Parti örgütlerimiz gerçek sosyal demokratlardan oluşan daha güçlü örgütler oldukça, Parti içinde daha az tereddüt ve istikrarsızlık olacak, işçi kitlesinin, Parti çevresindeki ve onun yönlendiriciliği altındaki unsurları üzerinde Parti'nin etkisi daha geniş, daha çeşitli, daha zengin ve daha verimli olacaktır. Gerçekte Parti'nin, işçi

28) Rosa Luxemburg, "Gréve de masse, parti et sydicats" (Kitle Grevi, Parti ve Sendikalar), **Oeuvres** (Eserler), I, Maspero, Paris, 1976, s.150151.

29) R.Luxemburg, "La révolution russe" (Rus Devrimi), **Oeuvres** (Eserler), II, s.64-65.

sınıfının öncüsünün, sınıfın bütünüyle karışıtırılmaması gerekir"(30).

1904 polemiğinde Luxemburg bir noktada bunun tam tersini söyler: "Aslında sosyal demokrasi işçi sınıfının örgütüne bağlı değildir, işçi sınıfının kendi hareketidir o" Bu önerme, Rosa'nın "öncü" konusundaki, biraz önce ele almış olduğumuz olumlu yaklaşımıyla tutarlı görünmemektedir. Ancak, Rosa'nın üzerinde özel olarak ısrar ettiği başka bir kilit noktayla bağlantılıdır bu önerme: "Öte yandan, partinin sağlam kadrolarını oluşturan bilinçli proleter çekirdek ile sınıf mücadelesinde eğitilmiş olan ve sınıf bilinçleri her gün biraz daha artan çevre proleter katmanları arasında su geçirmeyen duvarlar olamaz". Öncü ile sınıfın bütünü arasına bir ayrım yerleştirerek ve bu ayrımı güçlendirmeye yönelik bir örgüt yapısı kurmaya çalışarak devrimci ilkeleri sağlam tutma isteği, partiyi, işçi sınıfının canlı bir ifadesine değil, kısır bir sekte dönüştürebilir. "Oportünizmi... bürokratik yöntemlerle bertaraf etme çabası, onu değil yalnızca sosyal demokrasinin kendisini yaralayacaktır, ve böyle bir çaba, sosyal demokrasinin hayat damarlarını tıkayacağı için, onun mücadele içinde yalnızca oportünist akımlara karşı değil...mevcut düzene karşı da direnme yeteneğini zayıflatacaktır. Kullanılması önerilen silâh döner kendini vurur"(31).

Saptamış olduğumuz gibi, Rosa Luxemburg'un 1904 eleştirisinin özü, onun otoritesinden yararlanmaya çalışan pek çok sonradan olma antileninistin ileri sürdüklerinin tam tersidir. Rosa Lenin'in devrimden sonra bürokratik bir diktatörlük dayatacak olan bir partiyi inşa etmekte olduğunu söylemez. O asıl, böyle bir örgütün devrimi gerçekleştiremeyecek bir sekt biçiminde yozlaşma tehlikesi içinde olduğunu ilân etmektedir! Lenin'in görüşünde, parti işçi sınıfını tümüyle kucaklamaz, ama onu devrimci bir doğrultuya yöneltmek amacıyla işçi sınıfıyla birlikte davranır. Luxemburg'un sözünü ettiğimiz bölümdeki görüşüne göre, işçi sınıfının devrimci güç olarak organik gelişimine daha çok katkıda bulunabilmek için onunla kaynaşmak gerekir.

R. Luxemburg tarafından önerilen örgütsel perspektifin eksikliği, Lenin'in yönelişine hiçbir açık alternatif sunmamasıdır; bunun tek istisnası, bürokratik tutuculuğu ve oportünizmiyle Alman sosyal demokrasisinin örgütlenme tarzıdır, çünkü Rosa bunun daha çok bilincindedir. Ama o da bu gelişmeyi, "kaçınılmaz toplumsal koşullar"ın ve "işçi hareketinin tarihsel gelişiminin atlanamayacak bir evresi"nin sonucu olarak görür. Görünüşe göre Luxemburg, bu sorunun, kapitalist toplumun krizleri ve bunun doğuracağı işçi sınıfı isyanları sayesinde aşılacağını umuyordu. "Hiç kuşku yok ki -diye yazıyordu- marksist teori oportünist düşüncenin bütün temel biçimlerini yıkacak silâhları sunmaktadır" Rosa

---

30) Brian Pearce(derl.), **1903,Second Congress of the Russian Social Democratic Labour Party, Complete Texts of the Minutes** (1903,Rus Sosyal Demokrat İşçi Partisi'nin İkinci Kongresi, Tutanakların Tam Metni), New Park, Londra, 1978, s.312, s.328; Lenin, "Un pas en avant, deux pas en arriére", **Oeuvres choisies** ("Bir Adım İleri, İki Adım Geri" Seçme Eserler), Progres, Moskova, 1968, s.306.

31) R.Luxemburg, "Questions d'organisation", s.212-213.

aynı zamanda, işçi sınıfının "hata yapma ve tarihin diyalektiğinden ders çıkarma hakkı"nı talep ettiğini vurguluyordu(32).

Tarihin sınavı

Lenin'in anlayışlarında Luxemburg'un teşhis ettiği potansiyel sekterlik 1905'ten itibaren açıkça ortaya çıktı. İşçi sınıfından ayrı "profesyonel devrimciler"den oluşan Bolşevik komiteler ağı, Çarlığı uçurumun kıyısına getiren o gümbürtülü ve kendiliğinden ayaklanmayla yüzleşebilecek donanımdan yoksun olduğunu ortaya koydu. Çelikleşmiş Bolşeviklerin, bu "komite adamları"nın, Papaz Gapon'un önderliğindeki kitlesel işçi hareketinin devrimci potansiyelini kavrama yeteneğinden yoksun oldukları ortaya çıktı. Bunlar, işçilerin acil ekonomik talepler için mücadelelerine ve sendikaların gelişmesi sürecine kendilerini uyarlayamadılar. İşçilerin yarattığı "parti-dışı" demokratik komiteler (Sovyetler) karşısında kuşkuculuklarını açıkça gösterdiler. Radikalleşmiş ama henüz kavganın ateşinde "pişmemiş" çok sayıda işçiyi kendi saflarına kabul etmekte tereddüt ettiler. Olayların basıncıyla -ve bu, Lenin'in, yoldaşlarının sekter eğilimlerini acımasızca eleştirmesiyle birleşince- Bolşevikler, giderek, bütün bu sorunlara ilişkin yaklaşımlarını değiştirmek zorunda kaldılar ve, 1905'in sonundan itibaren, etkili bir devrimci güç haline geldiler. Ama Luxemburg'un eleştirilerinin temelsiz olmadığı açıkça ortaya çıkmıştı(33).

1906'da Bolşevikler demokratik merkeziyetçiliği benimsediklerinde, onun demokratik bileşeni üzerinde ısrarla duruyorlardı; bu, Lenin'in sözleriyle "sınırları geçmişe göre daha az kesinlikle belirlenmiş", "daha özgür'", daha "gevşek" bir örgüte yol açmalıydı; Lenin bunu partide "demokrasi ilkesinin tümüyle uygulanması yolunda belirleyici bir adım" olarak görüyordu. Lenin işçi militanların kitlesel bir biçimde partiye alınmalarından yana çıkarken (Bolşeviklerin sayısı 1905'te 4.000 dolayındayken 1907'de 46.000'e çıktı), bunu şöyle açıklıyordu: "Sosyal demokrat işçi örgütlerinin birleşmeleri gerektiğine derinden inanıyorum, ama bu birleşmiş örgütlerde Parti'yi ilgilendiren sorunlar üzerinde geniş ölçüde özgür bir tartışma yürütülmeli, özgür bir kardeşçe eleştiriye açık olunmalı ve Parti hayatına ilişkin olayların özgür bir değerlendirmesi yapılmalıdır" Kısacası, "demokratik merkeziyetçilik ilkesi, bütün azınlıkların haklarının ve her tür meşru muhalefetin güvence altına alınması, Parti'nin bütün örgütlerinin özerkliği ve bütün kadrolarının seçilmiş, geriye çağrılabilir ve çalışmalarının hesabını vermeye hazır olacaklarının kabulü" konularındaki anlaşmaya uymak gerekmektedir(34).

---

32) Aynı yerde, s.225-226.

33) Bkz. Solomon Schwartz, **The Russian Revolution of 1905, The Workers Movement and the Formation of Bolshevism and Menshevism** (1905 Rus Devrimi, İşçi Hareketi ve Bolşevizm ile Menşevizm'in Oluşumu), University of Chicago Press, 1967 ve Marcel Liebmann; "Lenin in 1905: A Revolution That Shook a Doctrine" ("1905'te Lenin: Bir Öğretiyi Sarsan Devrim"), **Monthly Review**, Nisan 1970.

34) Lenin, **Oeuvres** (Eserler), cilt 10, s.25-26, s.326-327.

Bunların hiçbiri, Lenin'in 1903-1904'te, bütün kişisel saiklerin Parti'nin işleyiş kurallarına ve kongrelerde alınan çoğunluk kararlarına tâbi kılınması konusunda belirlemiş olduğu ilkelerle çelişmiyordu. Parti-içi demokrasinin güçlendirilmesi politikasının bir etkisi olmuşsa, bu, sözkonusu ilkelerin gerçekleştirilmesindedir. Ayrıca sözünü ettiğimiz sekter eğilimlerin aşılmasında da yardımcı olmuştur bu politika.

Herşeye karşın, 1907-1901 arasında, partiyi sendikalarla, reformlarla ve seçim faaliyetleriyle "uzlaşma" içine sokmaya eğilimli olan Lenin'e karşı Bolşevizm'in "arılığı"nı korumak isteyen, Alexander Bogdanov, Leonid Krassin, Anatoli Lunaçarski ve başkaları gibi önde gelen Bolşeviklerin yönetimi altında sekter eğilimler yeniden baş gösterdi. Krupskaya sonraları şunları hatırlatacaktı: "Bir Bolşeviğin sert ve katı olması gerektiğini söylüyorlardı. Lenin bu görüşü paylaşmıyordu. Bu yönelişin anlamı, kitleleri günlük yaşamlarını ilgilendiren somut sorunlar etrafında örgütlemek yerine, bütün pratik çalışmaları terk etmek ve kitlelerden kopmak olurdu"(35).

Gregori Zinoviev'in altını çizdiği gibi: "Lenin'in temel düşüncesi, işçi sınıfıyla bir arada olmak, yalnızca yeraltı çalışmasıyla yetinen dar bir çevre haline gelmeyip, bir kitle partisi olmayı sürdürmekti. İşçiler sendikalardaysa biz de orada olmalıyız; Çar'ın Meclisi'ne tek bir temsilci gönderebiliyorsak göndermeli ve onun işçilere gerçeği söylemesine imkân vermeliyiz, sonra da konuşmalarını bildiri halinde basarız. Kulüplerinde ve derneklerinde işçiler için birşey yapabiliyorsak, oralara katılırız. Kitlelerden kopmamak için, bütün yasal faaliyet olanaklarını kullanmamız gerekir"(36).

Bogdanov'un başını çektiği aşırı solcular, bu yaklaşımı "yarı-Menşevik" olarak nitelendirerek, pek çok açıdan Rosa Luxemburg'un eleştirdiği Bolşevizm'i andıran bir "gerçek Bolşevizm"e inançlarını ortaya koyuyorlardı. Lenin'den örgütsel olarak koptuktan sonra bir sekte dönüştüler, kısa sürede de dağıldılar.

Öte yandan, leninist Bolşevikler, 1912-1914 arasında, Rus işçi sınıfı içindeki en tutarlı devrimci güç haline geldiler. Birinci Dünya Savaşı'nın başındaki ağır baskıya karşın, Çarlığın düşüşünden sonra göz kamaştırıcı bir biçimde yeniden sahneye çıktılar. 1917 yılının ortasından sonra, işçi sınıfının çoğunluğunu, Ekim/Kasım'da gerçekleşen sosyalist devrim fikrine kazanmaya başladılar(37).

Luxemburg'un SDKPiL'sinin gelişimi daha talihsiz oldu. Yüksek derecede merkezileşmiş olması partinin örgütlülüğünü korumasını ve 1905

---

35) Krupskaya, s.67.

36) Gregori Zinoviev, **History of the Bolshevik Party**, (Boşevik Partisi'nin Tarihi), New Park, Londra, 1973, s.153-154.

37) Bkz. Leopold Haimson, "The Problem of Social Stability in Urban Russia, 1905-1917" (Rusya'nın Kentsel Bölgesinde toplumsal İstikrar sorunu, 1905-1917), **Slavic Review**, Aralık 1964 ve Mart 1965 ve Ronald Gregor Suny, "Toward a Social History of the October Revolution" (Ekim Devrimi'nin Bir Toplumsal Tarihine Doğru), **American Historical Review**, Şubat 1983.

Devrimi sırasında önemli bir güç haline gelmesini olanaklı kıldı. 1904'ten 1906'ya militanlarının sayısı 1.500'den 40.000'e çıktı. Ancak bu, program ya da yönelişte herhangi bir değişikliğe yol açmadı. Robert Elobaum, SDKPiL'nin Bolşevikler kadar gelecek vaad eden bir evrim geçirmesini engelleyen nedenleri şöyle açıklıyor: "Her zaman gerçekçi olan Lenin, devrimci bir partinin, siyasal tabanını genişletmek için kendisini (Rus) İmparatorluğu'nun toplumsal koşullarına uyarlaması gerektiğini düşünüyordu. Dolayısıyla da partinin, nüfusun büyük çoğunluğunu oluşturan köylü kitlelerine seslenmesi, partili olmayan işçilere sendikal faaliyet aracılığıyla açık bir kapı bırakması, onlara karşı her tür sekter yaklaşımdan kaçınması ve, belli belirsiz biçimde de olsa, nüfusun Rus-olmayan kesimlerinin ulusal özlemlerine sahip çıkması gerekiyordu. Bütün bu konularda SDKPiL çok daha az esnekti. Faaliyetini tümüyle komplocu bir taktik, katı bir örgütsel disiplin ve, yakın geçmişinde de onun bir özelliği olan 'enternasyonalist proleter' tavırlar üzerinde temellendirmeye devam ediyordu"(38).

Bunu izleyen yıllarda, SDKPiL sekter bir yalıtılmışlığa gömüldü ve bölünmeler yüzünden zayıfladı. Böylece, Luxemburg'un 1904'teki polemik nitelikli teşhisinin, Lenin'in örgütünden çok kendi örgütü için uygun olduğu ortaya çıktı.

Rosa Luxemburg'un Alman sosyal demokrasisi içindeki yönelişi 1904'teki polemiğiyle daha tutarlı olduğu halde, oradaki yazgısı da aynı ölçüde öğreticidir. Rosa devrimci yoldaşlarıyla birlikte, kendisini, 1914'te Birinci Dünya Savaşı'nın patlak vermesinden sonra işçi direnişi örgütlemek yerine emperyalist savaş çabalarını destekleyen, bürokratikleşmiş bir kitle partisinin sol kanadına sıkışmış olarak bulur. Savaş-sonrasında, Rosa'nın öngördüğü işçi radikalleşmesi en uç noktasına varmışken, sosyal demokrat bürokrasi işçi militanlığı dalgasını mass etmeyi büyük ölçüde başarır. Luxemburg ve devrimcilerin çoğunluğu, hiçbir zaman gerçekten uygun bir devrimci araca sahip olamadıkları için, ilkin felce uğrarlar, sonra da partiden atılırlar. Proletarya içindeki kaynaşmanın ve karşı-devrimci şiddetin en güçlü olduğu dönemde yeni bir örgüt inşa etmey girişmek zorunda kalırlar(39).

Bu deneyim Bolşevikler'in 1917'deki başarısıyla da birleşince, Luxemburg'un düşüncesinde, 1918'de söylediği ve yukarıda aktardığımız sözlerin gösterdiği ve kendisini tanıyanların da tanıklık ettiği gibi, önemli bir etkide bulundu. Örneğin -eski yoldaşıyken, en ateşli hasımlarından biri haline gelen- Karl Kautsky 1921'de (Rosa'nın ölümünden iki yıl sonra), şöyle diyordu: "Savaş sırasında komünist düşünce sistemine giderek daha çok yaklaştı. Dolayısıyla Radek, Rosa Luxemburg ile birlikte komünizmin en büyük ve en derinlikli teorik zekâsının söndüğünü söylerken haklıydı"(40). Daha 1916'da, en yakın çalışma arkadaşlarından biri

38) Elobaum, s.145-146, s.148, s.217-219, s.228-229.

39) Bkz. Carl Schorske, **German Social Democracy**, 1905-1917 (Alman Sosyal Demokrasisi, 1905-1917), Harvard University Press, Cambridge, 1965.

40) Schachtmann, s.144.

olan Karl Liebknecht, onun örgütsel yönelişinin "çok fazla mekanik bir biçimde merkeziyetçi", "disiplin'i çok fazla, 'kendiliğindenliği' çok az" bir yöneliş haline geldiğinden şikâyet ediyordu - Michael Löwy'nin de işaret ettiği gibi, bu, "Rosa Luxemburg'un başka bir bağlamda Lenin'e yönelttiği eleştirinin paradoksal ve uzaktan gelen bir yankısı"na benzemektedir[41].

Sonuçlar

Bu yazının hedefi Rosa Luxemburg'un "Rus Sosyal Demokrasisi'nin Örgüt Sorunları" adlı makalesindeki derin kavrayışı yadsımak değil. Dikkatimizi üzerine çektiği sekter ve bürokratik eğilim çelik bir yasa değildi ama Bolşevikler'in arasında pekâlâ mevcut olan bir eğilimdi; Lenin'in kendisi onu dikkate alıp onunla mücadele etmek zorunda kaldı. Bu eğilim Luxemburg'un Polonya'daki kendi marksist örgütünde ortaya çıktı. Ayrıca, aradan geçen yetmiş yıl boyunca ortalıkta mantar gibi biten ve kendilerinin "leninist" olduklarını ilân eden örgütlerde ve küçük gruplarda bu eğilim özellikle iyi temsil edilmektedir. Dolayısıyla, Rosa Luxemburg'un zamanında ısrarla üzerinde durduğu şey günümüzde hâlâ güncelliğini korumaktadır.

Ne var ki, tarihsel düzlemde, devrimci örgüt konusunda "Luxemburgculuk"la "Leninizm"i karşı karşıya getirmek bize pek anlamlı görünmüyor. Bunun yerine, "Luxemburcu" anlayışları ve deneyimi Lenin'inkilerle bütünleştirmek, marksist militanlar açısından olduğu kadar tarihçiler açısından da çok daha yararlı olacaktır

41) Michael Löwy, "Rosa Luxemburg's Conception of 'Socialism or Barbarism'" (Rosa Luxemburg'un 'Ya Sosyalizm Ya Barbarlık' Anlayışı), **Bulletin in Defense of Marxism**, Ocak 1986, s.15 (Fransızcası: M.Löwy, **Dialectique et Révolution** (Diyalektik ve Devrim), Anthropos, Paris, 1973 içinde). Ayrıca bkz. Helmut Trotnov, **Karl Liebknecht. A Political Biography** (Karl Liebknecht. Bir Siyasal Biyografi), Archon books, Hamdenn, Conn., 1984, s.165-168.

Nail'e cevap: Anlamamak mı, anlayamamak mı?

SELÇUK ERALP

Nail'in "Sınıf Bilinci" dergisinin Ağustos 1993 tarihli 13. sayısında çıkan "Bir Dünya Olayı Olarak Yabancı Düşmanlığı" başlıklı cevabına konu olan yazım 18 Eylül 1992 tarihinde yazılmıştı.*

"Rostock Olayı mı Dünya Olayı mı?" başlıklı bu yazı "Sınıf Bilinci"nin Mart 1993 tarihli 12. sayısında yayınlandı. Nail'in bir spekülasyonunda konuya girmek istiyorum. Nail, yazımda geçen "burada önemli nesnel özellik, Remco van Capelleveen'in benzer bir bağlantı içerisinde söylediği gibi 'beyaz işçilerin köleleştirilmemesinin siyah işçilerin köleleştirilmesinin ön şartı haline gelmesidir" sözcüklerini aktardıktan sonra "Van Capelleveen'i tanımıyorum. Ama söyledikleri, yanlış olmanın

---

* SB'nin notu: Sözkonusu yazının Almanya'dan Türkiye'ye gönderilmesi sırasında, yazarın yazıya bir dipnotla eklediği açıklama ve yaptığı bazı değiişiklikler elimize geçmediği için SB'nin 12. sayısında yayınlanamamıştır. Bu teknik hatadan dolayı özür dileyerek sözkonusu dipnotu aynen aktarıyoruz:"Bu yazı Almanya'da ırkçılığa karşı mücadele veren bir çevre içerisinde yapılan tartışmalarla bağlantılı olarak kaleme alınmıştı. Daha sonra 'Özgür Gündem' gazetesinde 25 Ekim 1992 tarihinden itibaren beş günlük bir dizi şeklinde yayınlandığı görülmüştür. Ancak yazarının da sonradan öğrendiği üzere, yazı, gazetenin sadece Avrupa'da çıkan sayfalarında yer almış, yani Türkiye'deki okuyucuya ulaşmadığı anlaşılmıştır. 'Sınıf Bilinci'nden gelen teklif üzerine 'Özgür Gündem'e kıyasla çok daha sınırlı bir çevreye ulaşacak olsa bile bir bütün halinde oradaki okuyucunun en azından bilgisine sunulmasında yine de yarar olacağı düşünülmüştür. Yazının bu şekilde tekrar yayınlanması söz konusu olduğunda yeniden gözden geçirerek bazı değişiklikler yapmayı uygun gördük. 8 Aralık 1992."

yanı sıra saçma da değilse, Eralp'in söz konusu yazarı yanlış anladığını, yazarın olsa olsa siyah işçilerin köleleştirilmesinin, 'beyaz işçilerin köleleştirilmemesinin ön şartı haline gelmesinden' söz etmiş olabileceğini kuvvetle tahmin ediyorum" şeklinde bir not düşer. Konuya böyle bir yaklaşımın bilimsellikle ne kadar ilgisi olduğunun takdirini okuyucuya bırakıyor, sadece, Nail'in bu yanlış anlama determinizmi ile, konunun ne olduğunu anlayamayacak kadar bu alandaki tartışmalardan bihaber olduğunu gösteren ek bir kanıt daha sergilediğini vurgulamakla yetiniyorum. Alıntı, ne yazık ki, ne saçmadır ne de yanlış aktarılmıştır(1). Remco van Capalleveen, Allen'den yaptığı bu alıntıyı Anglo-Amerikan plantasyon burjuvazisinin 17. yüzyılın sonlarına doğru siyah ve beyaz işçiler karşısındaki tutumunu açıklamak için kullanır. "Stabil bir üretim ve üretimin optimizasyonu için politik ve sosyal kontrol gereksinimi beyaz işçilerin köleleştirilmemesini siyah işçilerin köleleştirilmesinin ön şartı haline getirir." Diğer bir deyişle, mevcut kapitalizmin ihtiyaçları siyah işçilerin köleleştirilmesini gerektirirken, bunun gerçekleşebilmesi için de beyaz işçilerin köleleştirilmemesi gerekmektedir. "Böylece beyaz ırkın keşfi söz konusu olur. Afrikalılar deri renkleri ve kökenlerine dayanılarak ömür boyu köle olarak ilan edilirken, diğerleri (Avrupalılar) prensip olarak köle olmayanlar diye açıklanır."(2)

Bugün de yaşadığımız süreç o gün plantasyonlarda gerçekleşen bu olgunun dünya çapında bir boyuta ulaşma eğilimi taşımasıdır. Biz, bu durumu daha iyi bilinen bir örnek olduğu için "Apartheid" benzetmesiyle açıklamaya çalıştık. Sorun, burjuvazinin beyaz işçileri sömürmekle ilgili ahlaki bir problemi olup olmadığı da değildir. Burjuvazinin böyle bir problemi olmadığı yeterince açıktır. Bugün dünyada stabil bir üretim için esnek bir işgücüne ihtiyaç artmaktadır. Bu çok yeni bir gelişme de değildir. 1980 başlarındaki "dual (ikili) toplum ya da daha sonraki "üçte iki toplum" tartışmalarında gündeme gelmiş bir konudur(3). Ancak, yakın dönem açısından iki yenilik söz konusudur. Birincisi, böyle bir düzenlemenin "siyah" işgücünü kapsayacağı o zamanki tartışmalarda yer almamaktaydı. İkincisi de, Sovyetler Birliği ve Doğu Avrupa ülkelerinin

---

1) Frank Unger'in "Amerikanische Myten, Zur inneren Verfassung der Vereinigten Staaten" adlı derlemesinde yer alan Remco van Capalleveen'in bir makalesinden. 1988 Campus Verlag GmbH Frankfurt/Main. Sayfa 88. Orijinalini aktarıyorum, "die Nicht-Versklavung der weissen Arbeiter "die unabdingbare Voratissetzung für da Versklavung der schwarzen Arbeiter war." (Allen 1975).

2) a.g.e Sayfa 88.

3) **Devrimci Marksist Tartışma Defterleri**'nin 1987 Haziran'da çıkan 6. sayısında yer alan, E. Mandel'in "Karl Marks'ın düşüncesinde işçi sınıfının devrimci potansiyelinin merkezi konumu" başlıklı makalesinin çevirisine düştüğüm dipnotta, bu "ikili toplum" projesini tanımlamaya çalışmıştım: "Burjuvazinin, işçi sınıfını iki toplumsal gruba ayırmayı içeren, toplumun ve çalışmanın organizasyonuna ilişkin yeni projesi. Sendikalı, iş güvencesi olan, çalışma yasaları ve toplu sözleşmelerle korunan ve hatta hakları ömür boyu garanti altına alınmış kalifiye işçilerden oluşan grup ile, hiçbir temel hakkı olmayan, üretimin ihtiyaçlarına göre istenildiği yerde ve zamanda, istenildiği gibi kullanılmak üzere kapitalistlerin emrine hazır vasıfsız işçiler grubunun bir arada bulunması."

çöküşüyle birlikte bu düzenlemenin olanaklı hale gelmesidir. Bugün, kapitalizm açısından, stabil bir işgücü (beyaz işçiler) yanında esnek bir işgücünün (siyah işçiler) varlığı stabil ve optimal bir üretimin garantisi haline gelmektedir. Bu esnek işgücünü, üç sene kadar önceki bir yazımızda "bu yeni şartları daha baştan kabul etmiş, çalıştıkları ülkelerde çalışmaktan başka 'hakları' olmayan insan olarak değil, artık modern bir işgücü olarak da kabul edilmeyen paryalar, ekonominin ihtiyaçlarına göre oradan oraya sürülen, Avrupa'nın zengin ülkeleri tarafından onların istediği yerlerde, onların istediği kadar çalışmak durumunda bırakılan 'Ortak Avrupa Evinin' modern köleleri olarak tanımlamıştık.

Irkçı saldırıların sebebi saldırganların sosyoekonomik kökenleri mi, yoksa toplumun sosyo ekonomik yapısı mı?

Nail bizi eleştirirken Almanya'daki tartışmaya Marksist ve enternasyonalist bir yaklaşımla katılanların önemli bir bölümünün saldırganların sosyoekonomik kökenleri ve sorunları üzerinde durduğu doğrudur. Böyle yapmakla Marksist açıdan da doğru bir tutum içindedirler" diyor. Rostock olayı üzerine federal hükümet partileriyle sosyal demokrat parti arasındaki tartışmada hükümet partileri saldırıların sebebini esas olarak "mülteci akınına" bağlarken **SPD** ise "sosyal devletin" aşınmasına bağlamaya çalışmaktadır. Konut sıkıntısı artmaktadır, işsizlik artmaktadır, sosyal güvence sistemi tehlikeye düşmektedir. İşte bu gelişme, bundan en fazla etkilenenlerin saldırılara katılmasına ve toplumun saldırıları desteklemesine yol açmaktadır. (Bu arada sonraki bütün istatistiki verilerin, bunun tam tersini, yani saldırılara katılanların nispeten iyi halli, ekonomik sıkıntılardan en az etkilenen kesimlerden geldiklerini yeteri kadar kanıtladığını zikretmeden geçmeyelim.) Olayı bu şekilde açıklama kervanına aralarında devrimci Marksist geleneğe dayananların da bulunduğu kimi solcular da katılır. Şimdi de Nail Satlıgan katılmıştır. Bu açıklamanın toplumun ırkçı yapısını gizlediğini söylüyoruz. Toplumdaki alt-lık-üstlük ilişkisini gizlediğini söylüyoruz ve soruyoruz. Eğer bu böyleyse o halde "sosyal güvence sistemi"nin tehlikeye girmesinden en az Almanlar kadar etkilendikleri herkes tarafından kabul edilen "yabancılar" neden Almanlara saldırmıyorlar?

Yazıdaki konumuz özel olarak solcuların ırkçılığı değildir. Bu daha ayrı bir tartışma konusudur. Bu noktada, ayrım gözetmeksizin, soruna Almanların sorunları açısından bakmanın ırkçılık (açık ya da sinsi) olduğunu söylemekle yetiniyoruz. Konumuz, solcuların sosyoekonomik sorunlara vurguyu görünce, orada otomatik olarak doğru bir analiz görme gibi bir zehaba katılmalarıdır. Mültecilerin ve göçmenlerin sorunları açısından soruna bakmak kendiliğinden doğru bir analizi mümkün kılmaz. Çubuğun böyle bir yana bükülmesi sadece doğru bir analiz için gerekli ipuçlarını verebilir. Ama böyle bir bakış açısı, bilimsel olmadığı durumlarda bile, Almanların sorunları açısından soruna bakmakla kı-

yaslandığında ırkçılığı gizleme gibi bir sonuca götürmez, yanlış bir analizden ibaret kalır, mücadeleyi zayıflatan sonuçları olabilir, vs. Arkasından bilimsel bir analiz denemesine girişiyoruz. Bütün yazımız boyunca Almanların, özel olarak da Alman işçilerinin ırkçı tutumlarının kaynağının Nail'in bize atfettiği gibi gayri ahlaki ve sorumsuz bir bencillikle ilgili olduğunu değil, nesnel bir gerçeklikle ilgili olduğunu açıklamaya çalışıyoruz. Almanların toplum içerisinde üst ve ayrıcalıklı, göçmenlerin ve mültecilerin onlar karşısında alt konumda olduklarını, durumlarının ve buna bağlı olarak da tutumlarının farklı olduğunu göstermeye çalışıyoruz. Konunun kendisinin sosyoekonomiyle ilgisi olmadığını değil, tersine tam da bu bağlamdaki gerçeklikle ilgili olduğunu, ama bunun ifade edilenden bambaşka bir şey olduğunu iddia ediyoruz. Şöyle diyoruz: "Mültecilerin sorunlarının kaynağı bu toplumların sosyal ve ekonomik temelleridir ve bu sosyoekonomik yapı üzerinde yükselen politikalardır. Toplumun tepeden tırnağa ırkçı politik ve sosyal örgütlenmesidir. Yabancılar için, mülteciler için özel yasaların varlığıdır. Almanları üst ve ayrıcalıklı, yabancıları alt konumda tutan bütün sosyal yapı ve ilişkiler bu toplumların sosyal temellerini oluşturan öğelerdendir. Örneğin mülteci yurtları diye özel yurtların varlığı ırkçı bir sosyal örgütlenmedir. Kimse bu ve benzeri ırkçı yapıların, özel yasaların, ırkçı saldırıların sebebi olabileceğini tartışmamıştır."Daha sonra da yazarın bilimsel ahlaka sığmayan bir tavırla bize atfettiği gibi "ona göre dünya ikiye bölünmüştür ve her iki bölüm kendi içlerinde homojen birer bütündür, zengin ülkeler (beyazlar) ve yoksul ülkeler (siyahlar)" şeklinde bayağılaştırılmış bir yaklaşımda bulunmuyor, yaşanan tablonun zengin Avrupa ve fakir dünya gibi bir ekonomik gerçeklikle ilişkisi olduğunu söyleyerek maddi çıkar farklılıklarını gösterme çabamıza devam ediyoruz. Yazının hiçbir yerinde Almanlara yönelik olarak bencillik ya da ahlak dışılık gibi kavramlar geçmiyor. Geçebilirdi de. Ama benim problemim bu değil. Yazıdan bu bağlamda yapılabilecek tek çıkarsama, Almanların ya da Alman işçilerinin olası bencilliğinin onların genetik ya da biyolojik anlamda Alman olmalarıyla değil, sosyal varlık olarak Alman olmalarıyla açıklandığı şeklinde olabilirdi.

Bu toplumlarda yabancılar özel yasalarla yönetilirler. Vatandaş statüsünde olmayanların politika yapmaları yasaktır. Seçme ve seçilme hakları yoktur. İşyerlerinde bir yer boşaldığında önce Alman talip, o yoksa AT ülkelerinden gelenler, öyle birileri de bulunamazsa, statülerine göre asıl yabancı sayılanlar işe alınabilirler. Yıllardır çalışan kalifiye yabancı işçiler bile genellikle ustabaşı olamazlar. Kenar semtlerde, o da zorlukla ev bulabilme olanağına sahiptirler. Oturdukları yerler kamu hizmetlerinden daha az istifade eden yerlerdir. Çöpler daha seyrek kaldırılır ki yabancıların pisliği üzerine demagojiler yapılabilsin, vs. Bütün bunlar yabancıların alt konumda olmalarını olağanlaştırır, aynı zamanda da Almanların üst konumda olmalarını. Geçenlerde **Hürriyet** gazetesinde çıkan bir haberde belirtildiği gibi, bir Türk çalıştığı işyerine şef yapıldığında yıllardır birlikte çalıştığı Alman işçiler "kokuyor" diyerek protestoda bu-

lunmuşlardı. Keza yakın zamanda, Danimarka'da bir işyerinde, işveren yabancıları aşağılayıcı bir propaganda yaparak iş düzeninin aksamasına neden olduğunu ileri sürerek "yerli" bir işçiyi işten çıkartmaya kalktığında "Danimarkalı" işçiler greve gideceklerini açıklamışlardı. Bunlar hergün çeşitli şekilde yaşananlardan yakın zamana ait çarpıcı örnekler. Alman işçilerin çıkarları "yabancı" işçilerin işe alınmamasıdır. Bu noktada Almanların zaten yabancıların çalıştığı işlerde çalışmadığı, yabancıların genellikle pis, Almanların istemediği işlerde çalıştıkları gibi aslında ırkçı egemenliğin çizdiği çerçevenin ön kabulüne dayanan argümanlar getirilmektedir. Bu argümanlar ayrıca gerçeğe de takebül etmezler. Her Alman işçisi "yabancı" işçinin onun işini elinden aldığının, fırsat verilirse daha da alacağının, serbest dolaşım olursa, sınırlar açılırsa kendisine iş kalmayacağının, karın tokluğuna çalışmaya hazır milyonlarca insan varken kendisine iki üç katı ücret verecek enayi kapitalistlerin bulunamayacağının farkındadır. (Şu anda Polonyalılar 6 DM saat ücreti karşılığı Almanya'nın yeni otobanlarını yapıyorlar.)

Bu durumdaki işçilerin Neonazi hareketlerini doğrudan desteklemedikleri durumlarda da, bu hareketlere karşı neden hayırhah bir tavır içerisinde olduklarını anlamak pek zor olmasa gerek.

Kısmi çıkarlarla genel çıkarlar arasındaki ilişki sorunu

Nail, Alman işçilerin yabancılara karşı tutumunun sebeplerini kendince açıklarken, "Alman işçilerinin yabancı düşmanlığı karşısında edilgenliği, bu soruna hep kısa dönemli kısmi çıkarları açısından yaklaşmasından, yani bilinç düzeyinin sosyalist sınıf bilinci düzeyine yükselmemiş olmasından, sendikal bilinç düzeyinde kalmasından kaynaklanmaktadır" diye bir yaklaşım getirmekte, "kısa dönemli ve kısmi çıkarların uzun dönemli ve genel çıkarlar doğrultusunda aşılması, asla kısa dönemli ve kısmi çıkarların yok sayılması hatta mahkum edilmesi yoluyla sağlanamaz. Alman işçilerinin kısa dönemli çıkarları ile uzun dönemli çıkarları, kısmi çıkarları ile genel çıkarları arasındaki bağları sosyalist bir programatik temel üzerinde kurmak ve bu yoldan onları göçmen ve yabancı işçiler karşısında edilgenliğe, hatta yabancı düşmanı bir tutuma değil de enternasyonalist bir dayanışmaya sevk etmeye çalışmak mutlaka denenmesi gereken bir yoldur" diye devam etmektedir. Hamasi olsa da, başka bağlamlarda, örneğin işçilerle burjuvazi arasındaki mücadelede geçerli olabilecek böyle laflar tartıştığımız bağlamda en hafif deyimiyle boş laflardır. Örneğin söylenenleri "yerli" işçilerin kısa vadeli çıkarlarını ifade eden yukarıdaki örneklere uygularsak, Alman ya da Danimarkalı işçilerin bu hareketlerini destekleyerek bu kısmi çıkarlar ile genel çıkarlar arasındaki bağlantıyı kurmak, onları böylelikle "yabancı düşmanı" bir tutumdan kurtararak enternasyonalist bir dayanışmaya sevketmek gerekir! "Yerli" işçilerdeki "yabancı düşmanlığını" teşvik ederek onları "yabancı düşmanlığına" karşı bilinçlendirmek. Pes doğrusu.

Tam tersine bu bağlamdaki çıkarlar mahkum edilmeden, bu çıkarların gerçekleşmesine karşı mücadele edilmeden, Alman işçiler olumlu bir anlamda etkilenemezler. Irkçı egemenliğe karşı olmayı da içeren bir sosyalist bilincin gelişmesine katkıda bulunulamaz. **Alman işçilerinin zümre çıkarlarına karşı mücadele edilmeden dünya işçi sınıfının çıkarları savunulamaz.**

Alman işçileriyle ilgili olarak geçerli olmayan sosyalist teorideki bu kısmi çıkarlarla genel çıkarlar arasındaki ilişki sorunu, genel olarak yabancılarla, özel olarak yabancı işçilerle ilgili olarak, yine onların içinde bulundukları nesnel durum nedeniyle tam da yerine oturur. Orada kısmi çıkarların desteklenmesi mümkündür ve gereklidir. kendileri için serbest dolaşımı isteyenlerin bunu bütün dünya için isteyenlerden etkilenmeleri olasılığı vardır. Bu çıkarlarla genel çıkarların bağlantısı kurulabilir. Mölln olayı sonrası bu satırların yazarının da içinde bulunduğu önemli eylemleri gerçekleştiren bir grup, işte tam da bunu yapmaya çalışmıştır. Alman işçilerin içinde bulundukları nesnel durum nasıl bu bağlamda böyle bir bağlantının kurulmasını olanaksızlaştırıyorsa "yabancı" İşçilerin nesnel konumları du bunu mümkün hale getirir. Tek tek işçileri aşan bu boyutuyla, sorunun sosyalist bilinç düzeyinin ileriliği ya da geriliğiyle bir ilgisi yoktur. Bu nesnel konu farklılığının hangi farklı tutumlara yol açtığına dair bir örnek verelim. **DVU** (Alman Halk Birliği) adlı ırkçı parti 1993 yılı başlarında yürüttüğü seçim kampanyası sırasında milyonlarca el ilanı bastırarak bunları posta idaresi aracılığıyla dağıtmaya kalkar. El ilanında şunlar yazılıdır. "Alman bir Frankfurt için iltica dalaverasına son! 35 milyar mark mültecilere bahşediliyor. Otellerde kalabilmeleri için onlara her gün milyonlarca mark hibe ediliyor. Alman parası Almanlar içindir." Bu el ilanlarının posta idaresi aracılığıyla dağıtımı ile ilgili hukuki tartışma yüksek idare mahkemesinin **DVU** lehine karar vermesiyle sonuçlanır. Bu kararın sonucu olarak, **DVU** tarafından 300000 adet el ilanı Frankfurt'ta dağıtılmak üzere bir tırla yola çıkarılır. "Tır 16 Şubat 1993 günü Frankfurt'taki 4 nolu postaneye geldiğinde orada çalışan yabancı meslekdaşlar kendiliğinden protestoya kalkarlar. İki yıl önce muhalif bir listeden işyeri meclisine seçilmiş olan iki Türk işçisi tırın önüne geçerek yükünü boşaltmasını engellerler. Bu sendikacıların bu şekilde ortaya atılmaları ve onları destekleyen çoğunluğu yabancı bir grup işçinin tavrı sonucu yük saatlerce boşaltılamaz. Bu süre içerisinde posta sendikası olaydan haberdar edildiği halde tek bir temsilcisini bile olay yerine göndermez. Yabancı işçiler ise posta idaresinin şefi ve diğer yöneticilerin tüm zorlamalarına rağmen tırın önünden çekilmezler. Bu durum karşısında posta idaresi 4 nolu postanedeki bu yükün boşaltılmasından vazgeçtiğini açıklar."(4) İlanlarla yüklü tır başka bir yere çekilir. Bu hareketin sonucunda Frankfurt'taki başka postaneler aracılığıyla yapılmaya çalışılan dağıtım da kısmen gerçekleşmez. Ertesi gün posta idaresinin üst yönetiminin sözcüsü (işveren), basına, yabancı meslekdaşları anlayışla kar-

4) Bu konuda bak. **Arbeiterpolitik**, 34, yıl, sayı 3.

şıladığı, dağıtımı reddedenlerin işleriyle ilgili herhangi bir endişe duymalarına mahal olmadığı yönünde açıklama yapar. Bir kaç gün sonra ise aynı şeyi ilerde tekrarladıkları takdirde işlerine son verileceği tehdidi posta idaresi tarafından yazılı olarak gönderilir. Yerel posta sendikası ise olaydan haftalar sonra basın açıklamalarıyla ve sadece hukuki sorunları konu ederek tavrını kamuoyuna açıklar. "Sendikal hareketin öncü kesimlerinin" tutumu işte böyle. **Alman Posta Sendikası** (DPG) ya da **Alman Sendikalar Birliği** (DGB) Alman bir Frankfurt isteyen **Alman Halk Birliği** (DVU) karşısında başka türlü davranmamıştır.

Sahibini vuran örnekler

Gelelim, Nail'in bu ülkelerdeki "yerli" işçilerin benim dediğim durumda olmadıklarını göstermek için İsveç ve Almanya'dan getirdiği şu örneklere. Nail yazısında şöyle diyor: "Bu ülkede (İsveç'de) **göçmen derneklerinin başlattığı** (a.b.ç) bir inisiyatifi İsveç işçi sendikalarının ve sosyalist örgütlerinin desteklemesiyle 21 Şubat 1992'de düzenlenen ırkçılığı protesto eylemi bir milyonu aşkın kişinin katıldığı bir siyasal grev provasına dönüştü." Şecaat arzederken şirkatin söylemek diye bir deyim vardır. Bu grev göçmen derneklerinin inisiyatifi ile mümkün olmuştur. Ben de bütün yazımda Alman işçilerinin ve işçi örgütlerinin neden dolayı inisiyatif göstermediğinin nesnel sebeplerini açıklamaya çalışarak, göçmen işçilerin ve göçmen gruplarının inisiyatif göstermeleri gerektiğinden, her durumda alışkanlık haline geldiği şekliyle "işçi sendikalarından grev yapmalarını isteyelim" gibi bir tavır yerine,"etkili olabileceğimiz yabancıları, yabancı işçileri greve çağıralım. İzlenmesi gereken yol budur" anlayışını savunmaktayım. Aslında bu olay biraz detaylıca incelendiğinde Nail'in aktardığından farklı özellikler de taşıdığı görülecektir. Olay şudur. Bir büfenin önünde ırkçı saldırı sonucu Kürt bir kişi öldürülür. Kürt Federasyonu Başkanı Vildan Tanrıkulu, hemen ertesi gün, basın aracılığıyla göçmenleri 24 saatlik bir greve çağırır. 31 Ocak 1992 akşamı çeşitli göçmen örgütlerinden 15 temsilci Kürt Federasyonu'nun binasında toplanır. Bu toplantıya İsveç örgütlerinin oluşturduğu "Stoppa Rassismen"den de katılanlar olur. Tartışmalar sonucu olarak, grev İsveçli işçileri kapsayacak şekilde genişletilirken, aynı zamanda süre olarak bir saate indirilir ve yaşamın en az aksayacağı saatler olan 10.00 ile 11.00 arasına konur. Bu tartışmalar sırasında **İsveç Sendikalar Birliği** (LO) politik bir grevle sorunu olduğunu hissettirecek bir tutum içindedir ve hatta grevden vazgeçildiği şeklinde yalan haberler yayar. **İsveç İşverenler Birliği** ise grevcilere karşı herhangi bir uygulamaya geçmeyeceğini ilan eder.

Almanya'dan verilen örnekler ise daha da acı bir şekilde benim söylediklerimi doğrular. "Sendikal hareketin ilerici üyelerinin" yaptığı bir çağrıdan bahsedildikten sonra "gene de Mölln faciasının ardından, işçi sınıfından dişe dokunur bir tepki gelmedi" ifadelerini takiben, Solingen katliamını izleyen günlerde durumun değişik olduğu intibaı uyandırılmaya

çalışılır. Ara sıra yapılan, bizzat yapanların dahi ciddiye almadıkları çağrıları onlardan daha fazla ciddiye almak durumunda değilim. Mölln olayından sonra, metal işkoluna bağlı kuzey bölgesindeki bazı işyerlerinde bir saatlik grevler olur. Ancak burada da iki noktayı gözden ırak tutmamak gerekir. Birincisi, bu grevlerden önce işveren örgütlerinin grevcilere karşı hiçbir şey yapmayacakları, hatta destek oldukları yönünde açıklamaları vardır. Kuzey bölgesindeki **Metal İşverenleri Birliği**, işçileri matem gösteri ve yürüyüşlerine katılmaya çağırır. **Metal İşçileri Sendikası** (IG Metall) Basın Sözcüsü G. Petterson "bütün Almanya'daki sendikaların ve işverenlerin bu örneği izleme yönünde olduklarını" ifade eder, (**TAZ**. 28 11 1992) İkincisi de sendikaların yaptığı, işveren destekli ve yarı gönüllü bu çağrılara uyan işçi sayısının binlerle ifade edilen rakamları geçmediğini atlamamak gerekir.

Yine aynı dönemde Mercedes firması Frankfurt'taki taksi şoförlerini greve çağırır. **Taksi Şoförleri Birliği**'nin sözcüsü hareketlerinin gerekçesini şöyle açıklar. "Yabancı düşmanlığı Frankfurt'a turistlerin gelişini % 17 oranında düşürmüştür. Ayrıca müşterilerimizin ve şoförlerimizin üçte biri yabancılardır. Yabancı düşmanlığını kaldıramayız. "Bu yaklaşımlar ırkçılıktan azade yaklaşımlar değildir. Ama aynı zamanda da "yabancı düşmanlığına" karşı reaksiyonların, çıkarlarına dokunan kesimler tarafından geldiğini gösterirler.

Solingen sonrasında ise, ille de bir karşılaştırma yapmak gerekirse, durum Nail'in anlattığının tam tersidir. Zaten başka nedenlerle bir şey yapma eğiliminde olmayan Alman işçi sendikaları, ayrıca yabancıların artan inisiyatifi karşısında tedirgindirler. Solingen şehrinde sokaklar, olayın akabinde, 29-31 Mayıs 1993 günlerinde, üç gün boyunca adeta Türk bayraklı gençlerin işgali altındadır. Şehre giren çıkan otobanlar kesilerek yollar kapatılmıştır. Almanlar kelimenin tam anlamıyla korku içindedir. Ayrıca 5 Haziran günü için Solingen'de "antifşist" örgütlerin önderliğinde bir miting planlanmıştır. Şehirdeki korkunun boyutları o dereceye yükselmiştir ki Solingen'in en büyük yerel gazetesinin sahibi, 5 Haziran mitinginden vazgeçmek kaydıyla, organizatörlerin belirleyeceği bir ilanı bedava olarak, Almanya genelinde, bütün Alman gazetelerinde yayınlatmayı teklif eder. Aynı 1 Haziran günü kamu hizmetleri, **Taşımacılık ve Trafik Sendikası** (ÖTV), işçileri, işyerlerinde 15 dakikalık "kendine gelme" (Viertelstunde der Besindung) "eylemine" çağırır. Şehrin Türkler tarafından üç günlük işgalinden sonra yapılan bu çağrı, Solingen katliamını yapanlara karşı bir karakter taşımadığı gibi, adlandırmadan ve zaman seçiminden de anlaşılabileceği üzere, aslında Türk gençlerini geri çekilmeye zorlama gibi bir güdüyle yapılmıştır. Bu "eyleme" de parmakla sayılabilecek kadar Alman işçisi katılır. Kuzey Ren Westfalya (NRW) Eyaleti İçişleri Bakanı 5 Haziran günü yapılacak mitingde muhtemelen olayların çıkacağını açıklar. **Alman Sendikalar Birliği** (DGB) bu açıklamayı da gerekçe göstererek Solingen mitingine katılmama kararı alır. Bu karar bütün sendika şubelerine süratle iletilir ve bir iki bireysel tavır dışında tam olarak uygulanır.

Solingen olayından sonra, Solingen şehrinin ardından en geniş katılımlı ve karakter olarak da farklı olaylar Hamburg şehrinde gerçekleşir. Bu satırların yazarının da içinde bulunduğu **Hamburg Türkiyeli İşçi, Esnaf, Öğrenci ve Dernekler Girişimi** adı verilen bir çevre 2 Haziran günü için grev, boykot ve miting çağrısında bulunur. Alman işçi sendikaları dışından gelen bu çağrıya göçmen, özellikle Türk işçiler büyük bir duyarlılık gösterirler. Fabrikalarda saygı duruşlarını gerçekleştirirler. Topluca greve gitmeseler de bireysel olarak işe gitmeme şeklinde bir tavır alırlar. Türklerin %90'ı, kısmen Kürtler, ayrıca bazı Asyalılar üzerinde "Solingen katliamını ve ırkçı saldırıları protesto etmek için bugün kapalıyız" ibareleri yazılı duyuruları asarak dükkanlarını kapatırlar. Okullar yabancı öğrencilerin inisiyatifiyle boykot yaparlar. Üniversitenin bir bölümü yine aynı şekilde boykota gider. Öğlen saatlerinde miting alanına 7-8 bin kadar insan toplanır. Gün, gece yarısına kadar polisle süren sokak çatışmaları ve barikat savaşları ile sadece göçmen hareketi tarihine değil, aynı zamanda sokak çatışmaları tarihine de unutulmayacak bir gün olarak geçer. Hamburg'un en çok okunan gazetelerinden birisi (**Hamburger Abendblatt**, 3 Haziran) olayı "Türkler Genel Grevde" başlığıyla verirken bir sol dergi de (**ZECK**, sayı 16, Haziran 1993) Almanya tarihindeki bir olayla analoji içerisinde "2 Haziran Hareketi mi" başlığını atar. Alman sendikaları bu grev çağrısına ve kısmen gerçekleşen greve hiçbir ilgi göstermezler. Bu tarihlerde Alman sendikaları Almanya'nın hiçbir yerinde grev lafını bile ağızlarına alamazken, işte bu "2 Haziran Hareketi"nin baskısı altında, Hamburg'da, **DGB** ve ona bağlı **GEW** ve **ÖTV** gibi sendikalar, 3 Haziran günü için, işçileri saat 11.55'den itibaren 15 dakikalık "düşünmek için paydosa" çağırırlar. Alman işçi sendikalarının ilgisizliği, 2 Haziran'a önayak olan inisiyatifin karakteriyle de ilgili değildi. Sonradan **Hamburg Eyalet Parlamentosu**'na **SPD**'den milletvekili seçilen H. Keskin'in sözcüsü olduğu **Türk Göçmenler Birliği**'nin (TGB) 4 Haziran günü için yaptığı grev çağrısına yönelik olarak da aynı ilgisizlik geçerlidir. Geçerken söyleyelim, bu çağrıya yabancılar da ilgi göstermemişlerdir.

Özetle, Solingen olayı sonrasında, katliamı protesto etmek için Almanya'nın hiçbir yerinde Alman işçilerin katıldığı herhangi bir grev yapılmamıştır. Durum böyleyken "Ama Solingen katliamını izleyen günlerde **Aydınlık** gazetesinde (4 Haziran 1993) 'Bravo Alman İşçi Sınıfına' başlığı altında (ve üstünde) şu satırlar yer aldı. 'Irkçılığa karşı uyarı grevi yapıldı, dükkan ve bürolarda iş durduruldu... Almanya'da dün ülke çapında uyarı grevi yapıldı. **Alman Sendikalar Birliği, IG Metall** ve **Kamu Çalışanları Sendikası**'nın çağrıları etkili oldu" gibi lafları ihtiyat kaydıyla bile aktarmanın bir anlamı vardır. Bu örnekler Alman sendikalarının ve Alman işçilerin bizim saptadığımızdan farklı durumda olduklarını göstermek için getiriliyor. Oysa ki Alman işçilerine, bunu her zaman ırkçılık olarak tanımlamasalar da, "yabancı düşmanlığının" hakim olduğu, buradaki işçi hareketiyle ilişkili her solcunun artık görmezlikten gelemediği bir gerçekliktir. Alman işçilerinin içinde bulunduğu bu durum

veri olarak kabul edilip, bunun nasıl aşılacağı üzerine tartışmalar yapılır. Örneğin **Arbeiterpolitik** (İşçi Politikası) adlı dergiyi çıkaran Thalheimer–Brandlerci akım "Böyle mücadeleler (metal işçilerinin mücadeleleri, ç.n.) Alman işçiler ve çalışanları kitlesindeki yabancılardan nefretin ve onlara düşmanlığın dayanışmaya dönüşmesi için ön şartları oluştururlar" şeklinde getirdiği yaklaşımla, sorunun, Alman işçilerin kendi hakları için de mücadeleye atılımları süreci içerisinde çözüleceği anlayışını benimserler. Böyle bir otomatizmin tartışmalı karakteri bir yana, en azından Alman işçilerinin ne durumda olduklarının farkındadırlar.

8 Kasım 1992 günü Berlin'de düzenlenen mitinge gelince, bu miting sadece ırkçı bir göz boyamadan da ibaret değildir. Mitingin sloganı olan "die Würde des Menschen ist unantastbar" (insan onuruna dokunulamaz) ibaresi aynı zamanda Alman Anayasası'nın 1. maddesidir. Alman Anayasası'nın 16. maddesinin değiştirilerek, iltica hakkının fiilen kaldırılmasının tartışıldığı bir dönemde, hükümet partileri muhalefetin de desteğiyle bu mitingi organize ederler. Hedef, Alman Anayasası'nın 16. maddesini değiştirebilmek için toplumsal bir güç oluşturmaktadır. Hemen akabinde, 7 Aralık'ta, hükümet partileri ile muhalefet partileri arasında 16. maddede yapılacak değişiklikle ilgili anlaşma sağlanır.Onlara en iyi cevap, güçler yeterli olsaydı, aynı gün Berlin'de Alman Anayasası'nın 16. maddesi için öngörülen değişikliğe karşı bir gösteri düzenlemek olabilirdi. Nail ise "Gel gelelim mitinge geniş ölçüde katılan Alman solu ve sendikal çevrelerin ileri kesimleri, mitingi Alman hakim sınıflarının ve düzen partilerinin yabancı düşmanlığı konusundaki iki yüzlü politikalarının teşhir edildiği bir gösteriye dönüştürmeyi başardı" diyor. Doğrusu şöyle olurdu. "Mitingi ırkçı bir göz boyama olarak değerlendiren Alman ve yabancı antifaşitler, mitinge katılanların çoğunluğunun tepkisine ve diğer Alman solları ile sendikal çevrelerin ileri kesimlerinin mitingi düzenleyen anlayış karşısındaki hayırhah tutumuna rağmen, devleti hedef alan bir tavrı dünyaya yansıtmayı başarmışlardır."

Keza Nail Mölln'ü takibeden günlerle ilgili olarak "Daha sonraki günlerle, özellikle Mölln'deki kundaklama faciasının arkasından yapılan öteki büyük gösteriler ise, tamamen Alman sol ve sendikal hareketinin öncü kesimlerinin inisiyatifiyle gerçekleştirilmişti" demektedir. Oysa ki bir iki nispeten küçük gösteri dışında, bu dönemdeki bütün büyük gösteriler Batı aleminin sembollerinin öne çıktığı "Lichterkette"ler (ışıklı gösteriler) şeklinde ve devletin inisiyatifiyle büyük basın tröstlerinin finansmanına dayanarak, kiliselerin ve **DGB**'nin (sendikal hareketin öncü kesimlerinden kastedilen bu mu acaba?) desteğiyle gerçekleşmiştir. Katılanların birkaç misli rakamlarla yansıtıldığı. "Milli Birlik ve Beraberlik" ruhu içerisinde yapılan bu gösteriler de Berlin örneğindeki gibi Anayasa'nın 16. maddesini değiştirmenin ön hazırlıkları olmuştur. 26 Mayıs 1993'de bu değişiklik yapılarak iltica hakkı fiilen ortadan kaldırıldıktan sonra, 29 Mayıs 1993'de Solingen katliamı yaşanır. 26 Mayıs 1993 öncesi "Lichterkette"leri, "insan onuruna dokunulamaz" sloganlı gösteriler, düzenleyenlerin aklına nedense bu ırkçı göz boyama gösterilerini bile ye-

niden örgütleme gibi bir fikir gelmez. Keza Mölln'ü takibeden günlerde, işveren dernekleri, **Ticaret Odaları** ve **DGB** ortaklaşa "kim ki işyerinde yabancı düşmanlığı yapıyorsa işten atılmalıdır" yollu pratikte hiçbir zaman uygulanmayan açıklamalar yaparlardı. 26 Mayıs'tan sonra bunlara da artık gerek kalmamıştır. Bütün bunların nedeni bizce açık. Devlet 26 Mayıs'da hedefine ulaşmıştır, böyle gösterilere ihtiyacı yoktur.

Solun performansı sorunu

Yazımda, deyim yerindeyse, Alman solu tartışma konusu bile değildir. Şöyle diyoruz: "Bütün tartışma, esas olarak, saldırıyı yapanların durumu, sorunları ve özellikleri açısından yapılmıştır... Bu tartışma zemini, tartışanlar sağ ya da sol eğilimli olsunlar, sorunu Alman toplumunun çıkarları açısından tartışma zeminidir." Burada kastedilen tartışma hükümet partileri ile muhalefet partileri (**SPD, PDS**, Yeşiller) arasında geçen belirli bir tartışmadır. Elbette, soruna yukarıdaki gibi yaklaşan, Parlamento dışındaki Alman solcularını hariç tutma gibi bir niyetimiz yoktur. Ama Alman solcularındaki ırkçılık daha komplike bir konudur. Örneğin Alman ya da Avrupalı solcular "geri ülke" solcularının sadece kendi ülkeleriyle ilgili sorunları bilebileceklerini, kendilerinin ise dünyanın genel sorunları üzerinde daha bilgili olduklarını varsayarlar. "Geri ülke" solcuların; aksi bütün çıplaklığıyla kanıtlanıncaya kadar, Marksizmin alfabesinden bihaber insanlar yerine koyarlar. Bütün ilişkiler bu bazda "geliştirilir", öneriler bu varsayıma dayanarak yapılır.

Yazımızdaki konu Alman solcularının "entelektüel ırkçılık" da denilen bu durumlarını incelemek değildir. Alman işçilerinin içinde bulundukları nesnel durumu göstermeye çalışmaktır. Bu durumu açıkladıktan sonra şöyle diyoruz. "Bu gerçekliklerden ötürü Avrupalı işçilerden, Alman işçilerden bu gidişe karşı bir tavır beklemek yanılsamadan başka bir şey olmaz. Yabancılar için bir şeyler yapmak isteyen yabancılar kendi özgüçlerine yönelmek durumundadırlar." Daha da ileri giderek söylüyorum. Kim ki, Avrupalı yerli işçilerden ırkçılığa karşı bir inisiyatif bekliyorsa, ölü gözünden yaş umuyordur. Nazizm'den ya da faşizmden de bahsetmiyorum. Sorunu böyle anlayanlar zaten sorunun ne olduğunun farkında bile değillerdir. **Sorun dünya sosyalizmi, dünya ya da Avrupa devrimi için yeni bir özne icat etme sorunu da değildir. Göçmenlerin kendilerini, kendi hareketlerinin öznesi olarak algılamaları sorunudur.**

İşçi hareketiyle ilişkili sollar, işçi hareketinin bu bağlamda içinde bulunduğu durum nedeniyle tıpatıp değilse bile ana hatlarıyla bu duruma denk düşen eğilimlere sahiptirler ve politik olarak da atıldırlar. Alman solunun daha ziyade işçi hareketiyle ilişkili olmayan kesimlerinin, Alman otonomlarının Neonazi hareketlerine karşı yürüttükleri mücadele ise "performans" lafının çok ilerisinde bir karakter taşır. Bu satırların yazarı yıllardır böyle gruplarla eylemde işbirliği içerisinde olup bu grupların de-

ğerini en fazla takdir edenlerdendir.

Türk-Kürt, Alman-göçmen karşılaştırması yaparak hangi ülke sosyalistlerinin performansının daha yüksek olduğu gibi bir tartışma yerine, öncelikle, solcuların yavaş yavaş Türkiye (Batı) topraklarında da benzer sorunlarla karşılaştıklarını anlamaya çalışmaları, Avrupa'daki bu deneylerden ders çıkartmak gibi bir yol izlemeleri daha yerinde olur kanaatindeyim. Türk işverenleri Batı'ya göçleri konu eden bir tartışma içerisine girerek, bu göçlerin ekonomiyi sıkıntıya soktuğu, enflasyona yol açtığı ve iç borçlanmayı artırdığı gibi iddilar ileri sürmektedirler. **Türk-İş** işverenlerden yeşil ışık alınca aynı **DGB** örneğinde olduğu gibi Kürt meselesine değinen laflar etmeye başlar. Bütün bunları yorumlamak için, Batı'da bu alanda politika yapabilmek için, Batı aleminde yaşananlardan bir şeyler öğrenilebilir.

Bayağılaştırmalar ve teoriye ilişkin bazı yanlış kavrayışlar üzerine

Nail benim yaklaşımımı güya yeniden şöyle aktarıyor. "Ona göre dünya ikiye bölünmüştür ve her iki bölüm kendi içlerinde homojen bir bütündür, zengin ülkeler (beyazlar) ve yoksul ülkeler (siyahlar). Zengin ülkelerde işçi sınıfı, yoksul dünyanın köleleştirilmesi uğruna kendi burjuvazisi ve burjuva devletiyle bütünleşmiştir. Yoksul ülkeler ise, burjuvazileri, işçi sınıfları ve devletleriyle, yani bir bütün olarak zengin ülkelerin tahakkümü altındadır."

Sorun yazının hiçbir yerinde böyle konmamıştır. Biz, dünyanın bugünkü görünür bölünmüşlüğünün aslında bir bütünlük taşıdığını göstermeye çalışıyoruz. Dünyanın yerine Güney Afrika'yı koyalım diyoruz. O zaman dünyadaki ilişkileri açıklamak daha kolay olur diye bu benzetmeyi yapıyoruz. Oradaki Homeland'leri daha büyük çapta, örneğin koca bir Afrika Kıtası olarak, oradaki beyaz bölgeleri örneğin Avrupa kıtası olarak düşünelim. Apatheid rejimi yerine Birleşmiş Milletler rejimini koyalım. Her şeyin daha sinsice olması dışında, barış için, insan hakları için, yardım için yapıldığı imajını uyandırmaya çalışmanın ötesinde bir farklılık bulamayacaksınız. Aynı oradaki gibi, beyaz işçilerin, homelandlerde ve beyaz bölgelerdeki townshiplerde yaşayanlara karşı bir tavır içerisinde olduklarını göreceksiniz. Aynı oradaki gibi kimi homeland yöneticilerinin beyazların işbirlikçisi olmaları gibi gerçeklikleri göreceksiniz. Bir Homeland'ın topyekün hedef alındığını yaşayacaksınız. Irak, devletiyle, ülkesiyle, halkıyla hedef alınmamış mıdır? Birleşmiş Milletler rejimi Irak işçi sınıfını mı hedef almıştır? Saddam'ı hedef almamış mıdır? Aidid hedef alınırken Somali, Somali halkı hedef alınmamış mıdır? Bütün bu ülkeler Birleşmiş Milletler rejiminin, dünya çapındaki bu Apatheid rejiminin tahakkümü altında değiller midir? Sorun dünyanın ikiye bölünüp her iki tarafın homojen bir bütünlük oluşturması değil, deyim yerindeyse, özellikle Sovyetler Birliği ve Doğu Avrupa'nın çö-

küşünden sonra daha bir bütünlük oluşturmasıdır.

Güya bizim ileri sürdüğümüz fikirleri yukarıdaki şekilde aktardıktan sonra, 1970'lerden beri tanıdığımız ve aşılı olduğumuz C. Bettelheim, Emmanuel gibilerinin tezlerini savunduğumuzu iddia ederek, bizi "üçüncü dünyacılık" kategorisine sokmaya çalışanlar dünya işçi sınıfının azınlığını zengin ulusların işçilerinin oluşturduğunu bilmezler mi? **İşçi sınıfının genel çıkarlarını savunmak, en azından işçi sınıfının çoğunluğunun çıkarlarını savunmaktır. Bu işçi sınıfının çoğunluğu ise gittikçe fakirleşen bu dünyada serbest dolaşım istiyor. Bir kolu mülteciler adı altında bu istemi fiilen gerçekleştiriyor. Zengin ulusların devletleri ise bunu engellemeye çalışıyor. Zengin ulusların işçileri de, serbest dolaşıma fırsat vermemek için bu devletleri destekliyor. Bunun için Nazi hareketleri karşısında sesini çıkarmıyor. Dünya işçi sınıfı içerisinde ama onun üzerine yükselen aristokrat bir zümre olarak davranıyor. Kendi zümre çıkarlarını koruyor. Kendi çıkarlarının bilincindedir derken bunu kastediyoruz.**

Kendisinin anlayamadığı Meksika örneği de bu bağlamda bir anlam taşır. Meksika 1982 yılında iflas ettiğini açıkladıktan sonra, **Uluslararası Para Fonu** ve **Dünya Bankası**'nın kamu teşekküllerinin özelleştirilmesi, ihracata yönelik üretim ve bunun özel olarak teşviki, vb. gibi direktiflerini kabul etmek zorunda kalır. İş bu kadarla kalsa, biraz da hayalgücümüzü zorlayarak, Nail'in dediği gibi " -tabi durumdaki- bir ortaklıktan" belki bahsedilebilirdi. Ancak, **NAPTA** malların serbest dolaşımının karşılıklı kabullenilmesi anlamına gelirken, ABD-Meksika sınırındaki iki metrelik duvar ve tel örgü de bu anlaşmanın Meksikalı işgücünün ABD ve Kanada'ya serbest dolaşımını kapsamadığını bütün heybetiyle hatırlatmaya devam eder. İşte dikte edilen şart budur.

Ayrıca Nail arkadaş 1970'li yıllardaki o tartışmaların mahiyetini de yanlış aktarmaktadır. O tartışmalarda kimse "sömürü ülkeler arası değil sınıflar arası bir ilişkidir" diye garip bir tez ileri sürmemiştir. Oradaki tartışmada zengin ülkelerle yoksul ülkeler arasındaki ilişkiyle ilgili olarak, bunun sömürü ilişkisi olup olmadığı değil, tam tersine bu veri kabul edilerek sömürü ilişkisinin biçimi üzerine farklı tezler söz konusudur. Örneğin E. Mandel Birinci Dünya Savaşı'ndan önceki ve iki dünya savaşı arasındaki döneme ilişkin olarak eşitsiz mübadele sonucu metropollere aktarılan miktarın, o ülkelerdeki doğrudan üretimden doğan sömürgeci ekstra kârların direkt transferine göre daha az olduğunu söyledikten sonra "sömürgeci ekstra kârların, bu dönem açısından, üçüncü dünyanın metropoller tarafından sömürüsündeki ana biçim olduğunu, eşitsiz mübadelenin ise yan biçim olduğunu" ileri sürer. Ona göre, Geç Kapitalizm döneminde bu ilişki değişmiştir. Eşitsiz mübadele sömürünün ana biçimi haline gelir, diğeri ise yan biçim(5).

Keza zengin ülke işçilerinin fakir ülke işçilerini sömürdükleri gibi tezler tarafımızdan ileri sürülmemiştir. Ancak Nail ayrıca şöyle diyor: "Aradaki büyük üretkenlik farkı dolayısıyla zengin ülke işçileri, yoksul ülke işçilerine oranla daha az değil, daha çok sömürülmelerine karşın daha

yüksek bir maddi tüketim düzeyinden yararlanmaktadırlar. Ama bu tüketim düzeyleri kendi üretimlerinin sonucudur."Metropollerin "geri ülkeleri" eşitsiz mübadele ya da ekstra kârların transferi aracılığıyla sömürüsünün sonuçları "yerli" işçilerin tüketim düzeylerine yansımaz mı? Bırakalım başka birçok örneği, burada insanlar 5 DM'e bile tekstil maddeleri satın alabiliyorlar. Bu nasıl mümkün oluyor? Yine ikinci bir noktayı atlamamak gerekir. Zengin ülkelerdeki emek üretkenliğinin yüksekliğinden bahsedildiğinde bu "yerli işçileri" kapsamına alan bir gerçeklik değil, "yabancı" işçileri de içeren bir vakadır. Alman işverenleri bile Nazi saldırıları azıttığında, yabancı işçilerin kendileri açısından ekstra kârlılığını bildiklerinden, dizginsiz ve kontrolsüz bir "yabancı düşmanlığının sermayenin pek de çıkarına olmadığının hesabıyla ve yabancı işçileri "modern köleler" olarak bile çalıştıramayacakları bir ortama sürüklenmeyi engelleme kaygısıyla onların Alman ekonomisine katkılarını sıralayıp dururlar. Bu durum yakın döneme has bir olgu da değildir. "Sanayi üretiminin savaş sırasında hızla büyümesi halen 1944 yazında istihdamı devam eden 7.7 milyon yabancı işçinin va savaş esirinin sayesinde mümkün olmuştur. ... 1960 yılında Almanya'nın nüfusunun dörtte birini mülteciler ve ülkelerinden kovulanlar oluşturmaktadır."(6)

"Devrimci Marksist geleneğin, başta Troçki olmak üzere faşizme karşı mücadele deneylerinden çıkarmış olduğu en değerli ve günümüz için de geçerli ders, devrimci hareket ile faşizm arasındaki savaşın belirleyici muharebelerinin burjuvazi ile işçi sınıfı arasında kalan 'orta' sınıf ve tabakaların kazanılması (ya da yansızlaştırılması) alanında verildiğidir" deniyor. Faşizm ile yaşanan rasizmin aynı şeyler olmadığını geçen yazımızda açıklamaya çalışmıştık. Tekrar girmiyoruz. Sorun yanlış konulduğu için doğru dersler de çıkarılamaz. Sorunu faşizm olarak koyanlar Avrupa merkezli bakış açısına sahip olanlardır, dünya açısından soruna bakmayanlardır. Sorunu ırkçılık olarak koyduğumuzda -aslında bu kavram bile yetmiyor- problem orta sınıfları kazanmak değildir. Problem, birincisi göçmen işçilerin dünya işçi sınıfının bir parçası olarak, genel olarak göçmenlerin dünya işçi sınıfının müttefiği olarak davranmaları yönünde gayret gösterilmesidir, ikincisi de dünya işçi sınıfının beyaz işçileri de kapsayan bir birliğinin asgari şart olarak işgücünün serbest dolaşımının "yerli" işçiler tarafından kabulüyle mümkün olabileceğinin anlaşılmasıdır. "Yerli" işçiler kaybedilmişken orta sınıfları kazanmak ne oluyor? Kaldı ki Troçki açısından faşizm karşısında öncelikli sorun orta sınıfların kazanılması olmamıştır. Komintern partileri orta sınıfları kazanmak adına "Halk Cephesi" politikaları güderek dolaylı bir yoldan bur-

---

5) **Spatkapitalismus** (Geç Kapitalizm) sayfa 320-321. "Koloniale Surplus-Profite waren die Hauptform der Ausbentung der Dritten Welt durch die Metropole in jenen Zeitalter, ungleicher Tausch eine, Nebenform... In der spatkapitalistischen Epoche verandert sich dieses Verhaltnis. Nun wird der ungleiche Austausch die Hauptform der Ausbeutung der Kolonien, die unnittelbare Produktion von kolonialen Surplus-Profiten die Nebenform."

6) U. Herbert, Geschichte der Auslanderbeschaftigung in Deutschland 1880 bis 1980. Sayfa 180. Dietz Taschenbuch.

juvaziyi Cephe'ye dahil ederken, Troçki, çeşitli işçi partilerine bölünmüş işçi sınıfının faşizm karşısındaki birliğine öncelik verir. Faşizme karşı "Birleşik İşçi Cephesi"ni savunur.

Yabancı düşmanlığı mı ırkçılık mı?

Ben yazımda hiçbir yerde yabancı düşmanlığı diye bir kavram kullanmamıştım. Bu yazıda da bu kavram, zorunlu olarak kullanılması gerektiğinde tırnak içine alınmıştır. Çünkü, deyim yerindeyse, ortada bir yabancı düşmanlığı yoktur, ırkçılık vardır. "Yabancı düşmanlığı" ya da "Yabancı dostluğu" kavramları ırkçı yaklaşımları gizlemekten başka bir anlam taşımazlar. Ama sorunun yabancı düşmanlığı olarak anlaşılması başlı başına bir sorundur. Bu kavram, Avrupalının üstün, diğer ülkelerden gelenlerin aşağılık varlıklar olarak değerlenlendirilmelerini, gerçek ilişkiler içerisindeki alt ve üst, ezen ve ezilen olma gibi konumlar, gizleyerek, sorunu, psikolojik bir çerçeveye, bir yabancı karşısındaki, aşina olmayan insanlar karşısındaki muhtemel tepkilere, korkulara indirgemektedir. Oysa ki, bu insanlar sırf "geri ülkeler"den geldikleri için, Avrupalı olmadıkları için potansiyel olarak dalavereciler, hırsızlar, narkotik madde satıcıları, en iyi durumda da cahiller olarak değerlendirilirler. Bu tavır ise, eşit şartlarda kendileriyle muhatap olan, eşit ilişkiler içerisinde yaşayan tek tek insanlar karşısındaki olası tepkilerin değil, dünyanın yoksullarına karşı uygulanan topyekün bir ırkçılığın ifadesidir. Ayrıca herhangi bir durumda alttaki insanlar, çoğunluğu oluşturan yerliler olarak, üstteki insanlar karşısında "yabancı düşmanı" olabilirler. Amerika'nın yerlileri Avrupalıları karşısında haklı bir şekilde "yabancı düşmanı" olarak davranmışlardır. Avrupalı ise onlara karşı ırkçılık yapmıştır. Bugün dünyanın başka ülkelerindeki, Asya, Afrika, Güney Amerika, hatta Doğu Avrupa ülkelerindeki yerlilere karşı da ırkçılık yapılmaktadır. Sorunu dünya çapında gören birisi yabancı düşmanlığı kavramıyla tartışmaz. Bu bağlamda, alttakiler için, ya da eşit şartlarda birarada yaşayanların ilişkileri konu edilirken yabancı düşmanlığından bahsedilmesi mümkünken, üsttekilerin tavrını açıklamak için ırkçılıktan, hatta köleleştirmeden bahsetmek gerekir. Yani "Bir dünya olayı olarak yabancı düşmanlığı" yoktur, bir dünya olayı olarak ırkçılık vardır.

•

Son söz: Avrupa proletaryasının özel misyonu

Son olarak tartışmanın etrafında döndüğü ana mihvere ilişkin bir şeyler söylemek istiyorum. Bütün anlattıklarımız aynı zamanda Avrupa proletaryasının, dünya devrimi, dünya sosyalizmi açısından özel misyonunun belirli bir bağlama dayanarak sorgulanması anlamına gelir, "Devrimci Marksizm" ise klasik Marksizm'e de egemen olan bu özel misyon yükleme geleneğinin devamcısıdır. Oysa ki, serbest dolaşıma karşı çıkan bir Avrupa proletaryası, dünya proletaryası karşısında olumlu anlamda özel

bir misyona sahip olamaz. Ama sorun konjonktürel olması mümkün olan bu durumun ötesinde de tartışılması gereken bir sorundur. Sosyalizmin ekonomik gelişmişliğe dayanarak gerçekleşebileceği yaklaşımı, sanayice gelişmiş ülkelerde bu gelişmişliğin sonuçları yaşandıkça sorgulanır hale gelmiştir. Batı ülkelerindeki gibi bir gelişmişliğe dayanan sosyalizm anlayışı olumlu anlamda aşınmaktadır. Bu gerçeklik Avrupa proletaryasının, dünya açısından özel misyonunun sorgulanmasını gerektirir. Bu durum, ne gerçekliği çarpıtarak, ne teyellemelerle, ne de tevilli ikrarlarla göz ardı edilebilir. Gerçeklik başka ise ve o "devrimci Marksist" ilkeler bunu açıklayamıyorsa, geçerli olan tersidir. O "devrimci Marksist" sanılan ilkeleri gözden geçirmek gerekir. İşe yarar bir teorinin olmazsa olmaz kıstası gerçekliği anlayıp onu açıklayabilme yeteneğindedir.

30.12.1993

SİYONİZMİN GİZLİ TARİHİ

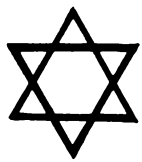

RALPH SCHOENMAN

Çeviren: Aydın Pesen

İspanyol Yahudilerinin Osmanlı ülkesinin göçünün500. yıldönümü, Amerika'daki Yahudi lobisiyle Türkiye'yi birbirine yakınlaştırmanın bir vesilesi olarak kullanılıyor. Ortadoğu'nun iki sözde "demokrasi"si kolkola vitrine çıkarılacak. İsrail hakkında ne biliyorsunuz? İsrail devletinin vazgeçilmez temeli olan Siyonizmi tanıyor musunuz? Bertrand Russel Vakfı'nın eski genel sekreteri Ralph Schoenman'ın bu kitabını okuduktan sonra, daha önce İsrail ve Siyonizm hakkında bildiklerimizin pek azının doğru olduğunu anlayacaksınız. Schoenman, Siyonist hareket'in kendi belgelerine dayanarak, İsrail ve Siyonizm hakkındaki yalanları ve efsaneleri yerle bir ediyor. İsrail'in bir "vatansız halka haksız bir vatan" ilkesine göre kurulduğu yalanını teşhir ediyor, bu yalanın Filistin halkının ulusal kimliğini ve haklarını ayaklar altına almak için uydurulmuş bir kılıf olduğunu ortaya koyuyor. İsrail'in "geri" Arap denizinde bir demokrasi adası olduğu efsanesini yıkıyor, apartheid'a dayanan Güney Afrika devleti kadar ırkçı olduğunu gösteriyor. Schoenman'ın ortaya koyduğu en çarpıcı gerçek ise, Siyonizmin Nazilere karşı tavrıyla ilgili olanı. İsrail'in Nazilerin Yahudi soykırımının etkisi altında savunmaya yatkın olanları sarsacak belgelerle, Schoenman Siyonizmin Nazilerle işbirliği yapmış olduğunu kanıtlıyor! İşte "Ankara Dökümanı" olarak bilinen belgeden birkaç satır: "Ulusal ve totaliter temelde tarihi bir Musevi devletinin Alman Reich'ıyla yapılacak bir antlaşma çerçevezinde kurulması, gelecekte Ortadoğu'daki güçlü Alman çıkarları açısından gereklidir." Bu ve başka gerekçelerle Hitler'e askeri pakt öneren metnin yazarı, bugünkü İsrail başbakanı İzak Şamir'den başkası değil! Türkiye'ye Ortadoğu'da nasıl bir rol biçilmekte olduğunu bilmek isteyen herkes bu kitabı mutlaka okumalıdır.

KARDELEN

50.000 TL